زانا دانایە، دانا توانایە

گێتیی زیندەوەر

" کتێبێکە دنیایەکی سەربەخۆی گرتووە، لە بارەی گیانلەبەران، دار و درەخت، گژوگیا، ئەستێرە و با، کان و دەلیا، کوچک و نرخیا.

لە بارەی چاکە و زیانیانەوە، کەڵک و نرخیانەوە، هۆش و بیریانەوە، چۆنیەتی و ژینیانەوە. ئەوشتانە تیایانا هەن، ئەو بەرهەمانە کە ئەیدەن، ئەوکارانە کە ئەیکەن، ئەو سروشتانە کە هەر هەن."

علاءالدین سجادی

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی
ئاراس

زنجیرەی رۆشنبیری

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین
سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب
***

کتێب: گێتی زیندەوەر
دانانی: علاءالدین سجادی
پیت لێدان: دالیا عەزیز
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٣٩
چاپی یەکەم - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە
هەولێر- ٢٠٠٠
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی رۆشنبیری و هونەر
ژمارە (١٨٣)ی ساڵی ٢٠٠٠ دراوەتێ
*

پێشەکی

ئاورێکی بە دڵ بەرەوە بۆ رۆژانی رابووردوو؛ نەوەک بۆ تەنها لاپەڕەی رۆژانی رابووردووی خۆت، وە یا هی باوو باپیرانی نزیکی خۆت، بەڵکوو بۆ ئەو رۆژە کە ئادەمیزادە کۆنەکان، وەیا بە گوزارشتێکی تر باوو باپیرە هەرە کۆن و پێشینەکانی خۆت و ئەو ئادەمیزادانە کە ئێستە هاوچەرخی خۆت و نزیکی رابووردوانی خۆتن کە چۆن ئا ئەو هەرە کۆنانە بە سادەیی رایانبواردووە؟. و چۆن نە لە ژێر دەواراو نە لە پەنای دیوارا رایانبواردووە، بەڵکوو شوێنی ستاریان لە گۆشەی مەغارو لە سێبەری دارا بووە!. بەرەبەرە ئا ئەو ژیانە ساویلکەیەیان گۆڕیوەتەوە بە ژیانێکی چکێ لە پێشتر لەو ژیانە. ئەم یاسای گۆڕانە، وەیا ئەم چەرخی دەورانە هیچ لە گێج نەوەستاوەتەوە، هەندێ جار بە تیژی و هەندێ جار بە نەرمی، وە یا بە توندی و بە سستی هاتووەو سووڕاوەتەوە تا سەرە گەیشتۆتە سەر ئێمەو سەر رووپەڕەی ئەم چەرخی ئێمە. لەم چەرخەدا بیری تیژی ئادەمیزاد بە خۆی و بە لەشەکەیەوە خەریکە ئەفڕێ بۆ ئەو شوێنە دوورانەی مەڵبەندی باوو باپیری، بۆ ئەو شوێنانە کە لە پێشێکی زۆر پێشا ناوەکانی دۆزیوەتەوەو ئێستە ئەیەوێ بزانێ چ ناوکێک لەو ناوانەدا هەیە؛ ئەو شوێنەش بارساییە "بوێش-کەون" یەکانی مانگ و ئەناهید-زوهرە و بارام - مەریخ وتیر - عوتاردە!....

تۆ بڵێت ئادەمیزاد لە پێش ئەم رۆژەدا لە رۆژانی رابووردوویا دیسان بووبێت بیری لە شتی واو بیری لە چوونی بۆ شتی وا کردبێتەوە؟... دوور نی یە بووبێت بەڵام بوونیەکی کۆن و بوێشێکی فرە دوورە، ئێمە لەبەر ئەوە کوڕی ئیمڕۆژین لامان وایە ئەمانە تازەن، وا مەزانە تازەن، تازە لە کەونی چەرخی ئێمەدا نی یە ئێمە هەموو شوێن پێ هەڵگرین، جا بڕوا ئەکەی یا نایکەی من بەتۆو تۆ بەخوا...

ئایا لە بەینی دوو لاپەڕەی ئەم ژیانە پان و فراوانەی بوێشەدا چۆن ئادەمیزاد لە دەوری سەرەتاییەوە کەوتە ئەم دەورە کەوا بەم جۆرە پەنجە لە پەنجەی مانگ بدا؟... چۆن کەوتە سەر ئەوە کە سەربەرێتە ناو کۆڕی نهێنیەکانی پەرجۆ - موعجزەی کەونی و ئەم فەلسەفە شاراوانەی کە لە لەشی گیانلەبەرو هەست دارو بێ گیان و بێ هەستێکی کەونەکەدایە؟.

هەمووی بە وردبوونەوەو بەتاقی کردنەوەی ئەو شتانە کە جاری یەکەم بە ناکاویی تووشی ئەبوو جاری دووەم بەتاقی کردنەوە. کەوابوو تاقی کردنەوەیە کەپایەی ئادەمیزادی لەباری نەزانینی رواڵەتیەوە گەیاندۆتە ئەو پایەیە کە پەنجە لە پەنجەی هەمووشتێکی گران

و قورس بدا، تاقی کردنەوەیە کە نهێنیەکانی لەشی گیانلەبەرو دارو دەوەن بزانێ و لێ ی تێ بگا کە بەری ئەمانە چی یەو چ فەلسەفەیەکە لەم گێتی پاژی و هاماویەدا هەیە...

جا ئەم تاقی کردنەوەیە کە هەموو ئادەمیزادی پێ گەیاند، بەرە بەرە ئادەمیزادەکەی خستە سەر باری نەتەوایەتی و نەتەوایەتی تیا پەیدا بوو هەر نەتەوەیەک بە ئەندازەی دەسەڵاتداریی تێگەیشتووی خۆی پەلاماری دا. من لام وایە نەتەوەی کوردیش بێ بەش نەبووە لەو بەهرەیە، بەڵام نەخراوەتە سەر قاقەز. ئەوا ئەمجارە من بە ئەندازەی دەسەڵات کەوتمە سەر ئەو بیرە کە پەیڕەوی کردنی نەتەوەی کوردیش بۆ ئەو تاقی کردنەوەیە بکەم بە شتێکی دیاری و پیشانی خودی نەتەوەکەو نەتەوەکانی تری بدەم بۆ ئەوە تێ بگەین کە نەتەوەی کوردیش لەو مەیدانەدا بە چالاکانە توانیویەتی تا ئەندازەیەک هەنگاو باوێژێ و بکەوێتە ناو کۆڕی ئەو نەتەوانەوە کە ئەوانیش هەر لەم جۆرە مەیدانانەدا ئەسپی خۆیانیان تاو داوە، بەو بۆنەوە ئەم شتانەی کە لە بیری کوردی هەڵێنجراون... وەیا دوور نی یە هەندێکی بیری نەتەوەیەکی تر بێت وەری گرتبێ من خستمە سەر لاپەڕەی کاغەزو پێشکەشم کرد.

ئەبێ ئەوەش بزانین کە ئەم جۆرە شتانە وەکوو تیشکی رۆژ وانە، چۆن تیشکی رۆژ لە کەس ناگیرێ، ئەمانەش رێگایان لە کەس ناگیرێ و نەگیراوە، مەبەست ئەوەیە دوور نی یە بووترێ هەندێ لەم شتانە خۆ لە نووسراوی نەتەوەکانی ترا هەیە کەواتە هی ئەوانە!...

من دان بەمەدا نانێم، هەر ئەوەندە دانی پیا ئەنێم کە نەتەوەکانی تر زۆرتر دەستیان قەڵەمی گرتووە بۆ بووژاندنەوەی زمانەکەی خۆیان و زۆرتر و زووتر شتەکانی خۆیانیان کۆ کردۆتەوە، نەتەوەی کورد لەو رووەوە بەڵێ پاش ئەوان کەوتووە، بەڵام لە ئەسڵی بیرا پاش نەکەوتووە، بەڵکوو بیری لەگەڵ چەرخا شان بەشان هاتۆتە خوارەوەو لە هەر رۆژێکا پاشەرۆکێکی هێشتۆتەوە، کەئەمانە هەموو ئەبن بە بەڵگە بۆ ئێمەو بۆ نەتەوەی ئێمە...

ئەوا منیش لە سەر ئەو هەست ئەو شتانە کە کورد بەتاقی کردنەوە دەمی بۆ بردووە ئەوی دەستم کەوت خستمە سەر کاغەز بۆ ئەوە لەو رەوڕەوەیە دوا نەکەوین. وە لەشێوەی دانانەکەشیا شێوەی پیتە ئەبجەدیەکانم گرتووە نەوەک چەشنی شتەکە، ئەمەش بۆ ئەوە ئەگەر یەکێ شتێکی بۆ زوو بۆی بدۆزرێتەوە...کەوابوو پێش هەموو شتێک ئادەمیزاد.

علاء الدین سجادی

ئادەمیزاد

ئادەمیزاد دەستەگوڵێکی بچووکە لەم کەونە وەیا خۆی سەربەخۆ گێتیە گەورەکەیەو بچووک کراوەتەوە، جارێ جگە لەو شتانە کە تێدایە خۆی شتێکە لە دوو رەگەزی نەفس و لەش و شێلراون بەسەر یەکا، وادیارە لە هەموو گیانلەبەرێک پایە بەرزترو پاکژی هەموو ئەم کەونەیە، چ لە سەروفەسالا، چ لە رۆح وگیانا، چ لەتەن و لەشا، بەئاشکراو بەنهێنی قسەو ژیری هەر تایبەتیە بەوەوە. لە رواڵەتا هەستە رواڵەتیەکان جوانیەکی داوەتێ، بە هەستە پۆشراوەکان دنیایەکی بەرزی بۆ خۆی گرتووە، بۆ نەفسە ناتقەکەی دەماغ و مێشکێک دانراوە کە بەهۆی فیکر و یادو لەبەرکردنی شت بووە بە پادشای هەموو گیانلەبەرێک، جەواهرێکی عەقلی دراوەتێ بۆ ئەوە نەفسە ناتقەکە لەو شوێنەدا شوێنی پادشاهی هەبێ لەقالبی لەشەکەدا، ئەم پادشایە وەزیرەکەی عەقڵ بێ، هێزەکان سەربازی بن، هەستی مشتەرەک چەپەر بێ، ئەندامەکانی پێش خزمەت بن، لەشەکە بارەگای ئەو پادشا بە دەسەلاتەبێ. هەستەکان ئەکەونە گەڕان و ئەفڕن لە هەر کاتێکا کە بیانەوێ ئەڕۆن دەنگ و باسی چاک و خراپ وەرئەگرن و ئەیهێنن و پیشانی هەستی مشتەرەکی ئەدەن، کە ئەو هەستە واستەیەکە لە بەینی نەفسە ناتقەکە و هەستەکانی تراو شوێنی هەستە مشترەکەکەش وەکوو لەبەر دەروازەی شارەکەدابێ، ئەو پێشانی پادشای عەقڵی ئەدا بۆ ئەوە چاکەکەی هەڵبگرێ و خراپەکەی بگێڕێتەوە. کەوابوو لەم رووەوە ئادەمیزاد بوو بە گێتیەکی بچووک کە هەموو کارو باری فەرمانداری تێدا هەبوو!...

ئەمجا لەو روەوە کە ئەم ئادەمیزادە شت ئەخواو گەشە ئەکا بوو بە روەک، لەو روەوە کە هەستی هەیەو ئەجووڵێ بوو بە گیانلەبەر، لەو رووەوە کە هەست بە راستی و حەقیقەتی شت ئەکا بوو بە فریشتە. وەبوو بە شتێک کە ئەم هەموو مەعانیانەی تیادا کۆببێتەوە، ئەگەر ئەم مەعانیانەی لەچاکەدا بەکارهێنا ئەبێ بە ئادەمیزادێک کە دنیای بەچاکەو فەزیلە کرد بە شەمامەیەک و گرتی بە دەستەوەو بەهەموو جۆر هەڵی ئەسوورێنێ و بۆنی ئەکا، خۆ ئەگەر لە خراپەدا بەکاری هێنان و لە شوێنی خۆیانا دایانی نەنان ئەوە ئەبێ بە ترۆمی حەیوانەکانی تر یا تووڕەو بەدفەساڵ ئەبێ وەکوو درندەی لێ دێ، یا بخۆرو بێ ئامانج ئەبێ وەکوو گای لێ دێ، یاهیچ ئارەزوویەکی نی یە غەیری خواردن نەبێ وەکوو بەرازی لێ دێت، یاکردەوەی هەر پاڕانەوەو لانگری ئەبێ وەکوو سەگی لێ دێت، یاقیناوی و شت لە دڵ دەرنەچوو ئەبێ وەکوو حوشتری لێ دێت. یا بەفیزو لووت بەرز ئەبێ وەکوو پڵنگی لێ دێت، یا فێڵبازو تەڵەکەباز ئەبێ وەکوو رێوی لێ دێت، یا ئەمانەی هەموو تیا

کۆ ئەبێتەوە ئەوە ئەبێ بە شەیتانێک کە هەزار شەیتانی راستەقینە ئەخاتە چاکی داوێنی!.

ئەگەر خۆ ئەم ئادەمیزادە کردو کۆشەکەی هەموو خستە سەر کاروباری مەعنەوی و رۆحیات ئەوا ئەو وەختە لەپایەی فریشتەشی وەرگرت و ئیتر رازی نابێ بەم عالەمی مادەیە. کەوا بوو راست بوو ئادەمیزاد کەونێکی بچووکە و هەموو شت بوو.

ئادەمیزاد بەم جۆرە بوو بە شاپەڕی عالەمی مادی و مەعنەوی ئەمجا بێجگە لەمانەش هەندێ شتی تر هەیە کە بە تەواوی تایبەتین بە ئادەمیزادەوەو لە گیانلەبەرێکی ترا نین، وە ئێمە بە بێ ئەوە بیریشیان لێ بکەینەوە ئەیانبینین. وەکوو:

قسە کردن، کە ئەم قسەیە هەرتایبەتی یە بە ئینسانەوە، ئەم قسەیە هێزێکە لە ئادەمیزادا هەیە، ئەم هێزەیە کە ئەکاتە کارێ یکێکی تر لێ تێ ئەگا هەر لە هاوهاوترۆمەکانی خۆی، ئەم هێزە ئەکاتە کارێ کە درکە و هێما پەیدا ئەکا، بەڵام خودی قسەکە لە هەموویان بەهێزترە.

یکێکی تر ئەوەیە کە ئینسان مووی تەواو هەر لە سەری ئەڕوێت، بە پێچەوانەی گیانداری تر، لە گیاندارەکانی ترا موو وە یا پەڕ بۆیان بووە بەوە کە لە هەموو لەشیانا ببێت و بیانپارێزێ لە گەرماو سەرما، بەڵام ئادەمیزاد ئەو هۆی پاراستنەی جیایە لە لەشەکەی، ئەو مووە کە هەیە هەر لەسەریەوەیە بۆ جوانی و دیمەنێک، ئەمەو دیسان ئەگەر لەشی ئادەمیزاد هەموو تووک بوایە نە ئەم جوانیەی ئەبوو کە ئێستە هەیەتی وەنە هێزی دەست لێ دانی ئەبوو، واتە ئەگەر لەشی بکەوتایە لەشتێک نەیئەزانی باردە یا گەرم، زبرە یا نەرم.

یکێکی تر پیری و دەرکەوتنەکەی بە هۆی سپی بوونی مووەوە، ئەمە بەم جۆرە لە غەیری ئادەمیزادا نی یە، ئەمەش لەبەر ئەوەیە چونکە ئەم لە چاو گیانلەبەرانی ترا گەرماییەکەی کەمترەو رتووبەتەکەی زیاتر، سپی بوونی مووش لە بەر بەڵغەمێکی بۆگەن و کەم بوونەوەی هورمۆناتە، ئەمەش لەکاتێکا ئەبێ کە تەبێعەتەکە مەیل بکا بەلای رتووبەتەوەو گەرماییەکە کەم ببێتەوەو تەوازنەکە نەمێنێ، لە دەمە دەمی پیری دا ئەم کردەوەیە روو ئەدا موو روەو سپی بوون ئەڕوا. گیانلەبەری تر وانی یە.

یکێکی تر ئەوەیە لەکاتێکا شوێنێکی ئینسان ئازارێکی هەبوو، وەیا لێ درا وەیا شتێکی ژان هێنەری لێ کەوت ئەم بە بەرەلەپی شوێنەکە ئەگرێ خێرا هەست ئەکا

ئازارەکەی کەم ئەبێتەوە گیانداری تر وانی یە.

یکێکی تر ئەوەیە کە هەندێ نەخۆشی هەیە لە ناو ئادەمیزادا زووتر تەشەنە ئەکاو لەمەوە ئەچێ بۆ ئەو، وەکوو ئەوە کە ئەڵێین ئەگەر یەکێ چاوی گلی ئەکرد یکێکی تر زۆر سەیری بکا چاوی ئەمیش دێتە گل وەیا ئەگەر یەکێ لەگەڵ گول وەیا بەڵەکیدار وەیا گەڕ هەڵسوکەوت بکا ئەمیش وەکوو ئەوانی لێ دێ...

یکێکی تر ئەوەیە کە یەکێ بەڵەکی هەبوو بە پێ پێ خاوس بە سەر ئەرزا بڕوا شوێنی پێ یەکەی گیای لێ ناڕوێ، بەپێچەوانەی گیانلەبەری تر کە ئەوان وانین.

یکێکی تر ئەوەیە کە ئادەمیزاد ئەگەر خەسێنرا لەشی بێ هێز ئەبێ بەپێچەوانەی حەیواناتی تر ئەوان بەهێز ئەبن.ئەم بۆن دڕن پەیدا ئەکا، بیرو باوەڕی تێک ئەچێ، زۆر خۆر ئەبێ، ئێسقانەکانی درێژ ئەبن، پەنجەکانی ئەو راستیەیان نامێنێ، ئارەزووی پەڕین زۆر ئەکا، زۆر شەیتانی ئەبێ، تەمەنی درێژ ئەبێ، مووی لەشی کەم ئەبێتەوە، دەنگی تیژو باریک ئەبێ، زوو تووڕەو زووش هێمن ئەبێتەوە، جیقڵدانەی تەنگ ئەبێتەوە هەر نهێنیەکی لا بووترێ خێرا ئاشکرای ئەک، لەو وڵاتانەدا کە ئەوی تێدایە ئەگەر یاری شەترنج باوی هەبوو ئەو لە هەموو کەس زیاتر حەزی لێ ئەکا، چاوی تیژ ئەبێ...

یکێکی تر ئەوەیە کە ئەگەر ئادەمیزادێک کوێر بوو زۆر حەز لە پەڕین ئەکاو زۆر شەهوانی ئەبێ، لەگەڵ خەسێنراوەکەدا جیاییان ئەوەیە ئەویش حەز ئەکا لە پەڕین، بەڵام پێ ناکرێ، ئەم وانی یە، ئەو چاوی تیژە ئەم رووناکی چاوی نی یە، بێ چاو ئەگەر هێزی پەڕینیشی تێدا نەبێ تێ گەیشتن و زەینی شت لەبەرکردنی زۆر ئەبێ.

یکێکی تر ئەوەیە کە لە ئادەمیزادا ئافرەت لەکاتی حەیزا ئەگەر دنیا هەور بوو ئەو ناوکی دەرخاو پیشانی هەورەکەی بدا هەورەکە ئەڕەوێتەوە، هەر ئەم ئافرەتی حەیزدارە ئەگەر لە شوێنێکا زۆر سارد بوو، ساردێکی وا لەوانە بوو ئینسان سەرما رەقی کاتەوە ئەو ئەگەر لەو شوێنەدا بەسەرعەرزەکەدا راکشێ سەرماکە کاری تێ ناکاو رەقی ناباتەوە، ئەگەر لەو کاتی حەیزەدا نزیکی باخ وبێستان بکەوێتەوە بەری ئەو باخ وبێستانە زیان دێنێ، ئەگەر بەناو بێستانی خەیارا تێ پەڕێ خەیارەکان هەموو تاڵ ئەبن، ئەگەر سەیری ئاوێنە بکا ئاوێنەکە لێڵ ئەبێ، ئەگەر پیاو لەو سەردەمەدا بچێتە لای پیاوەکە گێل گەوج ئەبێ لە جوانی و گورج وگۆڵی کەم ئەبێتەوە، وەیا ئەگەر یەکێ فێ دار بوو ئەم دەستی پیا بهێنێ هۆشی دێتەوە بە بەرخۆیا، وەیا ئەگەر دەست بدا بەکاژی مارەوە ماری خاوەنی ئەو

کاژە ئەتۆپێ، وەیا ئەگەر شوانی مەڕ بێ گورگ توخنی ئەو رانە ناکەوێ، بەڵکوو ئەگەر نزیکی بکەوێتەوە سکی دێتە ژان، وەیا ئەگەر پەڕوە بێ نوێژەکەی بکرێ بە دوای کەشتی دا ئەو کەشتیە ئەمین ئەبێ لەبای پێچەوانە.جا ئەم شتانە لە ئادەمیزادا نەبێ لە گیانلە بەری ترا نی یە، هەرچەند لەم بەشەیانا رەنگبێ تۆ زۆریان بە ئەفسانە بزانیت بەڵام تاقی کردنەوە گەورەترین بەڵگەیە.

یکێکی تر ئەوەیە ئەگەر یەکێ سێبەرۆی هەبوو کراسی ئەو ئافرەتە کە ژان ئەیگرێ پێش ئەوە بشۆررێ لەبەری کا سێبەرۆکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.

جا ئەم جۆرە شتانە تا ئەم شوێنە کە باسکران شتێکن بە تەواوی تایبەتین بە ئادەمیزادەوەو لە غەیری ئەوا نین بێجگە لە کاروباری ژیری و رۆحیەکە هەر بەم شتانە گێتیەکی تر لە گێتی ئادەمیزادا دروست بوو ئەمجا ماوەتەوە سەر ئەوە بزانین ئەم ئینسانە کە ئەم دنیایە بوو، وە ئەم ئینسانە کە مادەکەی برێتی بوو لەو گۆشت و خوێن و ئێسک و دەمارە پاژی ئەم عالەمی مادیەی ئایا کەڵکی تێدا هەیە یانە نەء؟

بەو بۆنەوە قسە لەو ووردە شتانەشەوە ئەکەین و بە ئەندازەی دەسەڵات چ چاکە و خراپە و قازانج و زیانێکیان تێدا هەن دەریان ئەبرین و وەکوو تاقی کردنەوەو زانایان ووتوویانەو ئەڵێین:

ئەو ئێسقانانەی کە لە لەشی ئینسانا هەن "٢١٤" ئێسکن، ئەمە بێجگە لەو ئێسکە کە لە دڵ دایە وە بێجگە لەو ئێسقانانەش کە جومگەکانی پێ پڕ کراونەتەوە ئەوانە زۆرن.

هەر ئادەمیزادێک دوانزە کونی تێدایە، دوو چاو، دوو گوێ، دوو کونە لووت، دەم، دوو گوێ، مەمک، کونی بەرو دوا. ئەمە بێجگە لەو کونە هەرە ووردانە کە پیان ئەڵێن "مسام" ئەوانە لە ژمارە نایەن.

* ئەڵێین : ئەگەر ئافرەتێک سکی پڕ بوو وە منالەکەی بە زەحمەت لێ ئەبووەوە "موو"ی ئادەمیزاد بسووتێنن و لەگەڵ گولاودا تێکلاوی کەن و لەسەر سەری دانێن زوو منالەکەی لێ ئەبێتەوە.
* ئەگەر " ئاو-مەنی " ئادەمیزاد لە ناو ماڵا دابنرێ هەچ کێچێ لەو ماڵەدا هەبێ لەو ئاوە کۆ ئەبێتەوە...
* ئەگەر یەکێ تووشی " بەڵەکی "بوو بە "ئاو-مەنی" ئادەمیزاد خۆی بهەنوێ چاک ئەبێتەوە.

* تفی بەنی ئادەم مار ئەکوژێ... ئەگەر یەکێ نەوشاتر بخاتە دەمی تا ئەتوێتەوە، ئەو تفەی کە بە نەوشاترەکەوەیە بیکاتە دەمی مار ئەیتۆپێنێ.
* ئەگەر هەر کاتێ بایەکی زۆر تیژی هات چرایەک لە رۆنی بەنی ئادەم دابگیرسێنرێ بایەکەی نامێنێ.
* ئەگەر مووی ئافرەت بە درێژی بخرێتە ناو دەریاوە ئەبێ بەماری ئاوی.
* ئەگەر مناڵی شیرەخۆر چاوی شین و کاڵ بوو چل رۆژ شیری ئافرەتی رەش بخوا چاوی رەش ئەبێ.
* میزی مناڵ لەگەڵ خۆڵەمێشی مێوەژل تێکلاو بکرێ و بخرێتە سەر برین چاک ئەبێتەوە.
* زراوی ئادەمیزاد زەهرە.
* مناڵ کە ناوکەکەی ئەخا، ئافرەتێ کە ژان لە دەستیا هەبێ ئەو ناوکە ببەستێ بە دەستییەوە چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەکێ چاوی سپی هەڵگەڕابوو، ئەو کرمەی کە لە ئینسان دەرئەچێ بێنێ ووشکی کاتەوەو بیهاڕێتەوەو بیهێنێ بە چاویا سپی بوونەکەی لائەچێ و چاک ئەبێتەوە.
* گووی ئادەمیزاد ووشک بکرێتەوەو بهاڕێتەوەو لە کەتان بدرێ، پاشان لەگەڵ سرکەو هەنگوین دا بشێلرێ تا ئەبێ بە ماجوون، ئەمە بنرێ لە برینی خۆرە چاکی ئەکاتەوە.
* ئەگەر یەکێ سەگ گرتی، مووی بەنی ئادەم بکرێ بە سرکەدا و بنرێتە سەر جێگە دەمەکەی چاک ئەبێتەوە.
* پەڕۆی حەیزی ئافرەت بە دوای کەشتی دا هەڵبواسرێ نە با ئەچێتە ناو ئەو کەشتیە نە شەپۆلی ئاو.
* ئەو مناڵەی کە لەکاتی پەیدا بوونیا گوو ئەکا، ئەو گووەی ووشک بکرێتەوەو بهاڕێتەوە، ئەو کەسەی کە چاوی سپی بووە بیهێنێ بەچاویا چاک ئەبێتەوە.
* مناڵ کە خەتەنە ئەکرێ ئەو زیادە گۆشتە کە لەک یری ئەکرێتەوە، ووشک بکرێتەوە، لەگەڵ میسک و گولاودا تێکلاو بکرێ، ئەو کەسەی بەڵەکی وەیا گولی هەیە بیخواتەوە نایەڵێ دەردەکەی زیاد بکا.
* پیسایی ئادەمیزاد هەر بەوگەرمیە لەگەڵ شەرابی کۆن دا تێکلاو بکرێ بدرێ بە حەیوانی نەخۆش چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر چڵکی دەست و پێ ئادەمیزاد بە ئاو بشۆرێ و ئەو ئاوە بدرێ بەو کەسە کە

خزمەتکارو دەست و پێوەندی هەیە، لەپاش ئەوە کە خواردیەوە دەست و پێوەندەکەی ئیتر زۆر خۆشیان ئەوێ.

* ئەگەر بتەوێ یەکێ زۆر خۆشتی بوێ، گیرفانی کراسەکەت بشۆ ئەو ئاوە بدە بەو کەسە بیخواتەوە بەڵام پێ نەزانێ ئیتر زۆر زۆر خۆشتی ئەوێ.

* ئەگەر بتەوێ ئافرەتێک غەیری تۆ کەسی تر نەچێتە لای و بە کەس رازی نەبێ، کاتێ ئەو ئافرەتە سەری شانە ئەکا مووی لێ ئەکەوێ، ئەو مووە کۆکەرەوەو بیسووتێنە، خۆڵەمێشەکەی بێنە، پێش ئەوە کە گانی لەگەڵ بکەی بیدە لە سەری کابراکەت و ئەمجا بچۆرە لای، پاش ئەوە ئیتر نە ئەو بەکەس رازی ئەبێ وە نەکەسیش ئیشی وا بە لەزەتی لەگەڵ ئەکا.

* چاوێ کە ئاوسابوو وەیا سوور بوو بوو میزی منداڵ بکرێتە ناو شتێک و بخرێتە سەر ئاگر تا چاک گەرم ئەبێ، ئەمجا تۆزی خوری بکرێ بەو میزەداو چاوەکەی پێ بماڵن چاک ئەبێتەوە.

* ئەو کچەی کە یەکەم جار حەیزی پیا دێت، ئەو خوێنەی بدرێ لەسەر مەمکی هەر کچێک، ئەو مەمکانە ئیتر هەر قوت ئەبێ و ناشکێنەوە.

* ئەگەر ژنێ بیەوێ شیری زۆر بێت کاڵەکە مارانە بێنێ بیکوتێ و پاشان لەگەڵ رۆنی زەیتوون دا تێکڵاوی کا، ئەمجا تۆزی خوری بێنێ بیکا بەسەر چیلکەیەکەوەو بیژەنی پیایاو بیدا لەسەر گۆی مەمکی ئیتر شیری زۆر ئەبێ.

* ئافرەت لەکاتی دروست بوونیا لەگەڵ مێردەکەیا سەیری وێنەیەکی جوان بکا، منداڵەکەی لە سەر ئەو وێنە جوانە دەر ئەچێ.

* ددانی مردوو هەڵبواسرێ بە یەکێکا کە ددانی ژان بکا، ژانی ددانەکەی ئەشکێ.

* تفی ئینسان بدرێ لە شوێن دەمی مێش و مێشوولەو ئەو جۆرە شتانە کە ئینسان ئەگەزن باشەو ژانی نامێنێ.

* ئینسان بەیانیان پێش ئەوەی کە هیچ بخوا، تفی ئەو وەختەی بدا لە بالووک ئەو بالووکە چاک ئەبێتەوە.

* کرمی ناو سکی ئینسان بەدەم رشانەوەوە لە دەمەوە دێتە دەرەوە، پێش ئەوە بکەوێتە سەر زەوی بیگرن و وشکی بکەنەوەو بیهاڕنەوە ئەوە بیپرژێنن بە تیراویەوە چاکی ئەکاتەوە.

* ئەگەر یەکێ بەرد لە میزڵدانیا هەبوو، شیری ئافرەت لەگەڵ هەنگوێن تێکڵاو بکاو

بیخوا بەردەکە لەناو ئەدا.

* یەکێ سەگی هار بیگرێ، میزی ئینسان بدرێ لەجێ دەمەکەی چاک ئەبێتەوە.
* ئەو نینۆکەی کەئینسان ئەیکا، ئەگەر بیسووتێنێ و بیدا بەهەر کەس زۆر زۆر خۆشی ئەوێ.
* ئەگەر یەکێ مار وەیا دووپشک وەیا خاوەن زەهرێکی تر پێوە بدا میزی ئینسان بخواتەوە زەهرەکە کاری تێ ناکا.
* شوێنێک کە بریندار بوو خوێنەکەی هەر نە ئەوەستایەوە، میزی ئینسانی پیا بکرێ خوێنەکەی ئەوەستێتەوە.
* یەکی ئەگەر کرم وەیا هەزارپێ چووە گوێچکەیەوە، لیکی ئینسانی ڕۆژوەوانی تێ بکرێ کرمەکە دێتە دەرەوە.
* ئەگەر ئافرەت مووی ئینسان بسووتێنێ و خۆی پیا بگرێ، بۆ هەر دەردێک کە لە منالْدانیا بێت چاکە.
* ئەگەر یەکێ خوێنی لووتی پژا، ناوی خۆی بەو خوێنە بنووسێ و لە بەرانبەر خۆیەوە داینێ و سەیری بکا خوێنەکە ئەوەستێتەوە.
* ئەگەر ژنێکی سک پڕ بیەوێ بزانێ منالْەکەی سکی کوڕە یا کچ، بێنێ تۆزێ لە شیری خۆی بدۆشێتە ناو بەرە لەپی و ئەسپێەکی تێخا، ئەگەر ئەسپێەکە لەناوشیرەکە نەیتوانی دەرچێ ئەوە منالْەکەی سکی کوڕە، ئەگەر دەرچوو کچە. هۆیەکەش ئەوەیە کە شیری کوڕ خەستە، هی کچ روونە، کە خەست بوو ئەسپێکە لێ دەرناچێ.

ژنی بێ نوێژ-حەیزدار:

* ژنی بێ نوێژ ئەگەر هەور بە ئاسمانەوە بوو، ئەو ناوکی دەرخا هەورەکە ئەڕەوێتەوە.
* ژنی بێ نوێژ ئەگەر نزیکی دارو باخ و بێستان و شتە بکەوێتەوە میوەی ئەو باخ و بێستانە ئیتر بێ کەڵک ئەبێ.
* ژنی حەیزدار ئەگەر بەناو بێستانی خەیارو ترۆزی دا بڕواو پێ بنێ بەبڕکێکا، خەیار وەیا ترۆزی ئەو بڕکە تاڵ ئەبێ.
* ژنی خوێن کەوتوو ئەگەر سەیری ئاوێنە بکا ئاوێنەکە لێل ئەبێت.
* ئەگەر ژنێ لە حەیزدا بوو، پیاو لەوکاتەدا بچێتە لای کابرا گەوج و ناشیرین ئەبێ و لە گورج وگۆڵیشا زۆر کورت دێنێت.

* ژنی بێ نوێژ ئەگەر دەست دابنێ لە سەر سەری یەکێک کەژانە سەری هەبوو ژانە سەرەکەی ئەشکێ.
* ژنی حەیزدار ئەگەر دەست بدا بە کاژی مارەوە مارەکە ئەتۆپێ.
* ژانی بێ نەوێژ ئەگەر ببێ بە شوانی مەڕێک گورگ ناچێ بە لای ئەو رانەدا. ئەگەر بیش چێت تووشی ژانە سک ئەبێ -واتە گورگەکە-.

ئاسک

ئاسک لە هەموو گیانلەبەریک سرکترە، زۆر هەڕا ئەکا، جارجار ئەوەستێ و لا ئەکاتەوە ئەو لاکردنەوەیە زۆر جوانە، چاوی ئاسک لەکاتی تیل هاویشتنا بە ناوبانگە. کاتێ بیەوێ بچێتە کونەکەیەوە زۆر بەترسەوە ئەچێتە ناویەوە، تەنانەت پشتەوپشت ئەڕوا نەوەک یەکێ بیبینێ، کاتێ کە کاڵەکە مارانە ئەخوا وەکوو ئینسان حەڵوا بخوا چەن بەلەزەت ئەیخوا ئەویش ئاوایە.
* ئەگەر شاخی ئاسک برنن وئەو ئاردەی کەلێ پەدا ئەبێ لەهەرشوێنێک بسووتێنرێ هەچ مارومێروو مێشولەو شتەیەک لەو شوێنەدا هەبێ هەمووی رەو ئەکاو ئەڕوا.
* ژنێک ئەگەر زمان درێژو بێ حەیا بوو، زمانی ئاسک بهێنرێ لە سێبەرا ووشک بکرێتەوەو بدرێ بەو ژنە ئیتر ئەو زمان درێژیەی نامێنێ.
* ئەگەر یەکێک گوێچکەی ژان بکا زراوی ئاسکی تێ بتکێنن ژانەکەی ئەشکێ و چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر پشقلی ئاسک لەگەڵ پێستەکەی پێکەوە بسووتێنرێ و بیهاڕنەوەو پاشان تێکلاو بەخواردەمەنی بکرێ و بدرێ بەمناڵ ئەو مناڵە زیرەک و زمان پاراوو بە زەین ئەبێ.

ئەسپ

ئەسپ وەیا ماین جوانتر گیانلەبەرێکە لە پاش ئادەمیزاد، لە هەموو گیانلەبەری بەتواناترە بۆ راکردن و ماندوو نەبوون لەراکردن، زۆر زیرەکە. لەهەموو حەیوانێک زیاتر تابع بەسوارو خاوەنەکەی ئەبێ هەڵسووڕانی، زۆر ئەسپ وەیا ماینی وا هەیە تا سواری لەسەر پشت بێ نەمیز ئەکا نەتەرس، زۆری وا هەیە بە جۆرێ خاوەنەکەی خۆی ئەناسێ نایەڵێ کەسی تر سواری بێ، گەلێ ماینی وا هەیە ئەگەر جوانووی هەبوو ووشکی کرد، هەر لە رەسەنی خۆی ماینی تر شیر ئەدەن بە جوانووەکەی. ئەسپ و ماین پێوە هاتنی بۆ هەیە، چاکتر

ڕەنگ، ڕەنگی ماینی کوێتە.

* ئەگـەر یەکێ چاوی ئاوی ڕەشی هەبێ زراوی ئەسپ بێنێ سی ڕۆژ بیـخـاتە ناو ئاو، پاشـان لەگـەڵ هەنگوێنێکا کە ئاوی لێ نەکـەوتبێ پێکەوە بیـانسـوێتـەوە، لە چواردە تابیست و چوار ڕۆژ چاوی پێ بڕێژێ چاوەکەی چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ سکی ژان بکا ددانی ئەسپ لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ ژانە سکەکەی چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر پێستی ئەسپ لەناوەڕاستی گوندێکا بنرێتە چاڵ هیچ ئافەتێک تووشی ئەو گوندە نابێت.
* ئەگەر شوێنێک ئاوسا بوو ژانی ئەکرد پێستی ئەسپ بسووتێنرێ و بخرێتە سەری چاک ئەبێتەوە.
* ددانی ئەسپ هەڵبواسرێ بەسەر مناڵا ئەو مناڵە بەبێ ئازار، ددان دەر ئەکا.
* ئەگـەر تاڵێک لەمـووی کلکی ئەسپ (تامـووسک) بەیانی ڕایەڵ بکرێ بەم لاو بەولای هەر دەرگایەک دا مێشوولە ناچێتە ئەو ژوورە.
* سـمی پێ ئەسـپی چەمـووش لە هەر مـاڵێکا بـخـرێتـە چاڵ مـشـکی ئەو مـاڵە هەمـوو ڕائەکەن.
* جووچک یەکەم جار کە ئاو ئەخواتەوە، ئەو ئاوەی لە ئاوی شوێن پێ ئەسپ بێ کۆلارەو شتە قەت نزیکی ئەو جووچکانە ناکەوێ.
* بە عەرەقی ئەسپ بنەنگل و بەری مناڵ بهەنوورێ ئەوشوێنانەی ئیتر موو دەر ناکا.
* ئافـرەتێ کـە مناڵەکـەی بە زەحـمـەت ئەبێ تـەرسی ئەسـپی لەژێرا بسـووتێنن بە ئاسـانی مناڵەکەی ئەبێ.
* ئەمانەی کە بۆ ئەسپ ووتران ماینیشی بەر ئەکەوێ.

ئێستر

ئێسـتـر گیـانلەبەرێکی وەکـوو بڵێت چەمـووش و ناکـڵـۆکـارە، تۆوەکەی لە بەینی ئەسپ و کەردایە، ئەگەر نێرەکە ئەسپ بێت ئێسترەکە زیاتر لە ئەسپ ئەچێ، ئەگەر کەر بێ لە کەر ئەچێ، ئەندامـەکـانیـشی لە بەینی ئەندامی ئەسپ و کـەردایە، ڕەوشـتـیـشی هەروەها نەزیرەکی ئەسـپی هەیە نەکـەریەتی کـەر، دەنگ و ڕێگا ڕوەیشـتنیـشی هەر لەبەینی ئەو دوانەدایە، بوردەباری کەرو هێزی ئەسپی هەیە، بۆ شاخ و داخ زۆر بەکارە، هەر ڕێگایەک زۆر تووش و سـەخت بێ پیـا ئەڕوا، کە جـارێک پیـایا ڕۆیشت ئیـتـر وونی ناکـا، لەبەر

ئەمانەیە بۆیە زۆرتر لە وولاتە شاخاویەکانی وەکوو هەورامان زۆرتر ئێستر رائەگرن، وەکوو چۆن گەلێ جار وولاخی سواری و کاروانی هەموو جۆرە پیاوێک بووە، ئێستری مێچکە لەبەر تەنگی زەهای نەزۆکە، ئەگەر رێ بکەوێ منالدانی تۆو بگرێ و بێتە بەرهەم، کەهاتە کاتی زاین ئەتۆپێ. لە کاتی رەویشتنا پێی لە شوێنی دەستی دائەنێ، بەو بۆنەوە لە جێگای هەلدێرو تووشا بە بێ ترس سواری ئەبن چونکە ئەگەر زانی شوێن دەستەکەی مەترسیەکی هەلخلیسکانی تێدایە پێیەکەی لێی دانانێ.

* سمی ئێستر ئەگەر لەگەل رۆنی داری ئاس دا تێکلاو بکرێ و بکوترێ پێکەوە، یەکێ کە سەری کەچەل بێ، وەیا شوێنێ کە مووی لێ نەیە لێ بنرێ مووی لێ دێ.
* سمی قاتری رەش وەیا خوێنەکەی لە ژێر ئاستانەی دەرگای مالێکا دابنرێ مشک ناچێتە ئەو مالەوە.
* لە مالێکا سمی نێرە ئێستر بسووتێنرێ و بۆنەکەی لەو مالەدا بلاو ببێتەوە نە مشک وە نە جروجانەوەری تر روو ناکەنە ئەو مالە.
* ئەگەر ئافرەت بە ئەندازەی بیست و یەک مسقال لە میزی ئێستر بخواتەوە قەت سکی پڕ نابێ.
* ئەگەر ئافرەت لۆکە بدا بە عەرەقی ئێسترەوەو هەلیبگرێ قەت ئیتر سکی پڕ نابێ.
* دلی ئێستر هەر ئافرەتێک بیخوا قەت سکی پڕ نابێ.
* گونی ئێستر بخرێتە ناو پارچەیەک و بکرێتە ملی هەر چوارپێیەکی تر ئەو چوارپێیە قەت لە رۆیشتن ماندوو نابێ.
* ئەگەر یەکێ هەلامەتی بێ بۆنی تەرسی ئێستر بکا تف بکا بەسەریا، هەر کەسێکی تر پێ نا بەو تەرسەدا هەلامەتەکە لەمەوە ئەچێ بۆ ئەو کەسە.
* ئەو خەرەنگەزەیە کە بەقنگی ئێسترەوە ئەنیشێ، ئەگەر یەکێ مایەسیری بێ، بیگرێ ووشکی کاتەوەو پاشان بیسووتێنێ و خۆی بگرێ بە دووکەلەکەیا مایەسیریەکەی باش ئەبێتەوە.

بەراز

بەراز حەیوانێکی ناشیرینە چاو هیچ حەز ناکا سەیری بکا، دوو کەلبەی زلی هەیە لە شەڕا بە کاری دێنێ، سەری وەکوو سەری گامێش و سمی وەکوو گاو مەڕ وایە. بەراز کە بە کەل دێ یەکانەکە زۆر سوور ئەبێ لەسەری، لەسەردەمی کەلی بەرازا یەکانەکە گەلێ

جار دێنێ خۆی له لیته هه‌ڵئه‌سووێ بۆ ئه‌وه که‌ڵبه‌ی یه‌کانه‌ی تر کاری تێ نه‌کا. نیشانه‌ی ئه‌وه که یه‌کانه سه‌رده‌می په‌ڕینی هاتووه که سه‌ری شۆڕ ئه‌کاته‌وه‌و ده‌نگی ئه‌گۆڕێ. که په‌ڕیه سه‌ر مالۆس وه‌کوو مێش به‌سه‌ریه‌وه ئه‌مێنێته‌وه. به‌راز له هه‌موو حه‌یوانێ به سک و زاتره، هه‌ر جاره بیست به‌چکه‌ی ئه‌بێ، مێملی ماره چاکی ئه‌خوا، که شوێنی که‌ون هه‌ڵدێت، که گه‌یشته گیانی ئه‌گه‌ڕێته‌وه‌و ده‌ست ئه‌کا به شه‌ڕکردن، که‌برسی بوو چه‌ند رۆژێک لاواز ئه‌بێ، که خواردنی خوارد به دوو رۆژ زۆر چاک قه‌ڵه‌و ئه‌بێته‌وه، که نه‌خۆش که‌وت قرژاڵ ئه‌خوا چاک ئه‌بێته‌وه، فیل له ده‌نگی به‌راز هه‌ڵدێت. به‌راز ئه‌گه‌ر دایبه‌سن به‌سه‌ر که‌رێکا به‌جۆری که هیچ چرکه نه‌کا کاتێ که که‌ره‌که میزی کرد ئه‌و ئه‌تۆپێ، هه‌روه‌ها که چاوێکی هه‌ڵبکه‌نی ئه‌تۆپێ، به‌راز گۆشتیش ئه‌خواو گیاش ئه‌خوا. به‌رازی یه‌کانه که سواری مالۆسه‌که ئه‌بێ ماوه‌یه‌ک به‌سه‌ریه‌وه ئه‌مێنێته‌وه، مالۆسه‌که رێگا ئه‌کاو ئه‌ویش به‌سه‌ریه‌وه‌یه‌تی ته‌نها هه‌ر دوو پێ که‌ی ئه‌که‌وێته سه‌رزه‌وی، شوێنی دووپێ که‌ی ئه‌وو چوارپێ مالۆسه‌که وه‌کوو ئه‌وه دیاره که حه‌یوانێکی شه‌ش پێ بێ!.

* یه‌کێ مار پێوه بدا جه‌رگ به‌راز بخوا چاک ئه‌بێته‌وه.
* که‌سێ که ئیفلیج بووه وه‌یا کۆڵنج په‌کی خستووه جه‌رگی به‌راز ووشک بکاته‌وه‌و بیخوا چاک ئه‌بێته‌وه.
* ئه‌گه‌ر یه‌کێ مایه‌سیریه‌کی قورسی هه‌بێ ئێسکی به‌راز بسووتێنێ و بیهاڕێته‌وه‌و بیخوا چاک ئه‌بێته‌وه.
* ئه‌گه‌ر یه‌کێ سێبه‌ڕۆی هه‌بێ ئێسکی به‌راز له گه‌ڵ خۆی هه‌ڵبگرێ چاک ئه‌بێته‌وه.
* یه‌کێ به‌رد له میزڵدانیا هه‌بێ ته‌رسی به‌راز بکاته ناو ئاوو بیخواته‌وه به‌رده‌که به پارچه پارچه‌یی ده‌ر ئه‌چێت.
* ئه‌گه‌ر یه‌کێ ئاگره له‌سه‌ریا بوو وه‌یا برینی که‌چه‌ڵی بوو ته‌رسی به‌راز له‌گه‌ڵ سرکه‌دا تێکه‌ڵاو بکرێ و لێ بدرێ چاک ئه‌بێته‌وه.
* ئه‌گه‌ر یه‌کێ ژان و پێچی هه‌بوو وه‌یا "می یه – معده"و ریخۆڵه‌ی بای تێدا بوو بێنێ ئه‌و شاده‌ماره‌ی پشت قوله‌پێ به‌رازه بسووتێنێ و بیهاڕێته‌وه، پاشان له‌گه‌ڵ هه‌نگوین دا تێکه‌ڵاو بکرێ و به‌ئه‌ندازه‌ی سێ مسقاڵی لێ بخوات چاک ئه‌بێته‌وه.
* که‌ڵبه‌ی به‌راز هه‌رکه‌سه لای بێ له‌لای مه‌رده‌مه‌وه به‌رێز ئه‌بێ.
* ئه‌گه‌ر یه‌کێ که‌ڵبه‌ی لای چه‌پی به‌رازی چاو پێ بکه‌وێ ئه‌وڕۆژه خه‌م و خه‌فه‌تی تووش نابێ.

* له لەشی ئینسانا هەر ئێسکێک بشکێ وەکوو ئەوە لەهی بەراز بخرێتە شوێنی یەک ئەگرێتەوەو جۆش ئەخواتەوە وەکوو خۆی. لەم رووەوە هیچ حەیوانێک نی یە بەم جۆرە لەگەڵ ئینسانا رێ بکەوێ.
* ئێسکی بەراز بسووتێنرێ. خۆڵەمێشەکەی بکرێتە ناو پەڕۆیەک و لەرێبازی ئاوی مەرەزەدا دابنرێ، ئەو مەرەزەیە باشی ئەهێنێ و بەرازیش توخنی ناکەوێ.
* ئێسکی بەراز بسووتێنرێ تا خۆڵەمێشەکەی سپی ئەبێتەوە، پاشان بیسوونەوەو بدرێ بەو کەسەی کۆڵنج وەیا ژانی کردووە چاک ئەبێتەوە.
* تەرسی بەراز بکرێ بە کووتی داری سێو، سێوەکەی سوور ئەبێ.

بەران

* ئەگەر یەکێ مێز بکاتە جێ خۆی بگیرێتە خواردنی گونی بەران بە برژاندن چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر ئافرەتێک بە زەحمەت منالّی لێ ئەبووەوە، پیوی بەران و پیوی گاو ئاوی کەوەر تێکلاو بکاو بەشاف هەڵیبگرێ بەئاسانی منالّەکەی لێ ئەبێتەوە.
* ئەگەر ئافرەت بە زراوی بەران مەمکی خۆی بهەنوێ شیرەکەی ووشک ئەکا.
* یەکێ ئەگەر تووشی "کەژۆک- عرق النسا" بوو دووگی بەران بێنێ بیتوێنێتەوەو بیکا بە سێ بەشەوە، بەشێکی بە ماوەی سێ رۆژ بخواتەوە دەردەکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* جەرگی بەران ئەگەر هەر بەتەڕی بسووتێنرێ و خۆڵەکەی بهێنرێ بەدان دا سپی ئەکاتەوە.
* شاخی بەران لە ژێر هەر دارێکی بە بەردا بشارێتەوە ئەو دارە بەری زۆر ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ چاوی ئاو بکا، زراوی بەران لەگەڵ هەنگوێن دا تێکلاو بکاو بیهێنێ بە چاویا ئاوەکەی ئەوەستێتەوە.
* ئەو حاجەتەی کە هەنگوینی تێدابێ ئەگەر سەرەکەی بە خوری مەڕی سپی داپۆشرێ مێرووله ئیتر توخنی ناکەوێ.
* مێشکی مەڕ خورادنەکەی گەوجی ئەهێنێ.
* ئەگەر یەکێ لەشی تێک شکابوو مەڕێک بگوورن و بەگەرمی پێستەکەی تێگرن چاک ئەبێتەوە.

بزن

بزن حەیوانێکی چەتوونی هارو هاجە، لەگەڵ ئەوەشا زۆر گەوجە، تەنانەت باسی گەوجی یەکێک بکرێ پێ ئەڵێین حەچەیە، واتە ریشێکی زلی هەیەو عەقڵێکی کەم!. بزن لە مەڕ شیری زۆرترە، پێستی لە پێستی سەر ئەستوورترە، پیوی لە مەڕ زۆرترە وەکوو ئەوە وایە کە دووگی لە ناو زکیابێ. تاقی کراوەتەوە «کار»کە بەچکە شێری چاوپێ بکەوێ ئەبوورێتەوە، کە بەچکە شێرەکە لەبەر چاویا نەما وورده وورده هۆشی پیادێتەوەو دێتەوە سەرخۆ. لە چەتوونی بزن ئەوەیە چ شوێنێک سەختە ئەچێتە ئەوێ، گەڕەکانیشیان لە سەرچاوە ئاو ئەخۆنەوە.

* خواردنی گۆشتی بزن خەفەت و کەم فیکری و بەڵغەم زیاد ئەکا.
* کەسێ کە زۆر دمەڵ دەرکا خواردنی گوشتی بزن بۆ ئەو باشە.
* شاخی بزنی سپی بکوترێ و بکرێتە ناو پارچە پەڕۆیەکەوە، ئەمە لە ژێر سەری یەکێکی نووستوودا دابنرێ خەبەری نابێتەوە مەگەر لە ژێر سەریا لاببەن.
* زراوی تەگەو زراوی گا تێکلاو بکرێ، یەکێ ئەگەر گوێ گران بێ ئەو زراوانە فتیلەیەکیان پیا بێنێ و بیکاتە گوێچکەیەوە گوێ گرانیەکەی کەم ئەبێتەوە، هەروەها ئەمە نایەڵێ ئاویش بچێتە گوێچکەیەوە.
* ئەگەر یەکێ برژانگی زیادە لە چاوی دەرئەچوو، بێنێ برژانگەکە هەڵبکێشێ پاشان زراوی تەگە بهێنێ بە شوێنەکەیا ئیتر دەرناچێتەوە.
* خواردنی مێشکی بزن ئەبێتە هۆی شت لە بیر چوونەوەو هەم وغەم.
* ئەگەر ئافرەتێک هەر خوێنی نەئەوەستایەوە، پشقڵێکی بزن بپێچێنێ لە تۆزێ خوریەوەو هەڵیبگری مەنعی خوێنەکەی ئەکا.
* زراوی بزن بسووتێنرێ و خۆڵەمێشەکەی تێکلاو بکرێ بەرۆنی زەیتوونەوە، ئەمە بدرێ لە برۆ هەم مووی زیاد ئەکا هەم رەشی ئەکا.
* بەشیری بزن ئەگەر لە سەر کاغەز شتێک نووسرا خەتەکەی دیار نابێ، کە خرایە ناو ئاو نووسینەکە بە خەتێکی سپی دەرئەچێ و دیار ئەبێ.
* ئەگەر یەکێک موو لە شوێنێکی ئەهات و ئەیویست لێ نەیە، زراوی بزن بێنێ لەگەڵ نەوشادر وەیا لەگەڵ کەوەردا تێکلاوی بکا و مووەکە لە شوێنەکە هەڵکێشێ و پاشان بەو بیهەنوێ ئیتر مووی دەرناچێتەوە.

* ئەگەر یەکێ میزە چۆرتکێ هەبوو، ساقی بزن بێنێ پوخت بیشواو ئەو ئاوە بخواتەوە میزەچورتکەکەی نامێنێ.
* بەشیری بزن شتێک لە سەر کاغەز بنووسرێ ئەو نووسراوە دیار نی یە بەڵام کە خۆڵەمێشی پیا پژێنرا خەتەکە دەرئەکەوێ.
* ریشی تەگە ببەسترێ بە یەکێکەوە کە سێبەرۆی هەیە لە کۆڵی ئەکەوێ. هەروەها بۆ ژانە سەریش باشە.
* ئافرەت ئەگەر تۆزێ لەجەرگی بزن هەڵبگرێ وەکوو شاف ماوەیەکی زۆر شەهوەتی کەم ئەبێتەوە.
* ئەو کەسەی کە سپڵی هەیە بە دەستی خۆی هەندێ لە سپڵی بزن ببڕێ ولەو ژوورەدا کە خۆی تیا ئەنوێ هەڵیواسێ، کە ووشک بووەوە ئەمیش ژانی سپڵەکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* ئەگەر یەکێک سپڵی هەبوو بزنێک بێنێ چل رۆژ لەناو کۆتکەیەکی داردا ئاوی بدا، پاشان سەری ببڕێ و سپڵەکەی بخوا، خۆی سپڵەکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* دەرزی بکرێ بەخوێنی بزنداو گوێچکە یا شوێنێکی تری پێ کون بکرێ، ئەو شوێنە ئاخری هەر دێتەوە یەک.
* یەکی مار پێوە بدا، پێستی بزن کە سەر ئەبڕێ هەروا بەو گەرمی یە بخرێتە سەر شوێنەکە بۆی چاکە.
* خواردنی شیری بزن لەگەڵ شەکردا رەنگ جوان ئەکا، هەروەها شیری بزن خواردن بۆ نەهێشتنی کەم فیکری و خەم وخەفەت و وەسوەسە باشە. وەکوو ئەمەی هەیە پووکیش بێ هێز ئەکا و تاریکایی لەچاودا پەیدا ئەکا.
* میزی بزن بکولێنرێ هەتا بە تەواوی خەست ئەبێتەوە، ئەمجا بە ئەندازەی خۆی شەکری تێکلاو کرێ. ئەو کەسەی گەڕی هەیە سێ جار لە حەمام دا بیدا لە لەشی گەڕیەکەی چاک ئەبێتەوە.
* شوێنێک لە لەشا کە سووتا پشقڵی ووشکی بزنی لێ بدرێ بۆی باشە و چاکی ئەکاتەوە.
* ئەڵێێن شاخی بزن سێ جار ئەم ئایەتەی بەسەرا بخوێنرێ:
(یوم تجد کل نفس ما عملت من خیر محضرا وما عملت من سوء تود لو ان بینها وبینه امل بعید). پاشان بخرێتە ژوور سەری ژنێکی نووستووەوە بەبێ ئەوە خۆی پێ بزانێ، پرسیاری هەر شتێکی لێ بکرێ کە بیزانێ جواب ئەداتەوە.

بزنە کێوی

* ئەگەر منالێک زۆر گرینۆک بوو قشپلی بزنە کێوی لە ژوور سەری دابنرێ ئەو گریانەی کەم ئەبێتەوە.
* یەکێ کە گوێچکەی ژان بکا دڵی تەگەی کێوی توێ بکاتەوە، ئەو رتووبەتەی کە هەیەتی بیکاتە گوێچکەیەوە ژانەکەی ئەشکێ.
* ئەگەر یەکێ فێ هەبوو بە ئەندازەی مسقالێ لە ئاردە مشاری بزنە کێوی تێکەڵاو بە میسک بکاو بیکاتە ناو ئاوێکی روونی پاکەوەو لە خورێنی بیخواتەوە چاک ئەبێتەوە.
* شوێنی پێوەدانی دووپشک و زەردەواڵە بە گۆشتی بزنە کێوی بهەنوورێ ژانەکەی ئەشکێ.
* گونی تەگەی کێوی ووشک بکرێتەوەو بکرێتە ناو ئاوو بخورێتەوە شەهوەت زۆر زۆر زیاد ئەکا.
* پێستی بزنە کێوی بکرێ بە سفرە مشک نزیکی ناکەوێ، هەروەها مارو حەشەراتی تریشی لێ دوور ئەکەوێتەوە.
* کلک و شاخی بزنە کێوی پێکەوە بسووتێنرێ، خۆڵەمێشەکەی لەگەڵ رۆن دا تێکەڵاو بکرێ، هەرکەس ژێر پێ خۆی بەوە بهەنوێ قەت لە رێگا روەیشتنا ماندوو نابێ.
* پشقڵی بزنە کێوی بهارێتەوەو بنرێ لە برین خوێنەکەی ئەوەستێتەوە.

بەوری بەیان

بەوری بەیان گیانلەبەرێکە زۆرتر لە هندا ئەبێ، لەگەڵ شێردا دوژمنی یەکن، ئەگەر بەوری بەیان و پڵنگ بوو بە شەریان شێر ئەداتە پاڵ پڵنگ، بەور لەشکڵ دا لە شێرێکی گەورە ئەکا. بەورو دوپشک ئاشنایەتیان زۆر خۆشە، بەور کە نەخۆش کەوت سەگ ئەخوا چاک ئەبێتەوە، کە پیر بوو ئیتر توخنی ئینسان ناکەوێ، کەمتیار فێرە بە خواردنی بێچوی بەور. بەوری بەیان جگە لەوە کە نێرەکە ئەپەرێ لە مێ یەکە، مێ یەکە بە "با"یش زگی هەرپڕ ئەبێ، لەبەر ئەمەیە بۆیە وەکوو با ئەڕوا. بەوری بەیان ناگیرێ مەگەر بەفێڵ نەبێ، ئەویش راوچی خۆی لێ دائەگرێ بێچوەکانی لێ ئەدزێ و هەریەکەی ئەخاتە ناو شووشەیەکەوەو سواری ووڵاغێکی تیژڕەو ئەبێ و ئەڕوا، ئەگەر دایکەکە نەهات بە شوێنیا ئەوا رۆیشتووەو بێچوەکانی بردوە، ئەگەر خۆ تا ئەم لەشوێنی خەتەر دەرئەچێ دایکەکە گەڕایەوە بۆ شوێنی خۆی و سەیری کرد بێچوی نەماوە بە بۆن شوێنیان هەڵئەگرێ و ئەچێ

بەشوێن کابرادا ئەیگاتێ، کابرا کە زانی واهات یەکێ لە بێچووەکانی بە شووشەکەوە بۆ فڕێ ئەدا، دایکەکە ئەپلکی بە رزگار کردنی ئەو بێچووە لەناو شووشەکەداو ئەوانیتری لە بیر ئەچێتەوە، کابرا ئەمجا بۆ خۆی بە بێچووەکانی ترەوە هەڵدێت.

بەور لەگەڵ منالی مالدا زۆر باش رێ ئەکەوێ، داری کافووری زۆر خۆش لێ دێ. هەرکەس قولەپێ بەور ببەستی بەقاچ وەیا دەستیەوە قەت قەت لە رێگا رۆیشتن و ئیش کردنا ماندوو نابێ. هیچ حەیوانێک لە رەوەیشتنا ناگاتە بەوری بەیان، رەوەیشتنی وەکوو با وایە، تەمەنیشی درێژە بەچەپۆکان ئەڕوا.

پشیلە

پشیلە حەیوانێکی دەستەمۆ و لەگەڵ هەموو کەسێکا هەڵئەکا، پاک و پوختی زۆر خۆش لێ دێ، هەموو جار بەلیکی دەمی دەم و چاوی ئەشوا، ئەگەر لە لەشیا شوێنێکی پیس بێ ئارام ناگرێ تا پاکی ئەکاتەوە، کە بە با ئەبێ ئەو مادەیە لەناو زەهایا زۆر عەزیەتی ئەدا لەبەر ئەوە ئەکەوێتە هاوار هاوار تا پشیلەی نێری بۆ پەیدا ئەبێ و رزگاری ئەبێ، پشیلە کە بێچووەکەی بوو زۆر زۆر برسی ئەبێ لەوانەیە ئەگەر شتی دەست نەکەوێ بێچووەکەی خۆی ئەخوا، فیل هەر کە گوێ لە دەنگی پشیلە بوو موچڕکی پیا دێت و هەڵدێت، دوژمنایەتی پشیلە و مشک هەموو کەس ئەیزانێ، ئەگەر مشکێک لە بەمیچێکەوە بێت پشیلەکە لە خوارەوە سەیری بکا بە دەستی ئیشارەی بۆ ئەکا مشکەکە ئەکەوێتە خوارەوە، پشیلە بۆیە گووی خۆی ئەشارێتەوەو خۆڵ ئەکا بەسەریاو هەر جارەش بۆنی ئەکا بۆ ئەوە بۆنی دەرنەچێ و مشک ئیتر نەیەت بەو دەورەدا. پشیلە ساڵی دوو جار ئاوس ئەبێ بەڵام ئەوەی کە زۆر زۆرە لە ئاخری زستانا ماوەی سک پڕبوونەکەی پەنجا رۆژە پاش ئەوە بەچکەی ئەبێ.

* ئەگەر یەکێ هەردوو چاوی پشیلە وشک بکاتەوە و پاشان بیسووتێنێ و خۆی بگرێ بە دووکەڵەکەیا هەر ئیشێک هەبێت و بچێ بە شوێنیەوە بۆی جێ بەجێ ئەبێ.
* ئەگەر ژنێک هەر خوێنی نەئەوەستایەوە سپلی پشیلەی رەش لە گەڵ خۆی هەڵبگرێ تا ئەو سپڵەی پێ بێ ئیتر ئەو خوێنەی نایەت.
* ئەگەر یەکێ گۆشتی پشیلەی رەش بخوا جادوو کاری لێ ناکا.
* ئەگەر یەکێ کەڵبەی پشیلە لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ بەشەو ناترسێ.
* ئەگەر یەکێ دڵی پشیلە بخاتە ناو هەندێ لە پێستەکەیەوەو لە گەڵ خۆی هەڵیبگرێ

هیچ دوژمنێک پەی پێ نابا.

* ئەگەر یەکێ چاوی بەزراوی پشیلە برێژێ بە شەویش وەکوو رۆژ ئەبینێ.
* گول ئەگەر خوێنی پشیلە بخواتەوە بۆی باشە.
* یەکێ خوێنی پشیلەی رەش بخواتەوە ژنان زۆر حەزی لێ ئەکەن.
* یەکێ دەعباکەی بەخوێنی پشیلە بهەنوێ و بچێتە لای ئافرەت ئەو ژنە ئیتر زۆر ئەوی خۆش ئەوێ.
* ئەگەر یەکێ زراوی پشیلەی رەش و زراوی مریشکی رەش پێکەوە ووشکیان بکاتەوەو بیانهارێتەوە، ئەمجا لەگەڵ کل دا تێکەڵاویان بکاو چاوی پێ برێژێ جنۆکە لە بەر چاوی ئاشکرا ئەبێ و خزمەتی ئەکەن.

پڵنگ

پڵنگ حەیوانێکی زۆر توورەو تەبیعەت توندە، دوژمنی هەموو حەیوانێکە ، زۆر بەگورە، لە باز دانا لە هەموو حەیوانێ لەپێشترە، شوێنی هەر لە زەردو شوێنی سەختا ئەبێ، کۆ لە هیچ شتێک ناکاتەوە، راوچی کە تفەنگی تێ ئەگرێ ئەگەر بەو یەکەم گوللەیە نەیەنگوێوێ تازە رۆژی ئەو کابرایە کولاوە بە دەستیەوە، چونکە لەگەڵ تەقەکەدا ئەو حازرە لە سەری، ئەگەر پێکای ئەوا پێکای ئەگەر نەیپێکا ئیتر ئەو ئەم ئەگرێ، زۆر بەخۆی ئەنازێ، رەنگی پێستەکەی خەت خەت و جوانە، برسی بێ یاتێر بێ هەر پەلامار ئەدا. کە تێری خوارد سێ رۆژ ئەنوێ، بۆنی دەمی خۆشە، پراسووەکانی پشتی زۆر بەهێز نین هەر شتێکیان لێ کەوێ ئەشکێن، لەگەڵ مارو ئەژدەهادا بەینی خۆشە، کە بەچکەی ئەبێ مار ئەچێ خۆی ئەئالێنێ بە ملیا بۆ ئاگاداری کردنی، کە نەخۆش کەوت مشک ئەخوا چاک ئەبێتەوە، کە یەکێکی بریندار کرد خۆڵ ئەپژێنێ بەسەریا بۆ ئەوەی بمرێ.

* سەری پڵنگ لە هەر شوێنێک بنێژرێ مشکی زۆر لەو شوێنە کۆ ئەبێتەوە. دەست و چرنووکی پڵنگ لە هەر شوێنێک دفن بکرێ مشک ئیتر لەو شوێنەدا ناژی.
* هەر کەس بە ئەندازەی سێ مسقاڵ و نیو لە گۆشتی پڵنگ بخوا زەهری مارو شتە کاری تێ ناکا.
* کێری پڵنگ بکولێنرێ هەرکەس میزە چۆرتکی و ژانی میزڵدانی هەبی لەو ئاوە بخواتەوە بۆی چاکەو باش ئەبێتەوە.
* یەکێ مایەسیری هەبێ بیکا بەعادەت لە سەر پێستی پڵنگ دانیشێ بەڵام هیچ لە

بەینی ئەوو پێستەکەدا نەبێ بۆ مایەسیریەکەی باشە.
* ئەگەر یەکێ تۆزێ لە پێستی پڵنگ لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ لەبەرچاوی خەڵک زۆر بە سام ئەبێ.
* پڵنگ ئەگەر یەکێکی بریندار کرد مشک زۆر خەریک ئەبێ کە میز بکا بەسەر ئەو کەسەدا کە میزیشی کرد بە سەرا ئەمرێ، جا لەبەر ئەوە ئەبێ زۆر کۆشش بکرێ بۆ ئاگاداری ئەو کەسە لەمشک.
* ئەگەر یەکێ لەشی خۆی بە پیوی کەمتیار بهەنوێ ئەوکەسە بچێ بەسەر پڵنگا پڵنگەکە هەڵدێت.
* پیوی پڵنگ بتوێنرێتەوەو بهێنرێ بە برینی کۆن و تیراوێ دا چاک ئەبێتەوە.
* زراوی پڵنگ یەکێ بیهێنێ بە چاویا چاوی زۆر تیژ ئەبێ.
* مێشکی پڵنگ کە بۆنی کرد هەرکەس بۆنی بکا ئەیکوژێ.
* مووی پڵنگ لە هەر ماڵێکا بسووتێنرێ دووپشک لەو ماڵەدا نامێنێ.

چەقەڵ

چەقەڵ حەیوانێکی بێ فەرو مێملێ مێوو میوەیە، حەز بەناو دارو باخ ئەکا، بەشەو نزیکی ئاوەدانی ئەکەوێ، لە ناو باخەکانا ئەیکا بە عیوعیو، سەگەکانیش لە ئاوایی ئەیکەن بە وەڕە وەڕ، لە ئەنجاما فرسەت دێنێ و دێتە ئاواییەوە بە شوێن مریشک دا ئەگەڕێ، مریشک بە جۆرێ لێ ئەترسێ با لە سەردار وەیا دیواریش بێ هەرکە چاوی بە چەقەڵەکە کەوت بەبێ ئیختیار هەڵئەفڕێ و ئەچێتە بەردەستی ئەویش ئەیخوا. مریشک ئەگەر سەگ وەیا ڕێوی وەیا حەیوانێکی تر- کەمریشک خۆربێ - ببینێ لە شوێنی خۆی ناجووڵێ بەڵام ئەگەر چەقەڵی چاو پێ کەوت هەڕا ئەکاتە بەردەستی!. چەقەڵ ئەگەر بیەوێ ڕاوی مەلی ئاوی بکا دێنێ دڕک و داڵ و شتە کۆ ئەکاتەوەو ئەیخاتە سەر ئاوەکەو خۆی شوێنی ئەکەوێ، مەلەکان ئەو پووش و پەڵاشەیان پێ خۆشە دێن لە سەری ئەنیشنەوە ئەمیش لە ناکاو پەلاماریان ئەدا ئەیانگرێ و ئەیانخوا!...
* زمانی چەقەڵ بخرێتە هەر ماڵێکەوە ئاژاوە ئەکەوێتە ناو ئەو ماڵە.
* چاوی ڕاستی چەقەڵ هەرکەسە پێ بێ چاو کاری تێ ناکا.
* دڵی چەقەڵ هەرکەسە لەلای بێ ئەمین ئەبێ لەهەموو دڕندەیەک.
* یەکێ سپڵی هەبێ بە ئەندازەی سێیەکە مسقاڵێک زراوی چەقەڵ لەگەڵ ئاوی گەرم دا

تێکلاوی کا، ئەمجا سێ رۆژ لە خوریێنی بیخواتەوە بۆ سپڵەکەی باشە.
* خواردنی گۆشتی چەقەڵ بۆ ئەو شێتی و فێ داریەی کە لە ئاخری مانگەوە پەیدا ئەبێ باشە.
* خواردنی جەرگی چەقەڵ بە ئەندازەی مسقاڵێک بۆ فێ دار باشە.

حوشتر

حوشتر حەیوانێکی زۆر سەیرە، زۆر زلە لەگەڵ ئەو زلیەشدا منالێک رایئەکێشێ، بە کارێکی زۆر قورسەوە هەڵئەستێ و داش ئەنیشێ، بە دانیشتنەوە نەبێ بار ناکرێ، کەژاوەی لە سەر پشت دائەنرێ کە ئەم کەژاوەیە زەلام و نوێن و خواردەمەنی و ئاوی تێدا هەیە، بەمانەوە هەموو هەڵئەستێ و ئەڕوا، حوشتر لەوانەیە تا بیست رۆژ خۆی رابگرێ بۆ ئاو نەخواردنەوە ملی زۆر درێژە لەکاتی هەستانیا بە بارەوە هێزی خۆی ئەخاتە سەر مل و لەوسی. هەر وەها لەبەر درێژی ملی دەمی ئەگاتەوە بەهەموو لەشی بۆ خوراندن، لەکاتێکا کە بەکەڵ ئەبێ سێ چوار ئەوەندەی جارانی بار هەڵئەگرێ، لەمانگی شوباتا دێتە کەڵ، لەو سەردەمەدا شتێک وەکوو "سی" لەدەمی دێتە دەرەوە، کە توورە بوو چار ناکرێ کە رقی لەیەکێ هەستا زۆر بە زەحمەت لە دەستی رزگاری ئەبێ، کە نەخۆش کەوت لەداری بەڕوو ئەخوا چاک ئەبێتەوە، کە مار پێوە بدا قرژاڵ ئەخوا ئیتر زەهرەکەی کاری تێ ناکا. حوشتر هەندێکیان دوو کۆپارە-سنام یان هەیەو هەندێکیان یەکێک کە ئەستێرەی سیوەیلی دی ئەمرێ.
* گوشتی حوشتر لە هەر شوێنێک دابنرێ مار لەو شوێنە هەڵدێت.
* یەکێ ئاو لەچاوی بێت خۆی بگرێتە خواردنی جەرگی حوشتر ئاوی چاوەکەی ئەبڕێت.
* ئەو پارچە بەزە کە لەسەر پشتی حوشترەو پێ ئەڵێن کۆپارە یەکێ ئەگەر مایەسیری بوو ئەوە بتوێنێتەوەو بیهێنێ بەمایەسیریەکەیا ژانی نامێنێ و چاک ئەبێتەوە.
* لەوورگی حوشتردا لوویەک هەیە کە دەرهێنرا رەق رەق ئەبێ و وەکوو بەردی لێ دێ، ئەوە بیهاڕنەوەو لەگەڵ سرکەدا تێکلاوی کەن، ئەمە بۆ ئەو زەهرە کوشندەکان زۆر بەکەڵکە.
* یەکێ میزەچۆڕتکێ هەبێ مووی حوشتر ببەستی بەڕانی چەپیەوە میزە چۆڕتکەکەی لەکۆڵ ئەکەوێ. هەروەها منالێ میز بکاتە جێ مووی حوشتر ببەسترێ بەڕانیەوە چاک ئەبێتەوە.

* هەر برینێ کە لە خۆی پیستر نەبێ کە شیری حوشتری بەسەرا کرا بە کەڵکە بۆی بۆ ئەوە «تسمم» نەکا.
* یەکێ ددانی کرمێ بوو بەشیری حوشتر قوم قومە بکا بەکەڵکە بۆی و چاکی ئەکاتەوە.
* خوێنی شوێنێ کە نەوەستێتەوە کورکی حوشتر بسووتێنن و خۆڵەکەی بکرێ بەو شوێنەدا خوێنەکە ئەوەستێتەوە.
* گەنەی حوشتر ببەسترێ بە قۆڵی عاشقەوە عەشقەکەی نامێنێ.
* سەرخۆش میزی حوشتر بخواتەوە سەرخۆشیەکەی نامێنێ.
* ژنێ ئەگەر مناڵی نەئەبوو مۆخی لوولاقی حوشتر بێنێ لەپاش پاک بوونەوەی لە حەیز و پاش تێ پەڕبوونی سێ ڕۆژیش بەسەر پاک بوونەوەکەدا بە لۆکە وەیا خوریەک هەڵیبگرێ وەکوو شاف، پاش ئەوە لەگەڵ مێردەکەیا جماع بکا مناڵ ئەکەوێتە زکیەوە.
* میزی حوشتر باشە بۆ ئاوسانی جگەر.
* حوشتر زراوی نی یە.
* حوشتر نزگەرە ئەکا.

دەڵەک

دەڵەک حەیوانێکی زۆر وەحشی یە، دەڵەک غەیری فەنەکە، ئەم دەڵەکە وەکوو لە شێوەی پشیلەدایە، ئەوە نی یە کە پێستەکەی بەناوبانگە بۆ نەرمی، مێملی کۆترە، کە ڕێوی گوێ لە دەنگی بێ هەڵدێت.
* ئەگەر یەکێ سێبەڕۆی بێ چاوی ڕاستی دەڵەک لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ سێبەڕۆکەی لە کۆڵ ئەکەوێ، ئەگەر چاوی چەپی هەڵبگرێ بۆی دێتەوە.
* شوێنێ کە کۆتری زۆر بێ ئەگەر ئەو شوێنە بە پیوی دەڵەک قانگ بدرێ هەموو کۆترەکان هەڵدێن.
* فێ دار ئەگەر تۆزێ لە خوێنی دەڵەک بتکێنرێتە لووتی فێ کەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* یەکێ کۆڵنج وەیا مایەسیری هەبی بیکا بە عادەت لەسەر پێستی دەڵەک دانیشێ لەکۆڵی ئەکەوێ.
* پیوی دەڵەک بسووتێنرێ مارو دووپشک لەبۆنەکەی هەڵدێن.
* گونی دەڵەک بسووتێنرێ مشک لەبۆنەکەی هەڵدێت.

ڕێوی

ڕێوی حەیوانێکی فێڵبازو پێچەڵپێچەڵوچە، لەراکردنا ڕاست ئەڕوا، کە ڕاو نرا لەناکاو با ئەداتەوە ئەوی بە شـوێنیـەوەیە لەبەر گـوڕی ڕاکـردنەکـەی هەر ڕاست ئەڕوا، تا خـۆی ئەگرێتەوە ڕێویەکە خۆی دەرباز ئەکا. حەقایەت و قسە لەسەر ڕێوی زۆرە. ئەو کونەی کە ئەیکاو ناوی ئەنێتە ماڵی خۆی لەگەڵێ لاوە کونی تێ ئەکا بۆ ئەوە ئەگەر یکێکیانی لێ گیرا لەویترەوە دەرچێ، هەموو ساڵێ تووکێک ئەوەرێنێ، لەترسی گورگ پیازە خووگانە بە دەورو بەری کونەکەی خۆیا دائەنێ ئیتر گورگ ناوێرێ بچێ بەلایا چونکە گورگ پێ نا بە پیازە خووگانەدا ئەمرێ ئیـتر ئەویش لەکونەکەی خۆیا بە هێمنی ئەنوێ، کە برسی بوو دێتە دەرەوەو ئەچێ بۆ خـۆی لەو دەشـتـەدا خـۆی ئەکا بە مردوو، با ئەکاتە زگی خـۆیەوە، ملی ڕائەکـێشێ، چوار پەلی بە جۆرێ لێ ئەکا کـەئیـتر هیچ گـومان لەوەدا نەماوە ئەمە مـردووە، تەیرو تیـور وا ئەزانن مـردووە لە سـەری کۆ ئەبنەوە بۆ خواردنی ئەمجا لەناکـاو پەلاماریان ئەداو ئەیانگرێ و ئەیانخوا. کە نەخۆش کەوت پیاز ئەخوا چاک ئەبێتەوە، کە کێچ و ئەسپێ تێ دا پارچە خوریەک پەیدا ئەکاو ئەیگرێ بە دەمەوە ووردە ووردە ئەچێتە ناو ئاو، کێچ و شتە کە هەر سەرەو ژوور ئەبنەوە ئەویش هەر ئەچێتە ئاوەکەوە هەتا هەموو کێچ و ئەسپیەکە لە پارچە خوریەکە کۆ ئەبنەوە، ئەمجا خۆی ئەقوڵێنێ بە ئاوەکەداو پارچە خوریەکە بەرەڵا ئەکاو لەلایەکی ترەوە بە پوختی دێتە دەرەوە، ڕێوی خۆی ئەزانێ پێستی بەنرخە خۆی نادا بەدەستەوە.

* ئەگەر سەری ڕێوی لە شوێنێکا دابنرێ کە شارگەی کۆتر بێ هەموو کۆترەکان هەڵدێن و ئیتر نایەنەوە بەو شوێنەدا.
* ئەگەر مناڵێک زۆر گرینۆک بوو کەڵبەی ڕێوی هەڵواسن بەسەریا گرینۆکیەکەی نامێنێ و باش خەوی لێ ئەکەوێ.
* یەکێ فێ هەبوو زراوی ڕێوی بپرژێنرێتە ناو لووتی فێ کەی نامێنێ.
* ئەگەر هێلکە گونی ڕێوی ببەسترێ بە مناڵەوە بەبێ عەزیەت دانەکانی دەر ئەکا.
* ئەگەر مناڵێ تووکە سەری نەهات بەخوێنی ڕێوی ببهەنوون تووک دەر ئەکا.
* یەکێ کلکی ڕێوی لەگەڵ خـۆی هەڵبگرێ فـێـڵـی هیچ فـێـڵـبـازێک کـاری تێ ناکـا. خوێنەکەشی هەروایە.
* فێدار ئەگەر کەڵبەی ڕێوی لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ فێداریەکەی نامێنێ.

* ئەگەر یەکێ سپلّی هەبوو ئازاری ئەدا سپلّی ریّوی لەگەلّ خۆی هەلّبگرێ ئازاری سپلّەکەی نامێنێ.
* یەکێ ئەگەر گورچیلەی ریّوی بخاتە ناو دەستیەوە و بروا بە ریّگا نە لەسەگ ئەترسێ وە نە سەگیش پێ ئەوەرێ.
* ئەگەر یەکێ ژانە سەری بوو کێری ریّوی بکا بە سەریا ژانە سەرەکەی نامێنێ.
* ئەگەر یەکێ سپلّی هەبوو بە ئەندازەی مسقالێ لە دلّی ریّوی بخوا سپلّەکەی نامێنێ.
* ئەگەر یەکێ پەنجەی دەست و پێ بهەنوێ بە پیوی ریّوی ئیتر سەرما دەست و پێ نابا.
* ئەگەر یەکێ گونی ریّوی ووشک بکاتەوەو بە ئەندازەی نیو مسقالّی بکاتە ناو ئاوو بیخواتەوە زۆر ئەچێتە لای ژن.
* ئەگەر یەکێ دانی ژان بکا دانی ریّوی لەگەلّ خۆی هەلّبگرێ ژانی دانەکەی ئەشکێ، لای راست بۆ لای راست و لای چەپ بۆ لای چەپ.
* لقێکی داری هەنار بە پیوی ریّوی بهەنوورێ لە هەر مالّێکا دابنرێ هەچ کێچێک لەو مالّەدابێ لەو لقە کۆ ئەبێتەوە.

سنجاب

سنجاب لەشکلّی مشک دایە بەلاّم گەورەترە، مووی سنجاب زۆر زۆر نەرمە، پێستەکەی ئەکرێ بە فەروو پیاوانی زۆر دەولّەمەند لە بەری ئەکەن، لەبەر کردنەکەشیان لە سەردەمی هاوین دایە چونکە فێنکە بەپێچەوانەی پێستی هەموو حەیوانێکی تر.

* شێت گۆشتی سنجاب بخوا چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ ئەگەر سەودای هەبوو گۆشتی سنجاب بخوا چاک ئەبێتەوە.

سەگ

سەگ حەیوانێکی بە وەفاو فەرمانبەردارە، لە ئاوەدانی دایە، لە کوردەواری دا زۆرتر بۆ پاس کردن رایئەگرن، هەموو رانە مەرێک سەگی لەگەلّ دایە، قەت لە خاوەنی خۆی و ئەو کەسە بیناسێ توورە نابێ، منالّی مالّ پێ ئەنێ بەسەریا ئەوهەر کلکە سۆتێ بۆ ئەکا، هەندێ سەگی درِ هەیە وەکوو سەگی هەوشار سوار لە سەر وولاّغ دێنێتە خوارەوە، ئەمانە بە رۆژ ئەبەسترێنەوەو بەشەو بەرەلاّ ئەکرێن بۆ پاس کردن ئیتر قوش ناتوانێ توخنی ئەو شوێنە بکەوێ، شت فێر بوونی لە بارا هەیە، لەهەندێ شوێنا جەرائمی پێ ئەبیننەوە، زیرەکیەکی تەواوی هەیە. لە زیرەکی سەگ ئەوەیە کاتێ کە ئەیبەن بۆ راوی حەیوانە کێوی

هەر لە دوورەوە بزن و تەگەی ئەو حەیوانانە لێک ئەکاتەوە، لەگەڵ ئەوەشا کە ناگا بە تەگە هەر شۆین تەگەکە ئەکەوێ، ئەزانێ لە ڕێگادا لەترسا میزی دێ و ناوێرێ بوەستێ بیکا. هەر ڕاکردنەکەی کەم ئەبێتەوەو لە ئەنجاما ئەیگرێ بەڵام بزنە مێنگەکە ئەتوانێ هەر بە ڕێگاوە میزەکەی بکاو لە هەڕا کردنەکەی کەم نەکاتەوە.

لەرۆژێکا کە بەفر هەموو ئەرزی داپۆشیوە لەگەڵ ڕاوچی دا دەرئەچێ بەبۆن و بە چۆنیەتی بەفرەکە شوێنی ڕاوو نێچیر ئەدۆزێتەوە ئەزانێ لە ژێر ئەم بەفرەوە لە کوێ هەناسەی گەرم دێت تێ ئەگا لەم شوێنەدا شتی لێ یە، عادەتی وایە بە شەو پاس ئەکا لە دەمەو بەیانا خەوی دێت، گورگ و دز لەو وەختەدا فرسەتی لێ دێنن بۆ بردنی مەڕو بڕینی ماڵ، هەتا برسیتر بێ زیاتر پاس ئەکا، کە زستان بەفر ئەبارێ ئەو بەفرە زۆر عەزیەتی ئەداو سەرمای ئەبێ، کە مەڕ ئەبینێ دەست ئەکا بە وەڕین لای وایە ئەویش وەکوو ئەم تووشی ئەو ئازاری سەرمایە بووە!. بەهاوینیش بە گەرما زۆر پەرێشانە.

تانجی کاتێ کە ئاسکی چاو پێ کەوت دووربێ لێوە یا نزیک ئەو ڕەوەیە لێکیان ئەکاتەوە کە کامەیان هەڵدێن و کامەیان ڕووی تێ ئەکەن، هەروەها ئەزانێ کامەیان نێرەو کامەیان مێ یە. جۆرە تانجیەک هەیە کە بۆنی بە یەکێکەوە کرد ئەزانێ زیندووە یامردووە، ئەم جۆرەش ئەوەیانە کە بەلەش بچووکەو قاچ و قولی کورتە، دێڵە تانجی زووتر شت فێر ئەبێ تا گۆڵەکەی.

سەگ لە هاوینا لەبەر ئەوە کە تەبێعەتی خۆی گەرمە گەرمای هاوینەکە ئەوەندەی تر پەرێشانی ئەکا لەبەر ئەمە گەلێکیان هار ئەبن. ئەو سەگەی کە هار بێ تف و لیکی ئەبێ بە زەهر، نیشانەی هاریەتی ئەوەیە کە لیک بە دەمیا دێتە خوارەوە، چاوی سوور ئەبێ، سەری شۆڕ ئەکاتەوە، ملی لار ئەبێ، پەردەیەک بەسەر چاویا ئەکشێ، گوێ شۆڕ ئەبێتەوە، زمانی بەر ئەبێتەوەو لیکی زۆر ئەبێ، ئاوی زۆر لە لووتی دێت، سەری شەک و شۆک ئەکات، پشتی کووڕ ئەبێتەوە، بەم لاو بەو لادا لار ئەبێتەوە، کلکی بێ هێز ئەبێ و ئەچێتەوە بە ناو گەڵیا، بە ترسەوەو بە لابەلای ئەچێ بەرێگادا، عاجزو خەمبارە، لە هەر هەنگاوێکیا هەڵئەنگوێت، برسی ئەبێ شت ناخوا، تینوی ئەبێ ئاو ناخواتەوە، لەئاو زۆر ئەترسێ، هەر شتێکی بەرچاو کەوت پەلاماری ئەدا بەبێ ئەوە لێ بوەڕێ، سەگانی تر کە پەلامار ئەدەن ئەوەڕن ئەم وا نی یە، ئەم سەگی هارە کە وەڕی دەنگی وەڕینەکەی گرە سەگی تر خۆی لێ ئەپارێزێ، ئەگەر کوتوپڕ سەگێکی تری تووش بوو سەگەکەی تر لە بەردەمیا دەست ئەکا بە کلکە سووتێ و نووزە نووز و بۆی ئەکەوێ وەکوو لێ بپارێتەوە

وایە بۆ ئەوە کەمەکێک لێ دوور کەوێتەوە و وازی لێ بێنێ بەڵکوو دەرفەتێکی دەست کەوێ و لێ هەڵبێت.

نەخۆشی ئەم سەگی هارە چارکردنی زەحمەتە، هەر حەیوانێک بگرێ مەگەر ئادەمیزاد نەبێ ئەیکوژێ و ئەمیش هار ئەبێ با بەنی ئادەمیش بێ، یەکێ گەر سەگی هار گرتی میزی ئەپژێ وەکو سەگ دروست بکا وایە، سەیری ئاو بکا شکڵی سەگ لەناو ئاوەکەدا ئەبینێ، لەبەر ئەوە ئاو ناخواتەوە با بەزۆریش بیدەنێ هەر نایخواتەوە تا لە ئەنجاما لە تینوانا ئەمرێ، ئەگەر ئەم دەردە لەو کەسەدا پیر بوو کە دائەنیشێ پیسایییەکی لەوێنەی توولە سەگ دەرئەچێ، ئەم دەردە بەچاو حەیواناتەوە وەکوو گولی وایە بەچاو ئینسانەوە، ئەم دەردە لە حەیواناتا تووشی سەگ، گورگ، چەقەڵ، ریوی و مووشی خورما ئەبێ و ئەمانە تووش ئەبن.

* سەگ گۆشتی بەسەر پیوپەوەیە وەکوو بەراز، کە نەخۆش کەوت گوڵی گەنم ئەخوا چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر بەردێک فرێ درا بۆ سەگێک و سەگەکە قەپی کرد بە بەردەکەدا و پاشان وازی لێ هێنا، ئەو بەردە بخەنە ناو جێگای کۆترەوە کۆترەکان هەموو هەڵدێن، هەروەها ئەگەر ئەو بەردە بخرێتە ناو شەراب و شەرابەکە هەرکەس لێ بخواتەوە هەراو هۆریایەکی زۆر ئەکا.
* سەگ بۆیە لەوەختی پەرینیا لێک نابنەوە چونکە تۆوی گەماڵەکە ووشکە وەکوو سریش شت ئەگرێ، کۆمی با ئەکا بۆ ئەوە دەرنەچێ، ئەبێ هەموو تۆوەکەی لێ بێتەوە ئەو وەختە گەماڵەکە لەدێڵەکە ئەبێتەوە.
* سەگ کە پەلاماری یەکێکی دا ئەو کەسە کە دانیشی ئیتر سەگەکە وازی لێ دێنێ.
* ئەگەر یەکێ زمانی سەگی رەشی لە مستابێ سەگ پێ ناوەرێ.
* ئەگەر یەکێ کەڵبەی سەگی پێ بێ ئیتر سەگ پێ ناوەرێ.
* هەردوو چاوی سەگی رەش ئەگەر یەکێ پێ بێ سەگ پێ ناوەرێ.
* بەشەو یەکێ چرا لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ سەگ پەلاماری نادا.
* کەڵبەی سەگ بکرێتە ملی سەگی لانگر چاک ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ "گەنە" یەک لە گوێچکەی سەگ هەڵبگرێ لەگەڵ خۆیا هەرچی سەگە ئەکەونە ژێر فەرمانیەوە.
* کەڵبەی سەگ ئەگەر بکرێتە ملی مناڵ بەئاسانی دان دەر ئەکا.

* کەڵبەی سەگی هار، ئەو سەگە هارەی کە ئینسانێکی گرتووە بخرێتە ناو پارچە چەرمێک ببەسترێ بەقۆڵی ئەو کەسەوە کە سەگی هار گرتوویە چاک ئەبێتەوە.
* جەرگی سەگی رەش ببرژێنرێت بدرێ بەو کەسە کە سەگی هار گرتوویەتی چاک ئەبێتەوە.
* زمانی سەگی رەش هەرکەس پێ بێ ئیتر سەگ پێ ناوێرێ.
* پیوی سەگی تۆپیو بهێنرێ بە لوولک (خەنازیر) دا ئەیرەوێنێتەوە.
* مووی سەگ بکرێ بەو کەسەدا کە فێ هەیە چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ بالووکی هەبوو میزی سەگی پیا بێنن چاک ئەبێتەوە.
* ئافرەت کلکی سەگی رەشی پێ بێ دڵنیا ئەبێ لە مناڵ لەبارچوون.
* ئەگەر یەکێ تووشی زەردووی بوو کەڵبەی سەگ لە گەڵ خۆی هەڵبگرێ چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ بێنێ گونی سەگ ووشک بکاتەوەو بیبەستێ بە رانی خۆیەوە شەهوەتی زۆر بە هێز ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ کە "هەنگ -کۆڵنج" ئازاری زۆر ئەدا سەگێکی نووستوو لە شوێنی خۆی هەڵبستێنێ و میز بکاتە شوێنەکەی کەهەنگەکەی لەکۆڵ ئەکەوێ و لەوانەیە سەگەکەش بتۆپێ.
* ئەگەر یەکێ بەدەم خەوەوە قسە بکا کەڵبەی سەگی پیا هەڵواسن ئیتر لە قسەکردن ئەکەوێ.
* مووی سەگی خوێری هەڵبواسرێ بە فێ دارا چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەکێ زەهری خواردبووەوە، وەیا مەسمووم بوو بوو شیری دێڵە سەگ بخواتەوە چاک ئەبێتەوە.

شێر

شێر لەهەموو حەیوانێک بەهێزترو بەدڵترو بەسامترو بەجەرگترو نەترسترە، بە شای دڕندەکان بەناوبانگە، لەپێشەوە زۆر بەسامە، لەپاشەڵەوە پووچەڵە، لە هیچ حەیوانێک ناترسێ، تەنها لە دەنگی کەڵەشێری سپی و تەق و هۆڕی مس و تەنەکەو شتە هەڵدێت، نەپاشماوەی غەیری خۆی ئەخوا نەهی خۆی، کە شتێکی نێچیر کرد لەپێشا دەم ئەنێتە خوێنەکەی هەمووی هەڵئەمژێ پاشان دڵەکەی ئەخواو ئەویتری بەجێ دێڵێ. دەنگی دەف و گۆرانی پێ خۆشە، بەشەو کە رووناکی ئاگری چاو پێ بکەوێ بۆی ئەکشی و لە دوورەوە

سەیری ئەکا و بۆی رائەوەستی لەم کاتەدا ئیتر تووڕەییەکەی نامێنێ، بە هەموو دەم تای لێ یە، بۆنی دەمی دێ، کە نەخۆش کەوت مەیموون ئەخوا چاک ئەبێتەوە، کە برینێکی پێوە بوو خوێنی لێ هات گورگ لێ کۆ ئەبنەوە تا نەیخۆن وازی لێ ناهێنن، کە ئەزریکێنێ هەرچی حەیواناتە هەڵدێ لەترسی دەنگەکەی تەنها کەر نەبێ ئەو لەترسا لە شوێنی خۆی رائەوەستێ و وورە بەرئەدا ،لەکاتی برسێتی دا نازریکێنێ، شێر بە دەست مێرووڵەوە حاڵی شڕە، دێڵە شێرەکە ناچار لەکاتی بەچکە بوونیا ئەچێتە شوێنێکی نمناک نەوەک مێرووڵە بداتە بێچووەکانی، دێڵەشێر لە کاتی مناڵ بوونا زۆر لاواز ئەبێ چونکە بێچووەکان مناڵدانی بریندار ئەکەن لەم کاتەدا نێرەکە ئەچێ جۆرە مارمێلکەیەک هەیە کە بە هەموو رەنگ ئەدرەوشێتەوەو پێ ئەڵێن (حەربا ء)بۆی دێنێ ئەیخوا چاک ئەبێتەوە، کە یەکێ تووشی شێر بوو سەری بۆ دانەوێنێ و کڕنووشی بۆ بەرێ ئیتر لاقەی ناکا، هەروەها توخنی ئافرەتی حەیزدار ناکەوێ.

* دانی شێر لای هەرکەس هەبێ قەت دانی نایەتە ژان، ئەگەر بکرێ بە سەری مناڵا بە ئاسانی دان دەر ئەکا.
* زراوی شێر هەرکە بیخواتەوە بەجەرگ و پاڵەوان و بە پەلامار ئەبێ، ئەگەر فێ دار بێ فێ کەی نامێنێ، ئەگەر مووەرێزەی هەبێ ئەویش نامێنێ.
* بە پیوی شێر یەکێ خۆی بهەنوێ هیچ دڕندەیەک نزیکی ناکەوێ.
* پیوی شێر لە هەرماڵێکا دابنرێ مشک و دووپشک لەو ماڵەدا نامێنێ.
* پیوێک لە ناوچەوانی شێر دایە هەر کەس ئەو پیوە بتوێنێتەوەو بیدا لەناوچەوانی خۆی ئەو کەسە هەرکەس چاوی پێ بکەوێ لێ ئەترسێ.
* ئەگەر لە پێستی شێر تەپڵ دروست بکرێ هەر ئەسپێ گوێ لەدەنگی ئەو تەپڵە بێ لێ ئەترسێ.
* پێستی شێر بکەوێتە ناو هەر دەستە پێستێکەوە مووەکورکی پێستەکانی هەڵئەوەرێن.
* دانیشتنی زۆر لەسەر پێستی شێر مایەسیری نایەڵێ.
* پێستی ناوچاوانی شێر ئەگەر یەکێ تۆزێکی لە ژێر کڵاوەکەیەوە دانێ ئەو کەسە زۆر بەسام و بەپایە ئەبێ لەلای پادشا و گەورەکان.
* مووی شێر لە هەر شوێنێک بسووتێنرێ هەچ دڕندەیەک لەو دەورەدابێ هەڵدێت.
* گەر یەکێ بەسترا بوو لەژن، تۆزێ لەزراوی شێر بکاتە ناو هێلکەیەکەوە و لە سەری مانگ دا بیخواتەوە رزگاری ئەبێ و بەر ئەبێ.

* ئەگەر یەکێ لە پێش باڵغ بوونیا تووشی فێ هاتبوو تۆزێ لە پێستی شێر بەمووەکەیەوە پیا هەڵواسرێ چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر تۆزێ لە پێستی شێر لەناو جل و بەرگ دا دابنرێ هیچ مۆرانەو کرمێک ڕووناکاتە ئەو جل وبەرگە.
* ئەگەر یەکێ تۆزێ لەپێستی شێر لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ دانی نایەتە ژان.
* ئەگەر یەکێ دەست و پێ بەپیوی شێر بهەنوێ سەرما نایبا، ئەگەر هەموو لەشی بهەنوێ قەت ئەسپێ ڕووی تێ ناکا.
* یەکێ ئەگەر کلکی شێری پێ بێ هیچ فڕو فێڵێک کاری تێ ناکا.
* ئەگەر یەکێ پیوی ناوچاوانی شێر لەگەڵ ڕۆنی گوڵ دا بتوێنێتەوەو بیدا لە ناوچاوانی خۆی هەرکەس چاوی پێ بکەوێ لێ ئەترسێ و ترس ئەنیشێتە دڵیەوە.
* ئەگەر یەکێ پیوی شێر لەگەڵ سیردا بکوتێ و بیدا لە لەشی هیچ دڕندەیەک نزیکی ناکەوێ.
* خواردنی گۆشتی شێر ئیفلیجی و شلەپەتەیی ناهێڵێ.
* بە خوێنی شێر برینی شێرپەنجە بهەنوورێ چاک ئەبێتەوە.
* هێلکە گونی شێر پیاو بیخوا تۆوی نامێنێ، ژن بیخوا زک ناکا.
* چڕنووکی شێر بە هەرکەس ببێ هیچ دڕندەیەک نزیکی ناکەوێ.

فیل

فیل حەیوانێکی جوان و تەبێعەت بەرزە، لەهەموو حەیوانێ زلترە، لەبەر ئەوە کەملی کورتەو ناگا بە ئەرز لووتێکی نەرمی ناوبۆشی درێژی وەکوو مارپێچی هەیە بەوە ئاوو خواردن هەڵئەگرێ و ئەیبا بۆ دەمی، ئەگا بە هەموو لەشی خۆی پێ ئەخورێنێ لەوانەیە پووش لە زەوی پێ هەڵئەگرێ، ئەیپێچێنێ بەداری ئەستوورا لەریشەی دێنێ، دوو گوێ زۆر گەورەی هەیە بەم لاو بەولای دەم و چاویا شۆڕ بووەتەوە باوەشێنی دەم و چاوی خۆی پێ ئەکا لەبەر ئەوە کە دائما دەمی کراوەتەوە مێشوولە پێ فێرە ئەگەر بە گوێچکەکانی مێشوولەکان دەرنەکا بەماوەیەکی کەم ئەیخۆن، جومگە لە لەشیا نییە تەنها لە قولەپێ وشان و ئەژنۆیا نەبێ، کە بەلادا کەوت ناتوانێ هەڵسێتەوە،لەم کاتەدا گەورەی فیلەکان لووتەکەی وەکوو نوێڵ ئەخاتە ژێری و بە یارمەتی فیلەکانی تر ڕاستی ئەکەنەوە. ڕێگا ڕەوێشتنی فیل زۆر نەرم و بێ هەستە بۆ شەڕکردن بەکار ئەهێنرێ، سێ سەد ددانی هەیە،

تا چوار سەد ساڵ ئەژی، لە پێنج ساڵانا تۆوی نێرینەیی پەیدا ئەکا لە حەوساڵانا بەچکەی ئەبێ، زۆرشت فێر ئەبێ، کە رقی لەیەکێ هەڵگرت لەدڵی دەرناچێ، لەم رووەوە لە هەموو گیانداریک بەکینەترە. لەگەڵ ماردا زۆر رقیانە لەیەک، کە ماری چاوپێ کەوت پێ پیا ئەنێ ئەیکوژێ، ماریش ئەگەر بۆی رێ کەوت دای بەمەوە ئەمرێ. کەنەخۆش کەوت ماری تۆپیو ئەخوا چاک ئەبێتەوە، کە ماندوو بوو هەردوو شانی بە رۆن و ئاوی گەرم بهەنوون ماندوێتیەکەی دەر ئەچێ. زمانی فیل وەکوو هی ئینسان وایە بەڵام ئەو هەڵەو گەڕاوەیە ئەگەر وا نەبوایە قسەی ئەکرد. کە ئاو ئەخواتەوە ئەبێ ئاوەکەی بۆ لێڵ بکرێ بۆ ئەوە خۆی تیا نەبینێ چونکە ئەگەر خۆی لە ئاوەکەدا ببینی لێ ئەترسێ و نایخواتەوە.

* ئەگەر یەکێ چڵکی گوێ فیل بخوا حەو رۆژ لە سەریەک ئەنوێ.
* یەکێ تووشی ئاوسانی دەوروبەری پەنجەکانی بوو لە ئاردە مشاری دانی فیلی لێ دا چاک ئەبێتەوە.
* ئەو کەسەی تووشی بەڵەکی بووبێ بە زراوی فیل خۆی بهەنوێ و سێ رۆژ بیهێڵێتەوە چاک ئەبێتەوە.
* دانی فیل بکرێ بە سەری مناڵا تووشی فێ نابێ. هەروەها ئەگەر بکرێتە ملی گا شێت نابێ.
* برینی پیس و تیراوێ ئاردە مشاری دانی فیلی پێوە بکرێ چاک ئەبێتەوە. هەروەها بکرێتە لووتی ئەو کەسەوە کە خوێنی لووتی پژاوە ئەویش ئەوەستێتەوە.
* ئەو کەسەی ئیفلیج بووە لەسەر پێستی فیل بنوێ چاک ئەبێتەوە.
* ئافرەتی نەزۆک میزی فیل بخواتەوەو پاشان لەگەڵ مێردەکەی بنوێ زگی پڕ ئەبێ.
* میزی فیل بکرێ بە هەر لایەکدا مشک لەو شوێنەدا نامێنێ.
* ئێسکی فیل لە ناو باخ و دارو گەنم دا بسووتێنرێ و دووکەڵ بکا کرم ئیتر ناچێ بەلای ئەوانەدا.
* ئافرەت بێنێ ئێسقانی فیل بە مشار ئاردی لێ هەڵوەرێنێ، ئەو ئاردە لەگەڵ هەنگوین و ئاودا تێکڵاو بکا حەو رۆژ هەر رۆژێ تۆزێکی لێ بخواتەوە، پاشان لەگەڵ مێردەکەیا بنوێ زکی پڕ ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ دەمارەکانی کرژ بوو بوو لە سەر پێستی فیل بنوێ چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەکێ برژانگی هەڵوەریبو بێنێ تەرسی فیل لەگەڵ هەنگوین دا تێکڵاو کاو بیدا لە پێڵووەکانی برژانگ دەر ئەکاتەوە.

* ئەو کەسەی مایەسیری هەیە تۆزێ لە پێستی فیل بسووتێنێ و خۆی بگرێ بە دووکەڵەکەیا چاک ئەبێتەوە.

کەر

کەر حەیوانێکی بەستەزمانی گوێ رایەڵە، هەچەی لێ بکەی ئەڕوا، هۆشی لێ بکەی ئەوەستی، زۆر بوردەبارە، هەموو لەشی وەکوو تەزی بێ وایە، زۆر ساردو لە سەرخۆیە،لە هێزی باتنی دا هەر ئەوەی هەیە بۆ ریگاوبان شتی لەبەر کردووەو حافظەی هەیە، ئەگەر جارێک بە ریگایەک دا روەیشتبێ لەبیری ناچێتەوە، ئەگەر کاروانچی ریگا بزرکا کەرێک ئەخاتە پێش کاروانەکە، کەرەکە هەم رێگاکە ئەدۆزێتەوە هەم ئەزانێ چ شوێنێکی بەکەڵکی پیارۆیشتن دێت ، ئەگەر شوێنێک بە کەڵکی پیارۆیشتن نەهات سەرو کلک و گوێچکەکانی ئەخاتە جووڵە جووڵ. ئەگەر گوێ بئاخنی نازەڕێنێ، ئەگەر بەرازی تینوو ببەستن بە بشتی کەرەوە کە کەرەکە ئاوی خواردەوە بەرازەکە ئەتۆپێ. لە کاتێکا کە کەر ئەزەڕێنێ سەگ دانی ئاڵ ئەبێتەوەو پشتی دێتە ژان.

* یەکێ مێشکی کەری بدرێتێ فیکرو هۆشی نامێنێ.
* یەکێ تووشی بێ خەوی بوو دانی کەر بنێتە ژوور سەری خەوی لێ ئەکەوێ.
* ئەگەر یەکێ سێبەرۆی بوو جەرگی کەر ووشک بکاتەوە و لەگەڵ خۆی بیکا بە شاف و هەڵیبگرێ چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر ئافرەتێ شیری کەم بوو سپڵی کەر ووشک بکاتەوەو بیسوێ بەگۆی مەمکیا شیری زۆر ئەبێ.
* ئەو کەسەی فێی لێ یە سمی کەر وورد بکرێ وبیهاڕنەوەو چەند جارێک بیهێنن بەناو چەوانیا فێ یەکەی نامێنێ.
* ئەگەر یەکێ لوو و لوولک لەمل و لەشیا هەبوو سمی کەر بهاڕنەوە لەگەڵ رۆنی زەیتوون دا تێکڵاوی بکەن و بینێن لە لووەکان بڵاویان ئەکاتەوە.
* کاتێ کە نێرەکەر ئەپەڕێ لە ماکەرەکە سێ تاڵ مووی کلکی یەکێ هەڵیبکەنێ و بیبەستێ بە قاچی خۆیەوە خێرا خێرا دەعباکەی راست ئەبێتەوە.
* یەکێ گۆشتی کەر بخوا زەهرو شت ئەوەندە کاری تێ ناکا هەروەها گۆشتی کەر خواردنی بۆ گول کەڵکی هەیە.
* مایەسیری دار ئەگەر چەند جارێک بەخوێنی کەر مایەسیریەکەی بهەنوێ چاک ئەبێتەوە.
* شیری کەر بۆ منالی زۆر گرینۆک پێی بدرێ باشە.

* منالێ کۆکە ڕەشەی هەبوو شیری کەری بدرێتێ نایێنێ.
* ئەگەر یەکێ بەرد لەمیزڵدانیا هەبوو تەرسی کەر بگوشێ و ئەو ئاوەی لێ پەیدا ئەبێ بیخواتەوە بەردەکە وورد ئەبێ و فرێی ئەدا.
* بەردێک ببەسترێ بەکلکی نێرەکەرەوە ئیتر نازەڕێنێ.
* سمی نێرەکەر بە ڕۆن چەور بکرێ ئیتر نازەڕێنێ.
* ئەگەر یەکێ تووشی گزاز بوو گۆشتی کەر بکلێنێ و پاشان لەناو ئاوەکەیا دانیشێ بۆ نەمانی گزازەکەی باشە.
* ئەگەر یەکێ فێ لێ بوو لەسمی کەر ئەنگوسیلەیەک بکرێ و بکرێتە پەنجەیەوە فێ کەی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* ئەگەر شوێنێک خوێنی هەر نەئەوەستایەوە تەرسی کەرو بارگیری بکرێ بەسەرا خوێنەکەی ئەوەستێتەوە.
* یەکێ خوێنی لووتی پژاو هەر نەئەوەستایەوە سرکە بکرێ بەسەر پەینی کەرداو ئەو کەسە بۆنی بکا خوێنی لووتەکەی ئەوەستێتەوە.
* ئەگەر یەکێ دووپشک پێوەی بدا بە بەرەواژەیی سواری کەر ببێ ژانەکەی نامێنێ و ئەچێ بۆ کەرەکە. هەروەها ئەگەر یەکێ دووپشک پێوە دابوو، بچێ بەلای کەرێکاو سەربنێتە گوێچکەی کەرەکەو بڵێ من لەفلانە شوێنا دووپشک پێوەداوم ژانەکەی نامێنێ.
* مێشکی کەر لەگەڵ ڕۆنی زەیتون تێکلاو بکرێ و بیهێنن بە سەردا ئەوسەرە مووی درێژ ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ سەیری چاوی کەرەکێوی بکا چاوی تیژ ئەبێ و ئاوی چاوی نایەت.
* چاو ڕەشتن بەزراوی کەرەکێوی چاوتیژ ئەکا، تاریکایی ئەو چاوە ناهێڵێ، ئەگەر ئاویش بکا ئەوەش نامێنێ.
* یەکێ ئەگەر جومگەکانی ژان بکا گۆشتی کەرەکێوی قەڵەو بخوا ئەو ژانەی نامێنێ، گۆشتی کەرەکێوی دورستە خواردنی.

کەرگەدەنگ

کەرگەدەنگ حەیوانێکە بە زلی وەکوو فیلە لە وێنەدا وەکوو گا وایە بەڵام لە گا گەورەترە، سمیشی هەیە و شاخیشی هەیە، زۆر تووڕەو زوو تووڕە ئەبێ، هەموو حەیوانات لێ

ئەترسن، کەرگەدەنگ زیاتر لە وولاتی هێند دایە، تاقە شاخێکی هەیە والە تەوقە سەریەوە سەرەکەی ئەوەندە تیژە وەکوو نەشتەر وایە، بنەکەی ئەوەندە بتەوو قایم و ئەستوورە وەکوو داری بەڕوو وایە، ئەم شاخەی بەسەر سەریا چەماوەتەوەو پشتی کردۆتە پشتی، هیچ حەیوانێک نی یە سم و شاخی هەبێ کەرکەدەنگ نەبێ، لە هەڕا کردنا هەموو حەیوانێک ئەیگاتێ، تاحەوسەد ساڵ ئەژی، لە پەنجا ساڵی دا باڵغ ئەبێ، سێ ساڵ بەچکەکەی لەزکیا ئەمێنێتەوە ئەو وەختە ئەبێ، کەرگەدەنگ لە هەر وولاتێکا بێت هیچ حەیوانێکی دڕندە لەترسی ئەو لەو وولاتەدا نامێنێ هەموو تا ماوەی سەد فرسەخ لێی هەڵدێن. کە فیلی چاو پێ کەوت لە پشتەوە بۆی ئەچێ و پەلاماری ئەدا شاخەکەی ئەکا بە وورگیاو لەسەر هەر دوو پێ رائەوەستێ و ئەو هێز ئەکا و فیلەکە هێز ئەکا تا بە تەواوی شاخەکەی لە وورگی فیلەکەدا وون ئەبێ ئەمجا بۆی دەرنایەتەوە لە ئەنجاما هەردووکیان ئەمرن، شیر و تیر و خەنجەر کار ناکاتە پێستی کەرگەدەنگ، پێستەکەی ئەکرێ بە مەتاڵ، هیچ حەیوانێ بەرانبەری ناکا، دەنگی کۆتری فاختەی زۆر پێ خۆشە ئەو کۆترە ئەچی لە سەر شاخەکەیەوە ئەنیشێتەوەو ئەخوێنێ، ئەو جووڵە لە خۆی ئەبڕێ نەوەک کۆترەکە بڕوا. بە شاخەکەیەوە لقە شاخێک هەیە چەماوەییەکەی پێچەوانەی چەماوەیی شاخەکەیەتی، نیشانەی ساغی و باشی ئەو لقە شاخە ئەوەیە کە وێنەی سوارێکی تێدا دەرئەکەوێ، ئەم لقە لای کەس دەست ناکەوێ مەگەر لەلای پادشاکانی هیند نەبێ، چاکەی ئەو لقە ئەوەیە یەکێ کوڵنج گرتی هەر گرتی بە دەستەوە بەرەڵای ئەکا، ئافرەتێ کەمناڵی بەگران ئەبوو هەر گرتی بە دەستەوە مناڵەکەی ئەبێ، ئەگەر شوێنێک قایم بوو نەئەگیرا ئەو لقە شاخە ئەخەنە ناو ئاوو ئەو ئاوە ئەپڕژێنن لەو شوێنە ئیتر ئەگیرێ، توزێکی لێ بدرێ بە فێ دار رزگاری ئەبێ، ئەو کەسەی بەلایەوە بێ چاو کاری تێ ناکاو لە وولاغ ناکەوێتە خوارەوە، بخرێتە ناو ئاوی گەرم ساردی ئەکاتەوە.

شاخی کەرگەدەنگ بهاڕێتەوەو بکرێ بە رووی دوژمنا بایەکی وا پەیدا ئەبێ دوژمنەکە پێ ناکرێ پەلامار بدا. لەم شاخی کەرگەدەنگە بکرێ بەدەسکە چەقوو و شتە ئەو چەقۆبە نزیکی هەر خواردەمەنیەکی زەهراوی بکەوێ زەهرەکە ئەو هێزەی نامێنێ لەو شاخە بەلای هەر کەسێکەوە بێ هیچ ئازارێک رووی تێ ناکاو مار و دووپشکیش لێ هەڵدێن.

کەروێشک

کەروێشک حەیوانێکی زۆر بەسەزمان و خرپن و ترسنۆک و کلۆڵە، هەموو جانەوەرێک پێ ئەوێرێ، ساڵێ نێرەو ساڵێ مێ، حەیزی پیا دێت، دەستی لەقاچی کورتترە، لە سەرەو ژوورەدا چاک ئەڕوا لە سەرەوخوارەدا خل ئەبێتەوە، کە ئەنوێ هەردوو چاوی زرتەی دێ، کە نەخۆش کەوت زەلی سەوز ئەخوا چاک ئەبێتەوە. زوو زوو و زۆر زۆر بەچکەی ئەبێ.

* قوزی کەروێشک ئافرەت بیخوا و پاشان لەگەڵ مێردەکەی بنوێ زکی پڕ ئەبێ.
* یەکێ جادووی لێ کرا وەیا چاو کاری تێ کردبوو مێچی کەروێشک لەگەڵ خۆی هەڵبگری جادوو و چاوەکە بەتاڵ ئەکاتەوە.
* یەکێ "سی" ژان بکا بە تووکی کەروێشک قانگ بدرێ بۆی چاکە.
* شوێنێ ئەگەر خوێنی نەوەستێتەوە تووکی کەروێشکی بخرێتە سەر ئەیوەستێنێتەوە.
* هەر ددانێ کە کرم خواردبێتی هەر وەکوو ئەو ددانە، واتە لای راستە یا چەپ یا سەر یا خوار هی کەروێشکی لەسەر دابنرێ ژانەکەی نامێنێ و دانەکەش دەردێتەوە.
* زراوی کەروێشک یەکێ بیخواتەوە خەوی لێ ئەکەوێ و خەبەری نابێتەوە مەگەر سرکەی بدرێتێ.
* یەکێ جومگەکانی ژانی ئەکرد گۆشتی کەروێشک بکوڵێنێ و لەناو ئاوەکەیا دانیشێ ژانی جومگەکانی نامێنێ.
* یەکێ قاچی ژان بکا، واتە جومگەکانی قاچی کەروێشکی پێوە ببەستێ چاک ئەبێتەوە، هی راست بۆ راست و هی چەپ بۆ چەپ.
* ئافرەتێک ئەگەر مێشکی کەروێشک بخواو بە شافیش هەڵیبگرێ و پاشان لەگەڵ مێردەکەی بنوێ زکی پڕ ئەبێ.
* خوێنی کەروێشک هەر ژنێ بیخواتەوە قەت زکی پڕ نابێ.
* یەکێ موو لە چاوی بێ خوێنی کەروێشک بێنێ بە چاویا ئیتر مووی لێ نایە.
* یەکێ فێ دار بوو فریشکی کەروێشک لەگەڵ سرکەدا تیکلاو بکرێ و بیخوا بۆی باشە، هەروەها بۆ ئەو کەسەش باشە کە مارو شتە پێوەداوە یا زەهری خواردووە.
* ئەگەر بە ئەندازەی دوو دەنکە گەنم لەمێشکی کەروێشک تێکلاو بە کیلۆیەک شیری مانگا بکرێ و یەکێک بیخواتەوە ئەو کەسە قەت مووی سمێڵی سپی نابێ.
* ئەگەر ژنێک ژەکی کەروێشکی نێر بخوا منداڵەکەی کوڕ ئەبێ ئەگەر هی مێ

بخوامناڵەکەی کچ ئەبێ ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە کەروێشک هەندێ جار نێرەو هەندێ جار مێ.

* ئەگەر ئافرەتێک قشپلی کەروێشک لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ تا ئەو قشپلەی پێ بێ زکی نابێ.
* پووکی منالی ساوا بە مێشکی کەروێشک بهەنوورێ ئەو منالە زوو دان دەر ئەکا.
* ئەگەر یەکێ میزی ئەکردە جێ، خۆی بگرێتە خواردنی گۆشتی کەروێشک کەمەر توند ئەبێتەوەو ئیتر میز ناکاتە جێ.
* ئەگەر پشقلی کەروێشک لە حەماما بسووتێنرێ هەرکەسە لەو حەمامەدا بێ و بۆنی بچێ بەسەریا دەست ئەکا بە تڕ کەندن.
* ئەگەر یەکێ مار یا دووپشک یا شتێکی تر پێوە بدا شوێنەکەی بەهێلکە گونی کەروێشک بهەنوون ژانی نامێنێ و چاک ئەبێتەوە.
* پیوی کەروێشک لە ژێر سەری ژنی نووستوودا دابنرێ چی کردووە لە خەوەکەیا ئەیگێڕێتەوە.
* یەکێ دانی ژان بکا دانێکی وەکوو ئەو دانەی کەروێشک لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ ژانەکەی ئەشکێ.

کەمتیار

کەمتیار سەروشکلێکی زۆر ناشیرینی هەیە، زۆر ناتوانێ هەڕابکا هەر خنەی دێ، بە مردوو فێرە کە لە گۆڕەکەی دەربێنێ، ساڵێ نێرەو ساڵی مێ یە، ئەوساڵەی کەنێرە ئاووس ئەبێ ساڵی دوایی کە مێ یە ئەزێ، دۆستایەتی گورگ وکەمتیار زۆر خۆشە تەنانەت ئەگەر پێکەوە بکەونە ناو مەڕ ئەو مەڕە بێ وەی ئەبێ، دوژمنایەتی سەگ و کەمتیار زۆر تیژە، سەگ زۆری لێ ئەترسێ، تەنانەت ئەگەر دنیا مانگەشەو بوو سەگێک لە سەر دیوارێک بوو لە خوارەوە کەمتیارێک پێی نا بەسێبەرەکەیا سەگەکە ئەکەوێتە خوارەوەو کەمتیارەکە ئەیخوا، لەوانەیە چۆن ئاسنکێش ئاسن رائەکێشێ کەمتیاریش بەو جۆرە سەگ رائەکێشێ!. گورگ و کەمتیار ئەپەڕن لەیەک بێچوویەکی زۆر سەیریان ئەبێ لە ناشیرینی دا وەسف ناکرێ.

* ئەگەر یەکێ لەشی خۆی بەپیوی کەمتیار بهەنووی لە ئازاری سەگ ئەمین ئەبێ.
* زراوی کەمتیار ووشک بکرێتەوە هەر ژنێک بە ئەندازەی گرانایەتی دەنکە گەنمێکی لێ

بخوا ئیتر ئارەزووی ئەوە ناکا کە لەگەڵ پیاوا بنوێ و ئەو ئیشەی لێ ئەبێزرێ.
* لە پێستی کەمتیار بێژنگ دروست بکرێ، هەر گەنم و جۆیەک بەو بێژنگە ببێژرێ و بچێنرێ" کولە " ئیتر توخنی ئەو چێنراوە ناکەوێ.
* ئەگەر یەکێ پێستی کەمتیاری پێ بێ سەگ پێ ناوەڕێ.
* یەکێ ئەگەر تاریکایی لە چاویا هەبێ و چاوی ئاو بکا زراوی کەمتیار بێنێ بە چاویا لای ئەباو چاوەکەشی بەهێز ئەکا.
* ئەگەر یەکێ چاوی راستی کەمتیار دەرێنێ و حەوت رۆژ بیخاتە ناو سرکەوەو پاشان بیخاتە ژێر نقێمی ئەنگوسیلەکەیەوەو بیکاتە دەستی نە چاو وە نە جادوو هیچیان کاری تێ ناکەن.
* سەری کەمتیار لە هێلانەی کۆتر دابنرێ کۆترێکی زۆر لەو شوێنە کۆ ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەکێ زمانی کەمتیار بگرێ بە دەستی راستیەوە نەسەگ پێ ئەوەڕێ وە نە ئازاری ئەدا.
* ئەگەر یەکێ ریشەی پیازە خوگانە بگرێ بە دەستەوە کەمتیار لێ هەڵدێ.
* یەکێ ئەگەر تۆزێ لە قوزی کەمتیار لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ هەموو کەس خۆشی ئەوێ.
* ئەگەر یەکێ دانی کەمتیار ببەستی بە باسکیەوە لە بیرچوونەوەی کەم ئەبێتەوەو ئەگەر دانیشی ژان بکا ئەویش ژانی ئەشکێ.
* کاسەیە شتێک لە پێستی کەمتیار دروست بکرێ و دەغلی پێ بپیورێ و ئەو دەغلە بچێنرێ ئیتر ئەو دەغلە تووشی هیچ ئافەتێک نایە.
* ئەگەر یەکێ خوێنی کەمتیار بخواتەوە وەسوەسەی نامێنێ.
* یەکێ ئەگەر گوژاڵک بگرێ بە دەستەوە کەمتیار لێ هەڵدێ.
* ئەگەر یەکێ زراوی کەمتیار تێکەڵاو کا بە هەنگوین و بیهێنێ بە چاویا چاوی جوان ڕووناک ئەکاتەوە.
* ئەگەر یەکێ زمانی کەمتیاری پێ بێ لەکاتی قسەکردنا زمانی پاراو ئەبێ و لەگەڵ هەر کەسیشا بکەوێتە دەمەقرە بە سەریا زاڵ ئەبێ.
* هەر ماڵێک زەماوەن وەیا ئاهەنگیان هەبێ زمانی کەمتیار بکرێ بەسەر دەرگای ئەو ماڵەدا دڵ عاجزی لەوئاهەنگەدا روو ناداو خۆشی یان زیاتر ئەبێ.
* زراوی کەمتیار لەگەڵ خوێنی چۆلەکە تێکلاو بکرێ و بکرێتە چاو نایەڵێ ئەو چاوە ئاوی لێ بێ.

* دڵی کەمتیار بە مناڵا هەڵواسرێ زیرەک ئەبێ و زویش شت وەرئەگرێ.
* هەرکەس مێشکی کەمتیار بێنێ بە برۆیا خۆشەویست ئەبێ لای هەموو کەس.
* دەستی راستی کەمتیار بەلای هەرکەسێکەوە بێت ئەو کەسە لە لای پادشاو پیاو گەوران هەموو ئیشێکی بۆ جێ بەجێ ئەبێ، هەروەها ئەگەر ئافرەتیش بیبەستێ بە قۆڵ وە یا قاچیەوە بە ئاسانی مناڵی ئەبێت.
* چەمۆڵەی کەمتیار بکرێ بە داری بەر دارا تەیری میوەخۆر توخنی ناکەوێ.
* کێری کەمتیار ووشک بکرێتەوەو بهاڕێتەوە، پیاوێک بێنێ بە کەف لەمە بە ئەندازەی نیو مسقاڵی لێ بخوا زۆر ئەچێتە لای ژن. ئەگەر ژنی خراپ ئەو ئەندازەیە بخوا خراپکاری ئیتر تەرک ئەکا.
* قوزی کەمتیارو پێستی ناوکی کەمتیار لای هەر پیاوێک بێت هەر ژنێک چاوی پێ بکەوێ دڵی لێ ئەچێ، هەروەها ئەگەر لەلای هەر ژنێک بێ هەر پیاوێک چاوی پێ بکەوێ دڵی لێ ئەچێ.

گا

گا حەیوانێکی بەهێز و بە منفەعەتە، خزمەتی ئینسان ئەکاو ئینسانیش دوژمن لەو لائەداو خزمەتی ئەکا، گا چەک و هێزی لە سەریایە لەگەڵ شێردا شەڕ ئەکا، گورگ زۆر ناوێری توخنی کەوێ، زۆر حەز لە پەڕین ئەکا، کە هاتە کەڵ گوللەشی پێوە بنێ ناگەڕێتەوە، رۆیشتنێکی زۆر جوان و بەنازی هەیە، ئاوێکی نەجیبانە ئەخواتەوە، گا دوو دانە تیژەکەی سەرەوەی "ثنایا" نی یە گیا بە دوو دانەکەی خوارەوەی ئەبڕێ، ئەگەر ئەمە نەبوایە لە بەر زۆر پەڕینی زوو پیر ئەبوو لەکەڵک ئەکەوت.
* پیوی گا ئەگەر لەگەڵ زرنیخی سووردا تێکەڵاو بکرێت، هەر شووێنێکی پێ دووکەڵ بدرێ مار و دووپشک و حەشەراتی تر توخنی ئەو شوێنە ناکەون، هەروەها ئەگەر حاجەتێکیشی پێ بهەنوون هەچ کێچێک لەو شوێنەدا هەبێ لەو حاجەتەدا کۆ ئەبێتەوە.
* ئەگەر شاخی گا بهاڕێتەوەو بکرێتە ناو خواردنێک، سێبەرۆدار ئەو خواردنە بخوا سێبەرۆکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* چاوی گا دەربهێنرێ و بە ئاوەکەی کاغەزی پێ بنووسرێ، ئەو نووسراوە بە رۆژ نابینرێ و بە شەو ئەبینرێ.
* مووی گا بسووتێنرێ و خۆڵە سووتاوەکە تێکەڵاوی ئاو بکرێ یەکێ دانی ژان بکا

غەرغەرەی پێ بکا ژانی دانەکەی ئەشکێ.

* یەکێ سپڵی هەبێ مووی گا بسووتێنێ و بووڵەکەی تێکڵاوی سکەنجیە بکا بیخواتەوە بۆ نەمانی سپڵەکەی باشە.
* یەکێ قورحەی هەبوو لە زکیا مووی گا بسووتێنێ و لەگەڵ هەنگوین تێکڵاوی بکاو بیخوا بۆ نەمانی قورحەکەی باشە.
* شاخی گا بسووتێنرێ و بکرێتە ناو شەربەت وەیا ئاو وەیا شیرەوە هەرکەس بیخواتەوە چوونە لای ئافرەتی زۆر بەهێز ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ خوێنی لووتی پژا شاخی گا بسووتێنن خۆڵەمێشەکەی بکەنە لووتیەوە خوێنەکە ئەوەستێتەوە.
* زراوی گا بسوون بە هەر دارێکا کرم لێ نادا.
* زراوی گا لەگەڵ گوومشک تێکڵاو بکرێ، ئەو کەسەی کۆڵنجی هەیە بیکا بە شاف و هەڵیبگرێ کۆڵنجەکە بەری ئەدا.
* زراوی مانگای رەش هەرکەسی بیهێنێ بەچاویا چاوی هێزێکی تەواو پەیدا ئەکا.
* مەشکەیەک ناوەکەی پیوی گای پیا هەڵسوون پاشان بخرێتە چاڵەوەو دەرگاکەی بەرەڵا بکرێ هەر کێچێک لەو شوێنەدا بێ هەمووی ئەچێتە ناویەوە.
* گونی گا ووشک بکرێتەوە بهاڕێتەوەو لەگەڵ ئاودا بخورێ شەهوەت زۆر ئەجووڵێنێ.
* کێری گا ووشک بکرێتەوەو بهاڕێتەوەو بکرێ بەسەر نیمرووداو بخورێت چوونە لای ئافرەت زۆر زۆر ئەکا.
* قاپی گا بیسووتێنن خۆڵەمێشەکەی بهێنرێ بە ددانا سپی ئەکاتەوەو چڵکی لا ئەبا.
* شوێنێک ئاوسابێ و ژان بکا بە خوێنی گا بیهەنوون ژانەکەی نامێنێ.
* خواردنی شیری مانگا رەنگ زەردی لا ئەبا.
* یەکێ دووپشک پێوە بدا بە رۆنی مانگا بیهەنوون ژانەکەی ئەشکێنێ.
* ئەگەر یەکێ سێبەرۆی بوو میزی گاو میزی ئینسان تێکڵاو بکاو بیدا لە دەستی و پێ تا سێ جار، سێبەرۆکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* شیاکەی گا لەگەڵ سرکەی خورما تێکڵاو بکرێ بنرێ لەو دمەڵانە کە دەرگا ناکەن دەرگایان پێ ئەکاو ئەیانتەقێنێ.
* یەکێ ئەگەر زەردەواڵە و شەنگە سوورە پێوەدا، پەینی گا لەگەڵ سرکەو گوڵاو تێکڵاو بکرێ ولێ بنرێ ژانەکەی ناهێڵێ.

* یەکێ بالووکی لێ پەیدا بوو پەینی گا، سرکەو گولاو پێکەوە تێکلاو بکاو بیخاتە سەری ناهێلێ.
* کاتێ کە کەڵەگا ئەچێتە سەر مانگاو لە ئیشی خۆی ئەبێتەوە میز ئەکا، ئەو خۆڵەی کە میزەکەی کەوتۆتە سەر یەکێ بیهێنێ بەسەر کونی کێری خۆیا زۆر زۆر ئەچێتە لای ئافرەت.
* یەکێ ئەگەر میزی ئەکردە جێ، میزڵدانی گا ووشک بکرێتەوەو بهارێتەوەو لەگەڵ سرکەو ئاوی ساردا بیدرێتێ بیخوا ئیتر میز ناکاتە جێ.
* گا ئەگەر مانی کرد، هێلکە گونی بگری ئیتر ئەکەوێتەوە رۆیشتن.

گەوەزن

گەوەزن گا کێوی یە، لەشێکی زلی هەیە، جووتە شاخێکی زۆر زلتری هەیە، شاخەکانی لق لقە، هەر ساڵێک لقێک دەرئەکا بەو لقانەدا ئەزانرێ ئەو گەوەزنە چەند ساڵ عومریە، شاخی گەوەزن بتەوە بە پێچەوانەی شاخی حەیوانی تر هی ئەوان بۆشە، دەنگی خۆش و ئاوازی زۆر خۆش لێ دێ، کە گوێ لەو دەنگە بێ رائەوەستێ و گوێ لێ رائەگرێ زۆرتر لەوکاتانەدا راوئەکرێ، کە گوێ قوت کردەوە ئەوە دەنگ ئەبیسێ کە شۆڕی کردەوە گوێ لە هیچ نابێ، کە نەخۆش کەوت مارو ئەژدەها ئەخوا چاک ئەبێتەوە، کە ماری خوارد لەکلکیەوە دەستی پێ ئەکا تا ئەگاتە لای سەری کە گەیشتە ئەوێ ئیتر نایخوا، مار کە هەستی بە گەوەزن کرد ئەچێتە کونەوە ئەمیش کە هەستی بەو کرد لە کونایە دەم ئەنێ بە کونەکەوەو بە تەوژمی هەناسەی مارەکە ئەکێشێتە دەرەوە. بەجۆری کوشتنی ماری پێ خۆشە ئەگەر راوچی راوی بنێ و ئەو هەڕاکا، لەوکاتەدا کوتوپڕ تووشی مارێکی گەورە بێت رائەوەستێ و مارەکە ئەکوژێ، بەکوشتنی مارەکە زیاتر کەیف خۆش ئەبێ تا رزگار کردنی نەفسی خۆی!. شوێنی گەوەزن شوێنی هەردو سەختە، ئەچێتە ناودارستانی چڕیش، وەختی وا ئەبێ شاخی گیر ئەکا لە بەینی دوو داراو ئەمیش هێز ئەداتە خۆی یادارەکە لە بن دێت یاشاخی ئەشکێ ئەو وەختە دەرباز ئەبێ!. کەمار پێوە بدا قرژاڵ ئەخواو چاک ئەبێتەوە، لەگەڵ ماسی دا زۆر دۆستە ئەچێتە گوێ رووبارەکان بۆ ئەوە ماسی ببینێ، ماسی یەکانیش دەر ئەکەون بۆ ئەوە ئەو ببینن، گەوەزن کە مار پێوە بدا فرمێسک لە چاوی دێتە خوارەوە ئەو فرمێسکە لە چاڵاکی بەر چاویا ئەگیرسێتەوە وەکوو مۆمی لێ دێت، ئەوە دەرمانێکی زۆر بەکەڵکە بۆ ئەو کەسەی مارو دووپشک پێوە بدا لێ ئەنرێ،

ئەگەر یەکێ زەهری خواردبوو ئەو مۆمە بخاتە ناو دەمی زەهرەکە هیچ کاریگەریەکی نامێنێ.
* شاخی گەوەزن کە ئافرەت لای بێ زوو منالی لێ ئەبێتەوە.
* شاخی گەوەزن بسووتێنرێ و خۆڵە مێشەکەی تێکلاوی هەنگوین بکرێ، یەکێ کرمی هەبێ بیخوا کرمەکەی ئەخا.
* یەکێ ئەگەر شتێک لە ئەجزای گەوەزنی پێ بێ خەوی لێ ناکەوێ.
* یەکێ بەرد لە میزڵدانیا هەبوو خوێنی گەوەزن بخواتەوە بەردەکە فڕێ ئەدا.
* شاخی گەوەزن بە هەرکەس بێت دڕندە نزیکی ناکەوێ هەر وەها مارو دووپشکیش نزیکی ناکەون.
* شاخی گەوەزن لە هەر ماڵێکا بسووتێنرێ مارو دووپشک لەو ماڵەدا نامێنێ.
* خۆڵەمێشی شاخی گەوەزن بنرێ لە دانی کرمێ زۆر بە ئازار چاک ئەبێتەوە.
* خوێنی گەوەزن تریاقە بۆ هەرچێ زەهرو سمومە.
* یەکێ میزی بگیرێ خوێنی گەوەزن بخواتەوە چاک ئەبێتەوە.
* مووی گەوەزن لە هەر ماڵێکا بسووتێنرێ مشکی ئەو ماڵە هەڵدێت.
* یەکێ ئەگەر ئیفیلج بوو مێشکی گەوەزن بخوا چاک ئەبێتەوە.
* لەپێست وە یا لە سمی گەوەزن لە هەر شوێنێکا بسووتێنرێ مارو دووپشک لەو شوێنە هەڵدێن.
* تووکی گەوەزن لە هەر شوێنێکا بسووتێنرێ مشک و قالۆچە لەو شوێنە هەڵدێن.
* ئەگەر یەکێ بەڵەکی تووش بوو شاخی گەوەزن بسووتێنرێ و خۆڵەمێشەکەی تێکلاوی سرکە بکرێ و شوێنەکەی پێ بهەنوورێ و ئەمجا لەبەر هەتاو دانیشێ بەڵەکیەکەی نامێنێ.
* خۆڵەمێشی شاخی گەوزەن بۆ وەستانەوەی خوێنی لووت باشە کە بپژێ.

گورگ

گورگ حەیوانێکی زۆر پیس و فەساڵێکی ترسێنەری هەیە، پەلامارەدەرو شەڕکەرو فێڵ بازە، لە شەڕا ئەم لاو ئەولا ئەکا بۆ ئەوە سەر لە بەرانبەرەکەی تێک بداو بیشڵەژێنێ، لە پەلامارا کە بازدی دایە سەر شتێک مەگەر بە دەگمەن نەبێ ئەگینا بە هەڵەدا ناچێ، رەوە گورگ لە کاتێکا کۆ بوونەوە لەیەک دانابڕێن ئەمەش لە ترسی ئەوە ئەگەر یکێکیان دابڕان

ئەوانیتر ئەیخۆن، گورگ زۆرتر لە وولاتی کوێستانی دا ئەبێ، کە بەفر ئەرزی داپۆشی پەلاماری ئاوایی ئەدا، لەکاتی نووستنا روو لە یەک ئەکەن و بە یەک چاو ئەنوون هەموو لەترسی ئەوە کە دڵنیا نین لە یەک، کە خوێنیان چاو پێ کەوت لە لەشی یکێکیاناو بریندار بوو ئەوانیتر ئەیخۆن. گورگ کەڵبەیەکی تیژو دەمێکی فراوانی هەیە، زۆر زۆر بە هێزە، دێڵە گورگ پیسترو شەڕانی ترە تا نێرە گورگ، ئەگەر گورگێک بەرەنگاری یەکێک بوو زانی چاری ناکا ئەلوورێنێ گورگی تری لێ کۆ ئەبێتەوەو یارمەتی ئەدەن، گورگ کە نەخۆش کەوت خۆی تەریک ئەگرێ لە گورگی تر ئەزانێ ئەگەر گورگەکانی تر پێ بزانن ئەم بێ هێز بووە ئەیخۆن، لەکاتێکا کە تووشی زەلام ئەبێ کە داری چاو پێ کەوت بە دەست زەلامەکەوە زۆر ئەترسێ وەئەگەر زەلامەکە لێ بکاتە هەراو گاڵە دیسان ئەترسێ و هەڵدێت. گورگ بەردی بۆ باوێژی هەڵدێت و ئەڕوا بەڵام ئەگەر داری بۆ باوێژی زیاتر پەلامار ئەدا، کە تووشی رانە مێ گەل بوو لە لایەکەوە ئەلوورێنێ و ئەمجا ئەچێ لە لایەکی ترەوە پەلاماری مێ گەلەکە ئەدا، ئەمەش بۆ ئەوە ئەکا ئەزانێ سەگی لای رانەکە ئەچێ بە شوێن دەنگەکەوە و لێ دوور ئەکەوێتەوە، زیاتر کە پەلاماری مێ گەل ئەدا لەدەمەو بەیاندایە چونکە سەگەکە بەدرێژایی شەو پاسی کردووەو لەبەری بەیان دا خەوی دێ. کە مەڕ ئگەرێ قەپ ئەکا بەبن ملیاو بەکلک لە دواوە لێ ئەدا ئیتر مەڕەکە لە گەڵیا وەکوو ئەو رائەکا. ئەسپ بەشوێن گورگ دا راناکا چونکە ئەگەر سمی بکەوێتە شوێن چەمۆڵەی گورگەکە سمی گێڕ ئەبێ، هەر مەڕێک گورگ گرتی و لێ سەنرایەوە گۆشتی ئەو مەڕە لە مەڕەکانی تر خۆشترە، شتێک کە لە تووکی گورگ دروست بکرێ کرم و شتە هەڵنایەنێ، هیچ حەیوانێ بەئەندازەی گورگ بۆن کردنی تیژ نی یە، ئەگەر بۆنی کرد زەلامێکی بریندار کردووە ممکن نی یە ئەو زەلامە لە دەستی رزگاری ببێ حەز ئەکا رۆستەمی زاڵیش بێ، هیچ حەیوانێک تا برسێتی زۆری بۆ نەیەنی و پیر نەبێ و شتێکی تری دەست نەکەوێ پەلاماری ئینسان نادا بە پێچەوانەی گورگ بەڵکوو ئەو لەهەموو حەیوانێ زیاتر بە شوێن ئینسانا ئەسوورێتەوەو لە هەموویان زیاتر پەلاماری ئیسان ئەدا. گورگ و زەلام تووشی یەک بوون ئەگەر زەلامەکە لە پێشا گورگەکەی بینی گورگەکە بێ هێز ئەبێ و ترسێک لەخۆیەوە ئەچێتە دڵیەوە، ئەگەر گورگەکە لە پێشا زەلامەکەی چاو پێ کەوت ئیشەکە پێچەوانە ئەبێتەوە.

گورگ راوی رێوی ئەکاو ئەیخوا، رێوی راوی ژیشک ئەکاو ئەیخوا، ژیشک راوی مار ئەکاو ئەیخوا، مار راوی چۆلەکە ئەکاو ئەیخوا، چۆلەکە راوی کولە ئەکاو ئەیخوا ، کولە بە

شوێن بێچووە زەردەواڵەدا ئەگەڕێ و ئەیخوا، زەردەواڵە هەنگ ئەگرێ و ئەیخوا، هەنگ مێش ئەگرێ و ئەیخوا، مێش مێشوولە ئەگرێ و ئەیخوا.

* گورگ بە یەک چاو ئەنوێ.
* پێستی گورگ بنرێتە لای پێستی مەڕەوە پێستە مەڕەکە هەموو تووکەکەی هەڵئەوەرێ.
* گورگ پێ بنێ بە پیازە خووگانەو گەڵاکەیا ئەمرێ.
* گورگ کەبرسێتی زۆری بۆ هێنا ئەلوورێنێ گورگی تر لە دەوری کۆ ئەبنەوەو لە تەنیشت یەکەوە رائەوەستن، ئەمجا ئەگەر هاتوو یەکێ لەوانە هەڵات ئەوانیتر پەلاماری ئەدەن و ئەیخۆن.
* رەوە گورگ تووشی زەلام بوو ویستیان بیخۆن، ئەگەر هاتوو زەلامەکە ئیشێکی وای کرد یکێکیانی بە هەر جۆر بوو بریندار کردو تۆزێ خوێنی لێ دەرچوو گورگەکانی تر هەموو پەلاماری ئەو گورگە ئەدەن ئەیخۆن وئەم رزگاری ئەبێ.
* زەلام تووشی گورگ بوو ئەگەر لە گورگەکە ترسا گورگەکە پەلاماری ئەدا، ئەگەر خۆ نەترساو ئەو پەلاماری گورگەکەی دا گورگەکە هەڵدێ.
* ئەو شوێنەی کۆتری لێ یە ئەگەر سەری گورگی تیا هەڵبواسرێ نە پشیلە توخنی ئەو شوێنە ئەکەوێ نە ئەو شتانە کە زیان بە کۆتر بگەیەنێ.
* ئەگەر یەکێ چاوی راستی گورگ لەگەڵ خوی هەڵبگرێ نەلە دز ئەترسێ نە لە دڕندە.
* ئەگەر یەکێ گوێ کەڕ بوو خوێنی گورگ تێکلاو بە گوێز بکاو بیکاتە گوێ کەلکی هەیە بۆی و چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ کەڵبە وەیا پێست وەیاچاوی گورگ لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ بە سەر دوژمنیا زاڵ ئەبێ ولەلای هەموو کەس خۆشەویست ئەبێ.
* ئەگەر کلکی گورگ لە گەوڕی گادا هەڵبواسرێ گورگ قەت توخنی ئەو شوێنە ناکەوێ.
* یەکێ ئەگەر بیکا بە عادەت هەر لەسەر پێستی گورگ دانیشێ تووشی کۆڵنج نابێ.
* ئەگەر پێستی گورگ بکرێ بە تەپڵەوە ئەو ئەو تەپڵە لە ناو دەستە تەپڵێکی ترا لێ بدرێ هەموو تەپڵەکانی تر ئەدرێن.
* زراوی گورگ لەگەڵ رۆنی گوڵ دا تێکەڵ بکرێ هەر کەس بیهێنێ بە برۆیا بە بەردەم هەر ژنێکا بڕواو چاوی پێ بکەوێ دڵی لێ ئەچێ.
* ئەگەر یەکێ فێدار بوو چاوی دێڵە گورگ لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ فێکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* ئەگەر یەکێ دانی هاتە ژان و هیچ چار نەکرا ئەو ئێسکەی لەناو تەرسی گورگ دا پەیدا

ئەبێ بیهێنێ بە دانەکەیا ژانەکەی نامێنێ.
* ئەگەر هەردوو چاوی گورگ هەڵبواسرێ بە مناڵا ئەو مناڵە قەت تووشی فێ نابێ.
* ئەگەر تۆزێ لەزراوی گورگ لەگەڵ هەنگوێنی ئاگر نەدیوودا تێکەڵاو بکرێ و چاوی پێ برێژرێ ئەو چاوە بێ هێزی و کەم بینایی بەسەرا نایەت و بە شەویش ئەبینێ.
* ئەگەر کلکی گورگ بە ناوی ئافرەتێکەوە گرێ بدرێ هیچ کەس بەو ئافرەتە زاوا نابێ تا ئەو گرێ یە نەکرێتەوە.
* ئەگەر سەری گورگ لە گەوڕی مەڕدا بنرێتە چاڵ هەموو مەڕەکان نەخۆش ئەکەون و ئەمرن.
* کەڵبەی گورگ بە هەرکەس بێ عەرەق سەرخۆشی ناکا.
* کەڵبەی گورگ بکرێتە ملی هەر ئەسپێک ئەو ئەسپە لە راکردنا پێش هەموو ئەسپێک ئەکەوێ.
* چاوی راستی گورگ یەکێک ئەگەر پێ بێ بە شەو ناترسێ و ئەگەر گەوجیشی هەبێ ئەو گەوجیەی کەم ئەکا، ئەگەر چاوی چەپی هەڵبگرێ خەو بە سەریا زاڵ ئەبێ.
* بە زراوی گورگ هەرکەس ناوچەوانی بهەنوێ لەلای خەڵک پایە بەرز ئەبێ.
* ئەگەر ژنی نەزۆک هەندێ لە زراوی گورگ بکا بە شاف و هەڵیبگرێ و لەگەڵ مێردەکەیا بنوێ مناڵی ئەبێ.
* ئەگەر ئافرەت خوێنی گورگ بخواتەوە قەت زکی نابێ.
* یەکێ گونی گورگ ببرژێنێ و بیخوا زۆر ئەچێتە لای ئافرەت.
* هەر کەس گونی گورگی پێ بێ ژن زۆر رووی تێ ئەکا.
* ئێسقانی گورگ وورد بکرێ و بهارێتەوەو ببرژێنرێ بە دەورەی پەچەو گەوڕی مەڕدا ئیتر گورگ روو ناکاتە ئەوێ.
* میچی گورگ بە هەر رێبوارێک بێ لە رێگا رۆیشتنا ماندوو نابێ.
* هەر مناڵێ تووڕەو بەدخولق بوو قاپی گورگی پیا هەڵواسرێ ئەو خووەی نامێنێ.
* ئەگەر یەکێ قاپی لای راستی گورکی پێ بێ لە بەر بەرەکانێ و هەرادا بە سەر پیاوانا زاڵ ئەبێ، ئەگەر هی لای چەپی پێ بێ بە سەر ژنانا زاڵ ئەبێ.
* یەکێ میچی گورگ بکا بە سەر دارێکەوەو لە کاتی شەڕا پەلاماری سوارەکەی بەرانبەری بدا ئەسپی کابرای بەرانبەری هەڵدێت.
* کلکی گورگ لەهەر شوێنێک بنرێتە چاڵ مێش تووخنی ئەو شوێنە ناکەوێ.

* ژن ئەگەر میز بکا بە شوێن میزی گورگا قەت زکی پڕ نابێ.
* کەم حەیوان وەکوو گورگ خۆی ئەگرێ بۆ برسێتی، ئەگەر زۆر زۆر برسی بوو بە "با " ئەژی و رائەبوێرێ، مادە-معدەی گورگ هەموو شت ئەتوێنێتەوە ناوکە خورما نەبێ، گورگ وەکوو سەگ وایە لە یەک گرتنا، واتە پێکەوە ئەبەسترێن لەو کاتەدا هەرکە بچێ بە سەریانا، ئەیانکوژێ، دێڵە گورگەکە رائەکشێ و نێرە گورگەکە ئەکەوێ بەسەریا، کە شتێکی راو کردو تێری لێ خوارد ئیتر نایەتەوە سەری بەڵام زۆر خائنە بکەوێتە ناو مەڕەوە زۆری لێ مردار ئەکاتەوە.
* گورگ لەکاتێکا بەرەڵا بێ زۆر ئەلوورێنێ بەڵام کە گیرا پارچە پارچەی بکەنەوە نووزە لەدەمی دەرناچێ، لەماوەی فرسەخە رێگایەکەوە بۆنی شت ئەکا، کەئێسک ئەشکێنێ هیچ تەقەی نایە وەکوو بە چەقۆ خەیار کەرت بکرێ بەو جۆرە بەدانی ئەو ئێسکە ئەبڕێ.
* کلکی گورگ لە ئاخوڕی گادا هەڵبواسرێ ئەو گایە ئیتر رووناکاتە ئەو ئاخوڕە.
* ئەگەر شوێنێک بە گووی گورگ قانگ بدرێ مشک ئیتر رووناکاتە ئەو شوێنە.
* ئەگەر تاڵێک لە مووی گورگ بکرێ بە تاڵەکانی هەر ئالەتێکی مووسیقی دا کە لە ئالەتەکە درا هەموو ئەوتارەکانی ئەپچڕێن وئیتر هیچ دەنگێکیان لێوە نایەت.
* ئەگەر شوێنێک تەپڵ و دمڵەکی لێ بێ- بە تایبەتی هی ژنان- ئەگەر بێن ئەو شوێنە بە پێستی گورگ قانگ بدرێ هەموو تەپڵ و شتەکە ئەدڕێن.
* ئەگەر کەلەخی گورگێک لەمس دروست بکرێ و پڕ بکرێ لە گووی گورگ و لە شوێنێکا بنرێتە چاڵ گورگ قەت روو ناکاتە ئەو شوێنە.

مەیموون

مەیموون حەیوانێکی ناشیرینی جوانە، زۆر زیرەکە شت زوو وەرئەگرێ، پەنجەی هەیە وەکوو ئینسان بە مووتە مووت شت ئەخواو سەیری ئینسان ئەکا، زۆر قابلی شت فێر بوونە، کەفێر بکرێ بەرگ درویتی ئەکا، دوکانداری ئەکا، پاسەوانی و حاجەت شۆردن و ئیشی ماڵ هەموو ئەکا. نێرەکانیان بە کوردی پیان ئەڵێن عەنتەر، عەنتەر زۆر بەغیرەتە لە سەر ژنی خۆی، مەیموون بەزگێ تا دەدوانزە بەچکەی ئەبێ، لە کاتی رەویشتنا مەیموونەکە هەندێکیان هەڵئەگرێ و عەنتەرە باوکەکەش هەندێکیان، مەیموون چ نێر چ مێ زۆر زۆر بە شەهوەتە، مەیموون کۆبوونەوەو کۆڕیان هەیە، لەکاتی کۆڕبەستنیانا دەنگە دەنگیان لێوە دێت وەکوو پێکەوە قسە بکەن، لەو کۆبوونەوانەدا مەیموونەکان بە جیا دا ئەنیشن و

عەنتەرەکان بە جیا ، ئەگەر عەنتەرێ هەستی خیانەتی کرد لە مەیموونەکەی هاوسەری عەنتەرەکانی تر کۆ ئەکاتەوەو پێکەوە زیندە بە چاڵی ئەکەن.

* ئەگەر مەیموونێک بکەوێتە ناو ئاوێکەوەو پاشان لەو ئاوە هەر کەس لێ بخواتەوە هەموو کردەوەیەکی وەکوو کردەوەی مەیموونی لێ دێ.
* ئەگەر یەکێ دە رۆژ لە سەریەک بەیانیان کە هەستاو چاوی کردەوە لەخەو یەکەم شتێک کە چاوی ئەکەوێتە سەری مەیموون بێ هەموو دەم کەیف خۆش ئەبێ، رۆزی زۆر ئەبێ، ژنان زۆریان خۆش ئەوێ.
* هەرکەس چاوی مەیموونی پێ بێ هەرکەس تووشی ئەو کەسە ببێ گەمەو گاڵتەی لەگەڵ ئەکا.
* دانی مەیموون هەرکەسە لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ نەخەو بەسەریا زاڵ ئەبێ نە بەشەویش ئەترسێ.
* خواردنی گۆشتی مەیموون بۆ گولی باشەو لە کۆڵی ئەخا.
* خوێنی مەیموون هەرکەسە بیخواتەوە لاڵ ئەبێ و لەبەر چاوی خەڵکیش زۆر ناشیرین ئەبێ.
* پێستی مەیموون بکرێ بە هەرداریکا سەرما زەرەر بەو دارە ناگەیەنێ.
* لە پێستی مەیموون بێژنگ دروست بکرێ و دەغلی پێ لە بێژنگ بدرێ و ئەو دەغلە بچێنرێ کولە توخنی ئەو چێنراوە ناکەوێ.
* مەیموون کە چاوی بە خواردەمەنیەکی زەهراوی بکەوێ ئەزریکێنێ.
* ئەگەر یەکێ لەکاتی نووستنا مووی مەیموون بخاتە ژێر سەری خەوی زۆر سەیر سەیر ئەبینێ.

وورچ

ورچ حەیوانیکی قەڵەوی ناکۆڵوکارە زۆرتر حەز بە تەنیایی ئەکا ، لە هیچ حەیوانێ ناترسێ لە شێر نەبێ، کە لەگەڵ گادا شەڕ ئەکا خۆی ئەخاتە سەرپشت و بە هەردوو دەست هەردوو شاخی گایەکە ئەگرێ و لەئەنجاما بێ هێزی ئەکاو بە سەریا زاڵ ئەبێ، حەز لە فەریکە گوێزو گوێز زۆر ئەکا.

دەعبایەکی سەیرە؛ ئەوی دڕندە ئەیخوا ئەویش ئەیجوا، ئەوی حەیواناتی غەیر دڕندە ئەیخوا ئەویش ئەیخوا، ئەوی ئادەمیزاد ئەیخوا ئەوەش هەرئەخوا!.

وورچ که زستان هات و ڕێگای لێ گیرا ئەچێته کونەوە دەرناچێ تا بەهار دێت وهەوا خۆش ئەکا، کە لەو ماوەیەدا ئازۆخەی تەواو بوو برسی بوو چەمۆڵەی دەست وپێ خۆی ئەمژێ بەوە تێر ئەخوا، بەهار کە دەرئەچێ قەڵەوتر بووەتەوە لەو وەختە کە چووەتە کونەوە. لەکاتی دروست بوونی نێرو مێ یەکەیانا ئەبێ هەر دووکیان بن نابێ کەسی تریان لابێ، مێ یەکە رائەکشێ و نێرەکە خۆی ئەکێشێ بە سەریا، دێڵە وورچ گەلێ جار زەلام ئەفڕێنێ و ئەینێ لەخۆی.

ورچ کە بەچکەی ئەبێ پارچە گۆشتێکە نەسەری دیارە نە دەست و قاچی، لە ترسی ئەوە نەوەک مێروولە تێ بدا هەر بەم لاو بەولادا ئەیگوێزێتەوە، هەموو جاریش ئەیلێسێتەوە تادەست و قاچ و سەری دەر ئەکەوێ.

* کەڵبەی وورچ بخرێتە ناو شیری دایکی مناڵ و بدرێتە دەرخواردی، مناڵەکە بە ئاسانی دان دەرئەکا.
* یەکێ بەڵەکی هەبوو بە پیوی وورچ خۆی بهەنوێ بەڵەکیەکەی نامێنێ.
* کەسێ چاوی راستی وورچ ببەستێ بەقۆڵی خۆیەوە ئەوکەسە لەهیچ درِندەیەک ناترسێ.
* یەکێ ئەگەر هەموو دەم هەر تای هەبوو چاوی راستی وورچ لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ تایەکەی نامێنێ.
* ئەگەر یەکێ زراوی وورچ ببەستێ بەرانی راستی خۆیەوە ئەوکەسە زۆر ئەچێتە لای ئافرەت و هیچ زیانێکیشی ناگاتێ لەم زۆر چوونە لای ئافرەتەی.
* مناڵێک کە وورکن بوو پارچەیەک لە پێستی وورچ بکرێ بەو مناڵەدا وورکینەکەی نامێنێ.
* ئەگەر مناڵێ لەکاتی نووستنیا هەر ئەگریاو نەئەنووست چاوی راستی وورچ ووشک بکرێتەوە، بکرێ بەو مناڵەدا ئیتر بە پوختی خەوی لێ ئەکەوێ.
* هەردوو چاوی وورچ بخرێتە ناو پەڕۆیەک و سێبەرۆدار لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ سێبەرۆکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* یەکێ سەرما دەست و پێ قەڵشاندبووەوە بە پیوی وورچ بیهەنوێ زوو چاک ئەبێتەوە، هەروەها جومگەو دەمارەکانیشی پێ بهەنوێ نەرمیان ئەکاتەوە.

یوز

یوز بەعەرەبی پێ ئەڵێین (فهد) حەیوانێکی گۆشت خۆرە، لە شکڵا وەکوو پڵنگ وایە بەڵام بچووکترە. زۆر تووڕەو جیقڵدانە تەنگە، زۆر ئەنوێ، لە بازدانا بە گوڕە، لەگەڵ ئادەمیزاد ڕێئەکەوێ بە پێچەوانەی پڵنگ ئەو ڕێ ناکەوێ، وا ئەڵێین کە یوز لە شێرو پڵنگ پەیدا ئەبێ بەڵام ئەم قسەیە وەنەبێ زۆر جێ بڕوا بێ، دڕندەکانی تر بۆنی یوزیان زۆر پێ خۆشە، دڕندە بچووکەکان شوێنی ئەکەون بۆ ئەوە لە پاش ماوەی بخۆن یوز کاتێ کە قەڵەو بووەوە تێ ئەگا کەوا ئەستێرەی کەوتۆتە لێژی و شێرو پڵنگ و ئەوانە بەشوێنیا ئەگەڕێن کە بیخۆن، خۆی وون ئەکاو ئەوەندە دەرناکەوێ تا ئەو قەڵەویەی بەسەر ئەچێ، لە بەر بادا ڕاناوەستێ نەوەک بایەکە بۆنی بەرێ بۆ دڕندەکانی ترو بێن بیخۆن، لە هەڕاکردنیشا زۆر ئازا نی یە، دەنگی خۆشی خۆش لێ دێ و گوێ بۆ ڕائەگرێ، کەنەخۆش کەوت گۆشتی سەگ ئەخوا چاک ئەبێتەوە گەلێ جار لەگەڵ وورچ دا دروست ئەبن و بەچکەیەکی زۆر سەیر لەوناوەدا پەیدا ئەبێ. یەکێ گۆشتی یوز بخوا زەینی تیژ و لەشی بەهێز ئەبێ، خوێنەکەی هەرکە بیخواتەوە گێل و گەوج ئەبێ، چەمۆڵەی یوز لەهەرشوێنێک هەبێت مشک توخنی ئەوشوێنە ناکەوێ.

چوار چوار

چوار شت ژیری زیاد ئەکا:

لە خۆوە خۆ لەشت هەڵنەقورتان، سواک و فرچە بە دانا هێنان، لەگەڵ پیاوی چک دا هەڵسان و دانیشتن، ئەو زانیاریەی کە یەکێک ئەیزانێ خۆی بیکا.

چوار شت لەش بەهێز ئەکا:

گۆشت خواردن، بۆنکردنی بۆنی خۆش، زۆر خۆ شۆردن، کەتان لە بەرکردن.

چوارشت مرۆڤ نەخۆش ئەخا:

زۆر چوونە لای ئافرەت، زۆر خەم خواردن، زۆر ئاوخواردنەوە لە ناشتا، زۆر تورشی خواردن. ئەمانە لەش تێک ئەدەن.

ئەم چوارە هەریەکە شتێکیان نی یە:

حوشتر زراوی نی یە، ئەسپ سپڵی نی یە، حوشتر مورغ مێشکی نی یە، ماسی سی و ملی نی یە.

گێتی پەلەوەر

باز

باز لەهەموو باڵندەیەکی راوچی تووڕەترو بە فیزترە، لە کاتێکا کە لەسەر دەستی بازەوان رائەوەستێ دیمەنێکی گەلێ جوانتری هەیە، نێچیر لە دەستی کەم دەرئەچێ، وادەرکەوتووە باز نێرەکەی لەغەیری ترۆمی خۆی ئەبێ، یا لەکۆلارە یا لەشاهەین یا لەپیرۆزە، ئەگەر نێرەکە واتە ئەو تەیرەی کە بۆی ئەبێ بە جووت سپێتی لەوا زۆرتر بوو ئەم بازە جوانترو بەجەرگترو گوندەتر ئەبێ، دڵی بەهێزو چاکتر فێری شت ئەبێ، باز لە وولاتی کوردەواری کە هەبوو زۆرتر چیل چیلە، باز لە ناو لق و پۆپی دارا نەبێ هێلانە ناکا ئەمەش لەبەر ئەوەیە کەلق و پۆپی دارەکە گەرماو سەرمای لێ بگێرێتەوە، کە هێلکە بکا سەری هێلانەکەی دائەپۆشێ بۆ ئەوە باران لێ نەدا، کە نەخۆش کەوت گۆشتی چۆلەکە ئەخوا چاک ئەبێتەو، باز بۆ راوی تەیرو تیور فێر ئەکرێ و ئاهەنگێک لە راوکردنەکەیا هەیە، کەنێچیرەکەی خۆی گرت بەفیزێکەوە ئەیهێنێتەوە بۆ خاوەنەکەی.

* زراوی باز یەکێ بیهێنێ بە چاویا قەت ئاوی چاوی نایەت.
* شوێنێک سووتابێ لە لەشا ئیسقانی باز بسووتێنن وخۆڵەمێشەکەی پێوەکەن یەکەندەر دوو چاکی ئەکاتەوە.
* چنگی باز بکرێ بە هەر دارێکا پەلەوەری تر ناچن بەلایا.
* ژنێک ئەگەر منالی نەئەبوو ریقنەی باز لەناو ئاودا بتوێنێتەوەو بیخواتەوە پاشان لەگەڵ مێردەکەیا بنوێ منالی ئەبێ.

پەپووسلیمانە

پەپووسلیمانە پەلەوەرێکی بە رواڵەت جوانە، تاجێک وا بەسەر سەریەوەیە لەباوەشێن ئەکا، گوڵ گوڵی رەنگاو رەنگ لە پەڕەکانیشیا هەیە، لەگەڵ ئەمانەدا باڵندەیەکی بە بۆگەنە، وا ئەڵێن کە گوایە بۆیە بۆنی لێوە دێت، چونکە هێلانەکەی بە پیسی ئادەمیزاد سواغ ئەدا، لە بەهارانا سەیری ئەکەی ئەوا دەمی کردۆتەوەو مێش لەناو دەمیەوە دەرئەچێ، پەپووسلیمانە وەکوو چۆن ئینسان لەناو شوشەدا ئاو ئەبینێ ئەویش بەو جۆرە لە ژێر ئەرزا ئەیبینێ، هەر شوێنێ پەپووسلیمانەی لێ بێ مۆرانەی لێ نابێ، کە نەخۆش کەوت هەڵۆی کێوی ئەخوا چاک ئەبێتەوە. حەکایەت لەسەر پەپووسلیمانە زۆرە وەکوو

ئەوە ئەڵێن:

جارێک بە سلیمان پێغەمبەری ووت ئەمەوێ بانگێشتنێکت بکەم، ووتی هەرخۆم بەتەنها؟. ووتی نا بە هەموو لەشکرەکەتەوە لەفلانە رۆژا هەمووتان لە دورگەی واق واق کۆ ببنەوە نانتان بۆ دروست ئەکەم. لەرۆژی ناوبراودا سلیمان و هەموو لەشکرەکەی چوونە ئەوێ، ئەویش چوو کولەیەکی گرت خنکانی و خستیە ناو دەلیاکەوە ووتی فەرموو بخۆن ئەوی گۆشتی بەردەست ناکەوێ ئاوەکەی بەردەست ئەکەوێ، تێرو پڕ بخۆن ماڵی خۆتانە هیچ درێغی مەکەن!. هەتا ساڵێ سلیمان و لەشکرەکەی هەر بەم دەعوەتە پێ ئەکەنین!.

* لە ماڵێکا ئەگەر پەڕی پەپووسلیمانە بسووتێنرێ هەموو جڕ جانەوەرێکی لێ دوور ئەکەوێتەوە.
* ئەگەر یەکێ شتێکی لە بیر چوو چاوی پەپووسلیمانە لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ بیری ئەکەوێتەوە.
* یەکێ ئەگەر خوێنی لەشی لە شوێنێکەوە بەرەڵابوو هەرنەئەوەستایەوە ریخۆڵەی پەپوو سلیمانەی پیا بکرێ ئەوەستێتەوە.
* ئەگەر یەکێ دەنووکی پەپووسلیمانە بخاتە ناو پارچە چەرمێکەوەو لەگەڵ خۆی هەڵیبگرێ هیچی لێ وون نابێ و بچێتە لای هەرکەسیش قسەی رەوا ئەبێ.
* خۆڵی هێلانەی پەپووسلیمانە بپژێنرێت بەسەر بەندیخانەدا هەرکەس لەو حەپسخانەدا بێ زوو بەرەڵا ئەبێ.
* ئەگەر لە چڕنووکی پەپووسلیمانە هەڵبواسرێ بەمناڵا تائەو چڕنووکەی پێوەبێ چاوکاری تێ ناکاو لەشیشی زۆر ساغ ئەبێ.
* ئەگەر یەکێک زمانی پەپووسلیمانە بێنێ بیخاتە ناو رۆنی کونجیەوەو بیخاتە ژێر زمانی خۆی، لەو کاتەدا داوای هەرشتێک لە هەر کەس بکا دەست نانێ بە روویەوە.
* یەکێ ئەگەر پەڕی پەپووسلیمانەی پێ بێ لەگەڵ هەرکەسێکا هەرا بکا زاڵ ئەبێ بەسەریاو هەر شتێکیشی بوێ بۆی جێ بەجێ ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ مێشکی پەپووسلیمانە بێنێ بیکاتە ناو ئاردەوەو بیکا بە هەویر، پاشان پانی کاتەوە وەکوو کولێرەو لە سێبەرا ووشکی کاتەوەو بیدا بە یەکێک و پێ بڵێ ئەی فلانی کوڕی فلان ئەم پەپووسلیمانەیەم دایە دەرخواردت ئەبێ قسەم ببیسیت، لە ژێر فەرمانما بیت، شایەتیم لەسەر بدەی وەکوو شایەتیت لەسەر سلیمان پێغەمبەر دا. ئیتر ئەو کەسە کە دەرخواردی دراوە ئەمی تری زۆر زۆر خۆشی ئەوێ و قەت لەژێر فەرمانی

دەرناچێ.

* خوێنی پەپووسلیمانە بکرێتە ناو سەدەفێکەوە بکرێتە هەر چاوێک کە مووی لێ دێ ئیتر مووی لێ نایە.
* ئەگەر یەکێک پەپووسلیمانەیەک سەر ببڕێ مێشکەکەی بێنێ ووشکی کاتەوەو لەگەڵ هەندێ جەوی سپی دا بیهاڕێتەوەو بیست و یەک گەڵای ئاسی لەگەڵا تێکڵاو بکاو بیسوێتەوە ئەمە بدا بە لووتی هەر کەسێکا ئەو کەسە زۆر زۆر خۆشی ئەوێ.
* یەکێ بێنی چاوی راستی پەپووسلیمانە بخاتە ناو پارچە پەڕۆیەکی تازەوەو بیبەستێ بەقۆڵی راستیەوە، هەرکەس بیبێنێ زۆر زۆر خۆشی ئەوێ.
* ئەگەر یەکێ ریخۆڵەی پەپووسلیمانە بێنێ ووشکی کاتەوە لەگەڵ رۆنی کونجی دا پێکەوە بیسووێتەوە، سێ رۆژ لە سەر یەک بیدا لە مووی سەریا ریشی بە تەواوی رەشی ئەکاتەوە.
* لاشەویلەی خوارووی پەپووسلیمانە بەهەر کەس بێ هەموو کەس خۆشی ئەوێ.
* شوێنێک ئازاری هەبوو پۆپەی پەپووسلیمانەی بەسەرا بسووتێنرێ چاک ئەبێتەوە.
* باڵی چەپی پەپووسلیمانە بسووتێنرێ خۆڵەمێشەکەی بکرێتە سەر رێگایەک. هەرکەس پێ پیابنێ خۆشەویستی ئەوکەسەی ئەچێتە دڵەوە کە خۆڵەکەی کردووە بەوێدا.
* یەکێ ژانەسەری هەبێ پۆپەی مورغی سلیمان بکا بەسەریا ژانە سەرەکەی ئەشکێ.
* چاوی مورغی سلیمان هەرکەس ووشکی بکاتەوە و تێکڵاوی رۆنی بکاو بیدا لە دەم و چاوی، هەرکەس چاوی پێ بکەوێ خۆشی ئەوێ.
* چاوی مورغی سلیمان بخرێتە ژوورسەر هەرکەسێکەوە تا ئەو چاوەی لەژێر سەرابێ خەوی لێ ناکەوێ.
* یەکێ تووشی گولی بوو چاوی پەپووسلیمانە بکاتە ملی کەڵکێکی زۆری هەیە بۆی.
* هەرکەس زمانی پەپووسلیمانەی پێ بێ دوژمن بەهیچ جۆرێ پێ ناوێرێ.
* زمانی پەپوو سلیمانە هەرکەس بیخوا زانیاری و فەزلی زیاد ئەبێ.
* دڵی پەپووسلیمانە بەلای هەرکەسێکەوە بێت هێزی چوونە لای ژنی زیاد ئەکا.
* دڵی پەپووسلیمانە ببرژێنرێت پاشان لەگەڵ شەکردا پێکەوە تێکڵاوی کەن و بیخەنە سەر کولێرەیەک دووکەس پێکەوە ئەو کولێرەیە بخۆن یەکتریان زۆر خۆش ئەوێ.
* ئەگەر باڵی راستی پەپووسلیمانە بخرێتە ژوور سەر یەکێ کە نووستووە خەوی زۆر گران ئەبێت.

* ئێسکی پەپووسلیمانە لە هەر ماڵێکا بسووتێنرێ هەر مۆرانەو مێرووولەو دووپشک و شتەی تر لەو ماڵەدا هەبێ لەبەر بۆنی ئەو دووکەڵە هەمووی ئەمرن.
* نینۆکی پەپووسلیمانە، واتە چڕنووکەکەی بسووتێنرێ و خۆڵەمێشەکەی ئافرەت بیخواو پاشان لەگەڵ مێردەکەی بنوێ زگی ئەبێ.

پەڕەسێلکە

پەڕەسێلکە باڵندەیەکی جوانی پیرۆزە، زۆر بێ زەرە، رەوشتی وایە هەر لە ئاوەدانی دا ئەبێ، بەبنە میچی خانووەوە هێلانە ئەکا، هەتا بڵێیت پاک و پوختە، بەهیچ جۆر زیانی بۆ ئادەمیزاد نی یە، مێش ومێشوولە ئەخواو خۆی ناکا بەبار بەسەر ئینسانەوە، قەت نەبینراوە پەڕەسێلکە لەسەر شتێک بێت و بیخوا، وەیا نێرەو مێ یەیان جووت بێن، دەنگێکی خۆشی هەیە بۆ خوێندن، قەت لە هێلانەی کۆنا دانانیشێ، کە گەڕایەوە لە کوێستان بۆ گەرمیان وەیا لە گەرمیان بۆ کوێستان سەرلەنوێ هێلانە دروست ئەکاتەوە، قوڕو کا پەیدا ئەکاو ئەیکا بەهێلانە، ئەگەر قوڕی دەست نەکەوت خۆی ئەکا بە ئاواواو پاشا خۆی ئەپلکێنێ بە خۆڵەوە تاوەکوو وەک قوڕی لێ دێ و هێلانەکەی پێ دروست ئەکا، تۆزە تۆزە دروستی ئەکا، ئەو بەشەی کە ئیمڕۆ ئەیکا وازی لێ دێنێ تا ووشک ئەبێتەوە ئەو وەختە هی تری ئەداتە دەم، ناوی هێلانەکەی زۆر ساف ئەکا، کاتێ کە نێرومێ یەکە هاتنە سەر ئەوە هێلکە بکەن تۆزێکی تر لە هێلانەکەیان زیاد ئەکەن، کە بەچکەیان بوو هێلانەکە گەورەتر ئەکەنەوە، قەت نایەڵن هێلانەکەیان پیس بێ، کە بێچووکانیشیان گەورە بوون ئەوانیش هەر فێر ئەکەن کە جیقنە و شتەکەیان فڕێ بدەنە دەرەوە، لەترسی ئەوە کە نەوەک شەمشەمەکوێرە بێتە گیانی بێچووەکانیان کەرەوز دێنن ئەیخەنە ناو هێلانەکەیانەوە لەبەر ئەوە کە شەمشەمەکوێرە رقیەتی لە بۆنی کەرەوز ئیتر نایەت بۆیان. کاتێ کەوەختی ئەوە هات ئەو هەوارە چۆڵ بکەن و بچن بۆ ووڵاتە پێشووەکەیان هەر تۆزێ بێچووەکان باڵەفڕە بوون هەڵیان ئەگرن و ئەڕۆن، کە چوونە ووڵاتەکەی تر بەهەرەوەز هێلانە بۆ یەک دروست ئەکەن، ئەگەر لە ووڵاتێ کایان دەست نەکەوت موو تێکڵاوی قوڕەکە ئەکەن.

زەردووی دار فێڵێک لە پەڕەسێلکە ئەکا؛دێنێ تۆزێ رەنگی زەرد ئەدا لە بێچووەکانی، کاتێ کە دایکە و باوکەکە دێنەوەو بێچووەکانی خۆیان بەزەردی ئەبینن، بەردێک هەیە لە کانیاوێکی هێندا بۆ زەردووی دار باشە ئەوان وا ئەزانن کە بێچووەکانیان تووشی

زەردووی بوون، یەکێکیان ئەچێ بەردەکە ئەدزێ و بێچووەکانیش لەرەنگەکە پاک ئەکاتەوە.
* پەڕی پەڕەسێلکە هەرکەس بینێتە ژێر سەری خەوی لێ ناکەوێ مەگەر پەڕەکەی لە ژێر سەر دەرێنن.
* ئەگەر یەکێ تاریکایی لە چاویا بێ مێشکی پەڕەسێلکە بێنێ بە چاویا ئەو تاریکاییەی نامێنێ.
* مێشکی پەڕەسێلکە لەگەڵ ڕۆنی گوڵدا تێکڵاو بکرێ و بهێنرێ بەسەردا ئەو سەرە ئیتر ئەسپێ هەڵناهێنێ.
* چاوی پەڕەسێلکە بخرێتە ناو پەڕۆیەک و بخرێتە سەر نوێنی هەرکەس، ئەو کەسە کە ئەچێتە ناو ئەو نوێنە خەوی لێ ناکەوێ.
* خواردنی گۆشتی پەڕەسێلکە چاو زۆر تیژ ئەکا.
* ئافرەت خوێنی پەڕەسێلکە بخوا شەهوەتی نامێنێ.
* ریقنەی پەڕەسێلکە بنرێ لە دمەڵ زوو ئەیگەیەنێ.
* پەڕەسێلکە چاوی هەڵبکۆڵی چاوی دێتەوە.
* یەکێ بێنێ چاوی پەڕەسێلکە ووشک بکاتەوەو لەگەڵ ڕۆنێکی بۆن خۆش دا تێکڵاوی بکا، ئەوە بداتە دەرخواردی هەر ژنێک دڵی لێ ئەچێ.
* ئەگەر یەکێ تووشی ژانەسەر بوو، وە ژانەسەرەکەش لەبەر تێکچوونی معدەی بوو، بێنن خوێنی پەڕەسێلکە بخەنە سەر ملاشووی ئیتر ژانە سەرەکەی نامێنێ.
* یەکێ بێنێ زراوی پەڕەسێلکە بخواتەوە مووی ڕەش ئەبێتەوە. بەڵام ئەبێ ئەو کەسە پڕی دەمی خۆی بکا لە شیر ئەگینا دانەکانی هەموو ڕەش ئەبێتەوە.
* خواردنی گۆشتی پەڕەسێلکە هەر چەندە چاو زۆر تیژ ئەکا بەڵام خەویش ناهێڵێ و لای ئەبا.
* بەردێکی بچووک هەیە لەسەری پەڕەسێلکەدا کەڵکێکی زۆری هەیە، یەکێک لەوانە ئەوەیە هەرکەس دەسی بکەوێ و لەگەڵ خۆی هەڵی بگرێ لە کاتی تەنگ و چەڵەمەو ناخۆشی دا تووشی زیان نابێ و ئەبێتە هۆی ئەوە کەخەڵک خۆشیان بوێ و کەس ناتوانێ بە قسەی نەکا.
* ئەو وەختە کە پەڕەسێلکە هێلانە ئەکا یەکەم جار لەو هێلانەیەدا کە هێلکە ئەکا هەر لەو یەکەم جارەدا دوو بەرد لەو هێلانەیەدا پەیدا ئەبێ، ئەم بەردانە یا هەردووکیان سپین،

وەیا یەکێکیان سپی و ئەویکەیان سوورە. هەروەها ئەگونجێ یەکێکیان درێژ کۆلە بێ و ئەویکەیان تێک ئالاّبێ.
جا ئەو دوانە کەوا یەکێکیان سپی و ئەویتریان سوورە ئەگەر سپیەکەیان لەسەر فێدار دابنرێ فێ کەی لەکۆڵ ئەکەوێ، ئەگەر لەسەر یەکێک کە لە ژن بەستراوە دابنرێ ئەکرێتەوە. سوورەکەشیان ئەگەر یەکێ میزگیرانی هەبێ لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ ئەو میزگیرانەی نامێنێ. هەروەها لە کاتێکا کە ئەم دوو بەردە یەکێکیان درێژو ئەویکەیان بە یەکا ئالاّوە ئەگەر بخرێتە ناو پارچەیەک لەپێستی گوێرەکەوەو یەکێ وەسوەسەو خەیالاّتی هەبێ لە گەڵ خۆی هەڵیبگرێ وەسوەسەو خەیالاّتەکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.

پۆڕ

پۆڕ باڵندەیەکی پیرۆزی بە بەرهەمە، بێچویەکی زۆری ئەبێ، لە شکلاّ پشتی کۆماوەتەوە بەمە لەگەڵ کەودا جیا ئەکرێتەوە، ئەڵێن هەموو گیاندارێک وەیا پەلەوەرێک مایەسیری هەیە پۆڕ نەبێ، کەبەهار هات ئەو مۆژدەی دێنێ بای شەماڵ و هەوای سافی زۆر پێ خۆشە، لەوانەیە بە بای زریان ئەوەندە وەرز ئەبێ نەتوانێ بفڕێ، لە فڕینا زۆر تیژە، یەک گرتنی نێرو مێ یان لەناو دارو باخا نەبێ یەک ناگرن.
هەرکە دەوام بکا لە سەر خواردنی پۆڕ تێ گەیشتن و فیکری ئەوکەسە زۆر زیاد ئەکا. گۆشتاوی گۆشتەکەی هێزی جماع زیاد ئەکا، گۆشتی پۆڕ لە هەموو گۆشتێک بەلەزەتترە، لە بەهارانا راو ئەکرێ.

پیرۆزە-کەرکەس-نەسر

پیرۆزە بەشای باڵندەکان بە ناوبانگە، زۆر بەهێزە، زۆر تیژو بە پشوەوە بۆ فڕین، هەموو باڵندەکانی دەشتەکی لێ ئەترسن، لە هەڵۆ گەورەترە، دەنووکی وەکوو قولاپ وایە، چڕنووکی نایەتەوە یەک گیری ئەکا لەشت وەکوو نەشتەر وایە، هەزار ساڵ عومر ئەکا، بە رۆژێک لە رۆژهەلاّتەوە بەیەک پشوو ئەچێ بۆ رۆژاوا، لە ماوەی چوارسەد فرسەخا بۆنی مردارەوەبوو ئەکا، خواردنی گۆشتی مردارەوەبووە، کە کەوت بەسەر لاشەی مردارەوە بوویەک دا باڵندە گۆشت خۆرەکانی تر هەموو لەترسی ئەو دوور ئەکەونەوە، کەدەستی کرد بە خواردن ئەوەندە ئەخوا ئیتر ناتوانێ بفڕێ ئەکەوێتە قونە کردن تا تۆزێ سووک ئەبێتەوە ئەمجا ئەفڕێ، لەوکاتەدا هەموو کەس ئەتوانێ بە دەست بیگرێ، کە بۆنی شتی بۆن خۆشی کرد مردار ئەبێتەوە، کە جووتەکەی مرد ئەویش لەبەر خەم و خەفەت ئەمرێ، کە هێلکەی

کرد گەلای چناری لەلا دائەنێ لە ترسی ئەوە نەوەک شەمشەمەکوێرە هێلکەکانی بخوا، لە شوێنانی زۆر بەرز هێلکە ئەکا، بۆ هەڵهێنانی نانیشێتەوە بەسەریەوە بەڵکوو بە گەرمایی رۆژ هێلکەکان هەڵدێن، هەر دوو هێلکە ئەکا بۆ جارێک، کە کاتی هێلکە کردنی هات لەبەر ئەوە کە زۆر بە عەزیەت لێ ئەبێتەوە نێرەکە ئەچێ بەردێک هەیە ئەڵێین لە وولاتی هێندە ئەیهێنێ و لە لای مایەکەوە دایئەنێ ئیتر بە ئاسانی هێلکە ئەکا، نەخۆش کەوت گۆشتی ئادەمیزاد ئەخوا چاک ئەبێتەوە، کە تاریکایی بە سەرچاویا هات زراوی ئادەمیزادی پیا ئەهێنێ چاک ئەبێتەوە، زۆرتر بە شوێن لەشکرەوەیە بۆ ئەوە گۆشتی لەشە کوژراوەکانیان بخوا.

* زراوی پیرۆزە بتکێنرێتە گوێچکەیەکەوە کە لەمێژ بێ گران بووبێ چاکی ئەکاتەوە. بهێنرێ بەچاوا ئەو چاوە ئەگەر تاریکایی وەیا پەردەی بە سەرەوە بێ وەیا ئاو بکا چاک ئەبێتەوە.
* گوێچکەیەک کە کەڕ بێ پیوی پیرۆزە بتۆێننەوەو چەند رۆژێک لە سەر یەک بە شەوو بە رۆژ تێکەن چاک ئەبێتەوە.
* دڵی پیرۆزە بخرێتە ناو پارچەیەک لە پێستی گورگ هەرکەس لە گەڵ خۆی هەڵبگرێ ئەوکەسە لای هەموو کەس خۆشەویست ئەبێ، بەسام ئەبێ لە بەرچاو مەردم، هەر شتێک داوای بکا لە هەرکەس ناتوانێ دەست بنێ بە روویەوە، هیچ درندەیەکیش زیانی پێ ناگەیەنێ.
* ئەگەر ئافرەتێک لە کاتی منالْ بوونا تووشی ئازار ئەبوو منالەکە لێ نەئەبووەوە پەڕێک لە پەڕی پیرۆزە لە ژێر خۆیا دانێ زوو منالەکەی لێ ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەکێ خزمەتی پیاوی گەورەو پادشاکانی ئەکرد ئێسکێک لە ئێسقانە گەورەکانی پیرۆزە لە گەڵ خۆی هەڵبگرێ ئەو کەسە ئیتر هێمن ئەبێ لە زیانی ئەو پیاوە گەورەیەو خۆشەویستیش ئەبێ لە لای.
* ئەگەر یەکێ تووشی "نقرس" بوو لوولاقی پیرۆزە ببەستێ بە پاژنەی خۆیەوە چاک ئەبێتەوە. هی راست بۆ راست و هی چەپ بۆ چەپ. "نقرس" دەردێکە ئەدا لە جومگەکانی پێ و پەنجەکانی دەست ئەستوور ئەبن و ژان ئەکەن.
* پەڕی پیرۆزە لە هەرماڵێکا بسووتێنرێ جرو جانەوەر لەو ماڵە نامێنێ و هەموو دەرئەپەڕن.
* جگەری پیرۆزە ئەگەر یەکێ بیهێنێ و بیسووتێنێ و خۆڵەمێشەکەی لە گەڵ ئاودا

بخواتەوە هێزێکی زۆری ئەبێ بۆ چوونە لای ژن.

* ئەگەر یەکێ دوو هێلکەی پیرۆزە بدا بە یەکاو بیانشکێنێ بە جۆرێ کە هەردووکیان تێکلاوی یەک بێن و پاشان بیدا لە دەعباکەی خۆی ئەوە هێزێکی زۆر سەیری ئەبێ بۆ چوونە لای ژن.
* یەکێ ئەگەر هات و چاوی ئاوی ئەکرد، زراوی پیرۆزە بێنێ بیکاتە ناو ئاوی ساردەوە، حەو رۆژ لەسەر یەک بهێنێ بەچاویاو دەوروبەری چاویشی پێ بهەنوێ ئیتر چاک ئەبێتەوەو چاوی ئاو ناکا.

تاووس

جوانتر باڵندەیەک کە هەبێت تاووسە، بە ئەندازەی قازێک ئەبێ، تاووس لە ناو پەلەوەرا وەکوو ئەسپ وایە لەناو چوار پێ دا چۆن ئەم بەخۆی ئەنازێ و جوانە ئەویش ئاوایە، تاووس زۆر بەفیزەو شانازی بەجوانی خۆیەوە ئەکا، بە تایبەتی لەکاتێکا کەکلکی بڵاو ئەکاتەوە لە ناو هەر پەڕێکیا چەند دائرەی رەنگاو رەنگ دروست ئەبێ کەچاو لەسەیرکردنی تێر نابێ، تاووس لەگەڵ ئەو جوانیەدا کە هەیەتی قاچەکانی رەشە کە سەیری قاچی خۆی ئەکا زۆر بێ تێک ئەچێ و چەترەکەی کلکی ئەنیشێتەوە، نێرینەی تاووس لە کاتێکا کەمێنەکە سەیری بکا ئەکەوێتە دنیایەکی ترەوە هەرچی جوانیەکی هەیە دەری ئەخا، کەم جووتە باڵندە هەیە وەکوو جووتەی تاووس وابن، نێرینەکە زۆر بە ئاشکرا دیارە کە گەمەو گاڵتە لەگەڵ مێنەکەدا ئەکا، تاووس تابیست و پێنج ساڵ عومر ئەکا، مێنەکە لەپاش سێ ساڵ دێتە هێلکە، ساڵێ دوانزە هێلکە ئەکا، وەنەبێ بە رێک و پێکیش هەر مانگێ هێلکەیەک بکا، جاری وا هەیە مانگی دوو هێلکە ئەکا ،کاتی واش هەیە بەسێ مانگ هێلکەیەک ناکا، گەلێ جار نێرینەکە هێلکەکان ئەشکێنێ بۆ ئەوە نەوەک مێنەکە بچێتە سەری و ئەو گەمەو گاڵتەکەی لە دەست دەربچێ، لەبەر ئەمە هێلکەی تاووس ئەخەنە ژێر مریشک ئەمەش نابێ لە دوو هێلکە زیاتر بێ، مریشکەکەش بەسێ رۆژ هەڵیدێنێ، ئەبێ دان و ئاوی لەلاوە دانێن بۆ ئەوە لە سەری هەڵنەستێ، هەر هەڵساو هەوا لێ دا هێلکەکان پیس ئەبن، لەگەڵ ئەمەشا ئەو هێلکە تاووسەی کەمریشک هەڵیدێنێ یا لە لەشا یا لەجوانی دا ناتەواویەکی هەر تێدایەو وەکوو ئەوە نی یە کە تاووسەکە خۆی هەڵیبێنێ. نێرینەکە کە مێنەکە هاتە هێلکە ئەو وەختە ئەو دەست بە خۆیا دێنێت و پەڕەکانی جوان ئەکا، وەنەبێ وەکوو کەڵەشێرو مریشک هەموو وەخت ئارەزووی

سوار بوون بکەن، بەڵکو کاتی سواربوونی نێرەکە لەسەر مێ یەکە هەروەختی بەهارانە، لە پایزا پەڕەکانی هەڵئەوەرێ، لە بەهارا کە چرۆی دار دەستی پێ کرد ئەویش وورده وورده پەڕ دەر ئەکاتەوە، لە ماوەی ئەو بیست و پێنج ساڵە عومرەیا هەر ساڵێک بە رەنگێک ئەدرەوشێتەوە بە جۆرێکی وا کەئینسان سەرسامە لەو هەموو رەنگە جوانانە کەلەو باڵندەدا هەیە. سەید حوسێنی حافز هەبوو لە سنە لە گەڕەکی جۆراوا، ئەمە تاووسی رائەگرت، لەگەڵ ئەوەشا کە چاوی نەیئەبینی بە جۆرێ خزمەتی ئەکردن هەرکە تاووسەکان گوێ یان لە دەنگی ئەبوو هەڕایان ئەکرد بۆ لای و ئەویش دەستی ئەهێنا بە سەر پشتیانا، ئەمە شتێکی زۆر سەیرە. جوانی تاووس ئەوەیە کە بەچاو ببینرێ، سەید حوسێن چاوی نەبوو کەچی گەلێ لە چاوساغ ئاشناتر بوو بە تاووس، ئەیووت ئەوەی من بەچاوی دڵ ئەیبینم لە تاووس ئێوە نایبینن و ئەقڵتان پێ ناشکێ، هەموو رۆژێ پاش عەسر ئەیهێنانە سەربان دان و ئاوی ئەدانێ و یاری لەگەڵ ئەکردن، تەنانەت ئەیزانی نێرەکە چ وەختێ چاوی عەشقی بە مێ یەکە ئەکەوێ و پەڕەکانی بڵاو ئەکاتەوەو یاری لەگەڵ ئەکا. من سەید حوسێن و تاووسەکانیم دیبوو، زەمان گەلێ پێچ و پەنای تیایە!!...

* ئەگەر زەهرێک کرابووە ناو خواردنێکەوە، وەیا خواردنێک زەهراوی بوو بوو، تاووس کە چاوی بەو خواردنە کەوت وەیا بۆنی کرد دەست ئەکا بە خۆشی خۆشی و سەماکردن و باڵ بەیەکادان.
* ئەگەر بەجیقنەی تاووس بالووک بهەنوون بالووکەکە لائەچێ.
* یەکێ ووشکەبیرۆی هەبێ ئێسکی تاووس بسووتێنێ و بیهارێتەوەو لێ بدا چاک ئەبێتەوە.
* تاووس لە هەر ماڵێکا هەبوو جروجانەوەر روو ناکاتە ئەوماڵە.
* خوێنی تاووس هەرکە بیخواتەوە شێت ئەبێ.
* یەکێ زکی ژان بکاو چارنەکرێ بە ئەندازەی شەش یەکی مسقاڵێک لەزراوی تاووس تێکڵاوکا بە سکەنجەبین و بیخواتەوە چاک ئەبێتەوە ئەم دەرمانە بۆ کەسێکیش کە زمانی گران بێ هەر باشە.
* خواردنی گۆشتی تاووس شەهوەت زیاد ئەکاو بۆ ژانی ئەژنۆش باشە.
* ئەعضایەک سەرما بە پیوی تاووس بهەنوورێ چاک ئەبێتەوە.
* ئێسکی تاووس بە هەرکەس بوو چاوکاری تێ ناکا.
* تاووس بوونی لە ماڵا بەدیوومە.

تووتی

تووتی لەریزی باڵندەکانایە بە ئەندازەی کۆترێک ئەبێ، باڵندەیەکی جوانە زۆرتر ئێستە کە هەبێ سەوزکارە، خوویەکی جوان و زەینێکی تەواوی هەیە، قسە ئەگێڕێتەوە وەکوو خۆی و ناشـزانێ چی ئەڵێ، وەکـوو چۆن ئادەمـیـزاد بە دەسـتی شت ئەخـوا ئەویش بەو جـۆرە بە قاچەکانی شت ئەبا بۆ دەمی و ئەیخوا. دەنووکێکی پان و زمانێکی پان و سەرێکی خڕی هەیە، ئاو ناخواتەوە ئەگەر بیخواتەوە ئەمرێ.

تووتی کە فـێری قسـەی ئەکەن ئەیهـێنن هەر بەمناڵ دایئـەنێن و یەکێک ئەچێـتە پشت ئاوێنەیەکەوە دەست ئەکا بەقسە کردن، تووتیەکەش لەناو ئاوێنەکەدا وێنەی خۆی ئەبینێ و کابرای لێوە دیار نی یە وا ئەزانێ ئەوە یەکێکی ترە وەکوو خۆی قسە لەگەڵ ئەم ئەکا ئەو چی ئەڵێ ئەمیش ئەیگێڕێتەوە بەم جۆرە فێری قسە ئەکرێ لە ئەنجاما هەر شتێک بووترێ ڕاست وەری ئەگرێ، من لە "خانە" تووتیەکم چاوپێ کەوت بە فارسی قسەی ئەکرد، لەلای سەرهەنگێک بوو، هەرکەس بچوایەتە ئەوێ ئەیووت: «ئاغا ئامد». لە بەغداش یکێکی ترم دی لە ماڵێکا خەڵکی ئەناسی بە تایبەتی لەو گەڕەکەدا بوو جلی ئەبردەوە بۆ ماڵەکە، هەرکە ئەم بچوایە تووتیەکە ئەیووت: «اجا الاتوچی»!.

خەڵکی لەبەر ئەم قسەو باسەی ڕایئەگرن وخزمەتی ئەکەن.

* یەکێ زمانی تووتی بخوا زمانپاراوو بێ ترس ئەبێ لە قسەکردنا.
* ریقنەی تووتی ووشک بکرێتەوەو بسووڕێتەوەو لەگەڵ ئاوی بەرسیلە دا تێکلاو بکرێ، یەکێ شەوکوێری هەبێ ئەمە بێنێ بە چاویا لای ئەبا.

چەرخ

چەرخ یەکێکە لەو چوار مەلە تیژە ڕاوکەرانە کەراوی تەیرو تیور ئەکەن، ئەوانەش چەرخ، شاهین، هەڵۆ و بازن، ئەم لەتەن و مەنی شاهێن دایە بەڵام قاچەکانی گەلێ ئەستوورترن، لە وولاتی کوێستـانی دا نەبێ ناژی. کە ئەیبنێرن بۆ ڕاو لە ڕاوکـردنا شێوەیەکی تایبەتی هەیە؛ بەرز ئەبێتەوە بە ئاسمانا، پۆلە مەلێک ئەبینێ، چەرخەیەک ئەکا بە دەوریانا، لەو چەرخەیەدا ئەو پۆلە هیچیان ناتوانن لە ناو چەنبەری چەرخەکەدا دەرچن، دیسان چەرخەکە سوور ئەداتەوە بە دەوریانە، لە هەر چەرخەیەکدا ماوەیەک نزیکتر ئەبنەوە بە زەوی، تا لە ئەنجاما هەموویان ئەنیشنەوەو ڕاوچیەکە ئەیانگرێ.

* ئەڵێین چەرخ زراوی نی یە لەبەر ئەوە هەر دەستی ئینسانی لێ کەوت لە تاوانا ئەمرێ.

* مێشکی چەرخ یەکێ بیدا لەدەعباکەی خۆی ئارەزووی چوونە لای ژنی زۆر زۆر ئەبێ.
* یەکێ لەشی تووشی گەڕی و خوران ببێ مێشکی چەرخ بهێنێ و پێ بهەنووی چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەکێ رەنگی پێستی دەم وچاوی گۆڕاو رەنگی تێک چوو رەش هەڵگەرا بە مێشکی چەرخ بیهەنوێ چاک ئەبێتەوە، هەروەها لەشیش.

چۆلەکە

چۆلەکە باڵندەیەکی هاروهاجە، گۆشتیش ئەخواو دانیش ئەخوا، ترۆمی زۆرە بەڵام ئەوی بەناوبانگ بێ ئەوەیە کەوا لە ئاوەدانی دایە و ئێمە ئەیبینین، باوکەی چۆلەکە دیارە تۆزێ پەڕ وەکوو ریش لەژێر ملیەوەیە و لەگەڵ گۆلێکی سپی دا، چۆلەکە شوێنی هەر لە ئاوەدانی دایە، ئەگەر دێیەک چۆل کرا ئەویش ئەڕوا کە ئاوەدان کرایەوە دێتەوە، هیچ باڵندەیەک بە ئەندازەی چۆلەکە دڵسۆز نی یە بۆ بێچووی، هەر لەبەر دڵسۆزیە بۆ ئەوان بۆیە هەر لە گوێسەبانەدا هێلانە ئەکا، کە ئەنیشێتەوە سێ چرنووکەکەی لەپێشا دائەنێ وپاشان ئەوی چوارەم کە لە دواوەیە دایئەنێ، پەلەوەرەکانی تر وانین لەپێشا دووی دائەنێن وئەمجا دووەکەی تر دائەنێن، لەبەر ئەمەیە بۆیە نازانێ بچێ بە رێگاداو هەر باز ئەدا.
هیچ گیانلەبەرێک بە ئەندازەی چۆلەکە ناپەڕێ لەوانەیە لە سەعاتێکا سەد جار بپەڕێ، هەر لەبەر ئەمەیە کەعومری کەمە، لاشەی چۆلەکەی مردارەوە بوو بە دەگمەن نەبێ نەبینراوە، لەگەڵ کەرا دوژمنایەتی لە بەینیانا هەیە ئەویش لە بەر ئەوەیە کەر کە لەشی ئەخورێ زیاتر خۆی دێنێ بۆ شکانی خورەکەی بەو دڕک و داڵانەدا کەچۆلەکەی تێ ئەچێ و لەو ئێشەی ئەو چۆلەکەکە بەرئەکەوێ و مردار ئەبێتەوە، کە کەر ئەزەڕێنێ لەوانەیە بێچووی چۆلەکە لەهێلانەکەی بکەوێتە خوارەوە وەیا هێلکەکانی پیس ببێ لەبەر ئەمە چۆلەکە کە کەری چاوپێ کەوت بە سەر سەرو چاویا هەڵئەفڕێ و سەری لێ تێک ئەدا، چۆلەکە کەبەچکەکانی هاتە فڕین بە ئاشکرا ئەزانرێ ئەوا قسەیان لەگەڵ ئەکاو فێری فڕینیان ئەکا، لە گەڵ ماردا زۆر دوژمنن، مار فێرە بە خواردنی بێچوی چۆلەکە، چۆلەکە کەماری چاو پێ کەوت دەست ئەکا بە جرووکە جرووک و هەچ چۆلەکەیەک لەو دەورەدا هەبێ لێ کۆ ئەبنەوە دەورە ئەدەن لە مارەکەو بە دەنووک برینداری ئەکەن پاشان مێروولە ئەداتە شوێن برینەکەو لە ئەنجاما مارەکە ئەتۆپێ.
* جیقنەی چۆلەکە لەگەڵ لیکی ئینسانا تێکلاو بکرێ و بدرێ لە بالووک نامێنێ.

* خواردنی گۆشتی چۆلەکە بەبرژاوی بۆ نەمانی بەرد لە میزلدان و گورچیلە باشە.
* خوێنی چۆلەکە لەگەڵ ئاردی نیسک دا تێکلاو بکرێ، یەکێ دەعباکەی خۆی بەوە بهەنوێ بەلام پێ نەنێتە سەر ئەرز شەهوەتێکی زۆر زۆر پەیدا ئەکاو فرە ئەچێتە لای ژن.
* گۆشتی چۆلەکە جگە لەوە خواردنەکەی خۆشە ئارەزووی چونە لای ژنیش زیاد ئەکاو بەهێز ئەبێ.
* یەکێ پەردە لەسەر چاوی هەبوو ریقنەی چۆلەکە بهێنێ بە چاویا پەردەکە نامێنێ.
* هێلکەی چۆلەکە یەکێ بەکالی بیخوا زۆر ئەچێتە لای ژن.
* خواردنی چۆلەکە، خواردنی فستق، خواردنی گوێز هێزی چونە لای ئافرەت زیاد ئەکەن.

حوشتر مورغ

حوشتر مورغ باڵندەیەکی زلی سەیرە؛ لە لایەکەوە حوشترە، لەلایەکەوە پەلەوەرە. ملی درێژ و قاچ و قول و سمی لەهی حوشتر ئەکا، دەنووک و باڵ و پەڕی لە پەلەوەر ئەکا، بەجۆرێکی تێکڕایی لەنەوعی پەلەوەرە، پەڕەکەی زۆر جوانە، بۆ بێ هۆشی و سرکی بەناو بانگە، مێشکی نی یە، گوێچکەی نی یە، لوولاقەکانی مۆخی تێدانی یە، هێزی بۆن کردنی زۆر تیژە، ئەم بۆن کردنەی ناتەواوی بیستنی بۆ پڕ ئەکاتەوە، جیقلدانەی بەرد ئەتوێنێتەوە، پشکۆی ئاگر قووت ئەداو هیچی لێ نایە، ئاو ناخواتەوە، وا دیارە ناو زکی حوشترمورغ عامله بۆ کوژاندنەوەی ئاگر نەوەک ئاگر عامل بێ بۆ سووتانی ناوسکی ئەو. کە بیەوێ بڕوا باڵەکانی شۆڕ ئەکاتەوە بۆ لای پێ و دەست ئەکا بەهەڕا کردن هیچ حەیوانێک نایگاتێ، روەو باچاکتر هەڕا ئەکا تا پشتەوبا، کەهاوین هات رەنگی سوور هەڵئەگەڕێ، زۆر بێ فیکریشە هێلکەی خۆی وون ئەکا، کە راوچی راوی ئەکا سەری خۆی ئەکا بە ژێر لمەوە ئیتر وائەزانێ کەس نایبینێ، کە لە قاچەکانی پەکی کەوت ئیتر ناڕواو نافڕێ تا بەو جۆرە بۆ خۆی لە برسانا ئەمرێ. کە هێلکە ئەکا بیست وەیا زیاتر لە بیست هێلکە ئەکا، بە جۆرێک ریزیان ئەکا بە درێژی بە موو زیادو کەمیان نی یە، ئەم هێلکانەی ئەکا بەسێ بەشەوە؛ بەشێکی ئەکا بەژێر خۆڵەوە، بەشێکی ئەخاتە بەرهەتاو، بەشەکەی تری کڕ ئەکەوێ بەسەریا. کە بێچوەکانی دەرچوون ئەو بەشەی کە خستونیە بەر هەتاو و تا ئەندازەیەک تواونەتەوە ئەیانشکێنێ و ئەیاندا بە بەچکەکانی، کە بێچو تۆزێ گەورەتر بوون ئەو بەشەی کە کردوویەتە ژێر خاکەکەوە دەریان ئەهێنێ کونیان ئەکا مێش و

مێشوولەو مێرووولەو شتەی لێ کۆ ئەبێتەوە بەچکەکانی ئەوانە ئەخۆن، بەم جۆرە گەورەیان ئەکا تاخۆیان ئەکەونە سەر پێ و ئەڕۆن و شت بۆ خۆیان پەیدا ئەکەن.

قسەیەک هەیە ئەڵێ بەحوشترمورغیان ووت وەرە بار هەڵگرە وتی من پەلەوەرم، پێیان ووت وەرە دان بخۆ ووتی من حوشترم!.

* یەکێ تاریکایی بە سەر چاویەوە بوو زراوی حوشترمورغ بینێ بەچاویا تاریکاییەکەی نامێنێ.
* یەکێ ئەگەر لەشی خورووی تێدابێ وەیا بۆنی ناخۆشی لێ بێ واتە بۆن کلێشەی هەبێ، وەیا بالووک لە لەشیا بێ دەوام بکا لە سەر خواردنی گۆشتی حوشترمورغ هەمووی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* یەکێ لەشی تازە ئاوسابوو بە پیوی حوشترمورغ بیهەنوێ چاک ئەبێتەوەو نامێنێ.
* توێکڵی هێلکەی حوشتر مورغ زوو ئەکوڵێ بەپێچەوانەی توکڵی هێلکەی باڵندەی تر ئەو قەت ناکوڵێ..

سەوزە کەوا

سەوزە کەوا مەلێکە بە عەرەبی پی ئەڵێین «شقراق». سەوز کارە بەئەندازەی کۆترێک ئەبێ، سەوزیەکەی زۆر جوانە ڕەشایی لە باڵەکانیا هەیە، گەلێکیان خەت خەتن بەخەتی سوورو سەوزو ڕەش، گەرمیان و کوێستان ئەکا، زۆر خۆی ئەپارێزێ لە ئینسان، زۆرتر لە دەشت و لەسەر کێوەکان ئەبێ، بەڵام لە ئاوەدانیا هێلکە ئەکا، هێلانەکەی زۆر بۆگەنە، هاوار هاواری زۆر ئەکا، مێملێ هێلکەی تەیرو تیووری ترە. بەدیومیشە، زۆر دوژمنی هەنگە ئەوی ئەیخوا ئەوی نایخوا ئەیکوژێ.

* ئەگەر ئاڵتونێک عیارەکەی کەم بی زراوی سەوزە کەوا بتوێنرێتەوەو بکرێتە ملیا ئاڵتوونەکە سوور هەڵئەگرێ و عیارەکەی زیاد ئەکا.
* ئەگەر زراوی سەوزەکەوا بدرێ لە موو ڕەشی ئەکاتەوە.

سیسارگەکەچەڵە

سیسارگەکەچەڵە باڵندەیەکە لە وێنەی پیرۆزە بە ڕەوشتا، زۆر جار هەر یەک هێلکە ئەکا، بۆ ئەو هێلکەیەش ئەچێتە شوێنە هەرە سەختە شاخ و داخەکان بۆ ئەوە کەس نەیگاتێ، زۆر بەگرانیش ئەو هێلکەیە ئەکا، کەکاتی هێلکەکردنەکەی هات ئەچێ بەردێک هەیە لە وولاتی هێند ئەیهێنێ، ئەو بەردە خڕە کە بیشەکێنێتەوە خڕەی لێوە دێ وەکوو بەردێکی تر

لەناویابێ، جـا ئەو بەردە لەژێر خـۆی دائەنێ و بەئاسـانی هێلکەکـەی ئەکـا، سیسارگەکەچەڵە زۆرتر ئەکەوێتە شوێن لەشکر بۆ ئەوە لەگۆشتی کوژراوەکانیان بخوا، ئەگەر لەشکری دەست نەکەوت ئەکەوێتە شوێن کاروان بۆ خواردنی تەرسی وولاغەکانیان، هەروەها ئەکەوێتە شوێن حەیواناتی کێویش بەتەمای ئەوە ئەوان بەربخەن و ئەم بیخوا.

* یەکێ ئەگەر گوێ گران بوو زراوی سیسارگەکەچەڵە لەگەڵ رۆن زەیت دا بتکێنێتە گوێ گرانیەکەی نامێنێ.
* چاو کە سپی بوو زراوی سیسارگەکەچەڵەی پیا بێن سپیایەتیەکەی نامێنێ.
* یەکێ سێبەرۆی هەبوو خوێنی سیسارگەکەچەڵە بخواتەوە لە کۆڵی ئەکەوێ.
* خوێنی سیسارگەکەچەڵە لەگەڵ زەیبەق دا تێکلاو بکرێ و یەکێ دەم و چاوی خۆی پێ بهەنووێ لەلای پادشاهان بەرێز ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ بێنێ ئێسقانی باڵی راستی سیسارگەکەچەڵە بسووتێنێ و بیدا بە یەکێکی تر ئەو یەکە ئەوەندە ئەمی خۆش ئەوێ هەر نەبێتەوە، ئەگەر هی باڵی چەپی وا لێ بکاو بیداتێ ئەوەندە رقی لێ ئەبێتەوە هەر نەبێتەوە.
* ئەگەر ئافرەتێ بیەوێ سکەکەی بخا ریقنەی سیسارگەکەچەڵە بخوا.
* پەڕی سیسارگەکەچەڵە لەهەرماڵێکا بسووتێنرێ مێش و مێشوولەو شتە لەو ماڵەدا نامێنێ.
* یەکێ بەڵەکی هەبێت ریقنەی سیسارگەکەچەڵە تێکلاوی سرکەی شەراب بکاو خۆی پێ بهەنوێ چاک ئەبێتەوە.
* جەرگی سیسارگەکەچەڵە ببرژێنرێت و بیهاڕنەوە، یەکێ کە شێت بوو تا سێ رۆژ رۆژێ سێ جار تێکلاو بە ئاو بکرێت و بیدرێتێ چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر ژنێ بە زەحمەت منالی ئەبوو سەری سیسارگەکەچەڵەی پیا هەڵواسن ئیتر بە ئاسانی منالەکەی ئەبێ.
* پێستێکی زەرد هەیە لەسەر جیقڵدانەی سیسارگەکەچەڵە، ئەگەر ئەو پێستە بهێنرێ ووشک بکرێتەوەو بیهاڕنەوەو لەگەڵ هەنگوین دا تێکلاو بکرێ، یەکێ هەر جۆرە زەهرێک کاری تێکردبێ بیخوا زەهرەکە زیانی ناداتێ.
* ئەگەر یەکێ ژانەسەری دائمی لەگەلا هەبوو، سەری سیسارگەکەچەڵە لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ ژانە سەرەکەی نامێنێ.

شەمشەمە کوێرە

شەمشەمە کوێرە دەعبا وەیا پەلەوەرێکی سەیرە، لە هەموو حەیوانێکی وەرگرتووە، وەکوو دروستکراوێکی بازاڕی بێ وایە: دانی هەیە، دوو گوێچکەی قوتی هەیە، دەنووکی هەیە، چوار قاچی هەیە، مەمکی هەیە. نێرەکەیان هێلکە گونی هەیە، وەکوو ئافرەت حەیزی پیادێت، وەکوو بەنی ئادەم پێ ئەکەنێ، وەکوو چوار پێ میز ئەکا، شیر ئەدا بە بێچووەکانی، پەڕی نی یە ئەفڕێ، باڵەکانی لەوێنەی لاستیکێکی تەنک و وەکوو تەلی چەتر خرێنچکەیەکی مەیلەو رەقی کەوتۆتە بەینی پەڕەی باڵەکانیەوە، زۆریش ئەژیت، بێچووەکانی لە ژێر باڵەکانیا لەگەڵ خۆی ئەگێڕێ، هەندێ جار بەدەم هەڵیان ئەگرێ، لە بەینی سێ تاحەوت بەچکەی ئەبێ، هەر بە هەواوە شیر ئەدا بە بێچووەکانی، زۆریش بێ ئەقڵە ـ زۆر تیژە لە فڕینا، کە دنیا دەستی کرد بەتاریک بوون دێتە دەرەوە دەست ئەکا بە مێش و مێشوولە خواردن، رێختی باڵەکانی بەجۆرێکی لەکاتی فڕینا هەواکە ناجووڵێتەوە تامێش و مێشوولەکە سڵی لێ بکەنەوەو خۆیانی لێ بپارێزن، هەر بەهەواوە نێرو مێ کە جووت ئەبن، کە کەوت لە گەڵای دار چنار لەوانەیە بێ هۆش ببێ و بمرێ، لە حەیواناتا تەنها ئینسان و مەیموون و شەمشەمە کوێرە بەچکەی خۆیان بەبێ یارمەتی دەم هەڵئەگرن، هەموو باڵندەیەک پێ ئەوێرێ رقیەتی لێ، ئەو باڵندەی گۆشت خۆر بێ ئەیخوا، ئەوەش کە گۆشت خۆر نەبێ ئەیکوژێ، لەبەر ئەمەیە کەهەر بەشەو ئەفڕێ، لەبەر ئەمەیەو لەبەر ئەوەشە کە بەرۆژ چاوی نابینێ، زرتەشی دێ بەڵام هیچ. کە دنیاش زۆر تاریک بوو ئیتر ناگەڕێ، زۆرتر شوێنی لە ئەشکەوتەکانایە، کە لە ئاوەدانیشا بوو بۆ هێلانە کردن خۆی بۆ ئەو شوێنانە ئەکوتی کە کەمتر رێبازە.

* یەکێ سەری شەمشەمە کوێرە بخاتە ناو سەرینێک و سەری لەسەر دانێ خەوی لێ ناکەوێ.
* لە ماڵێکا شەمشەمە کوێرە سەر ببڕێ و دڵەکەی لەو ماڵەدا هەڵبواسرێ مارو دووپشک روو ناکاتە ئەوماڵە.
* یەکێ ئەگەر ملی شەمشەمە کوێرە لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ دووپشک توخنی ئەو کەسە ناکەوێ.
* ئافرەتێک ئەگەر بە گران مناڵەکەی لێ ئەبووەوە بەزراوی شەمشەمە کوێرە شەرمگای بهەنوون زوو مناڵەکەی لێ ئەبێتەوە.

* ئەگەر یەکێ مووی بنەنگڵی هەڵبکەنێ پاشان خوێنی شەمەشەمە کوێرە بێنێ بە ئەندازەی خوێنەکە شیری تێکڵاو کاو شوێنەکەی پێ بهەنوێ ئیتر مووی لێ نایەتەوە، ئەمە بۆ بەریش هەروایە.
* خوێنی شەمشەمە کوێرە بهێنرێ لەگەڵ بە ئەندازەی خۆی شیری تێکڵاو بکرێ و بسووێ بە بەری ئەو منالانەدا کە هێشتا تووکە بەریان نەهاتووە ئیتر تووکی نایەت.
* سەری شەمشەمەکوێرە لەگەڵ رۆنی یاسەمەندا لەناو مەنجەڵێکی مس وەیا ئاسن دا بکوڵێنرێ هەتا بە تەواوی سەرەکە دائەرزێ و ئەبێ بە مەعجوون، پاشان ئەگەر یەکێ شەلەل وەیا ئاوساوی هەبێ لێ بنرێ چاک ئەبێتەوە.
* هەر زەویەک بە ریقنەی شەمشەمەکوێرە کووت بدرێ ئەو زەویە زۆر بە هێزو بەرهەمێکی باش ئەبێ.
* ئەگەر شەمشەمەکوێرەی بچووک بکڵێنن بە جۆرێکی وا کە هەتا دائەرزێ و پاشان بدرێ لە کونی گون ئەو کەسە ئەمین ئەبێ لە میزگیران.

قاز

قاز پەلەوەرێکە زۆر حەز لە مەلەوانی ئەکا، ئەو شوێنانە کە جۆگەو رووباری لێ نەبێ قاز کەمتر تیا ئەژی، بێچوی قاز هەر لە هێلکەکە دەرچوو خۆی ئەخاتە ناو ئاوو مەلەوانی ئەکا، قاز لەسەر هێلکەی خۆی نەبێ نانیشێ، یا نۆ هێلکە ئەخاتە ژێر خۆی یا یانزە ئەگەر زیاتر بوو فرێ ئەدا، کەمێ کە کەوتە سەر هێلکەکان نێرەکە پاسەوانی ئەکاو بەهیچ جۆر لێ جیا نابێتەوە، لە رۆژی نۆزدەی مانگی عەرەبی دا ئەبێ هێلکەکانی هەڵێنێ ئەگەر هەڵێنەهێنان درێژە ئەکێشێ تا ئاخری مانگ.
* خواردنی زمانی قاز بۆ نەمانی میزەچۆرتکێ باشە.
* یەکێ پرخەپرخ لە لووتیا هەبێ زراوی قاز لەگەڵ رۆنی وەنەوشەدا تێکڵاو بکاو بیدا بە لووتیا پرخەپرخەکەی نامێنێ.
* دەست و قاچێ کە بە هۆی سەرماوە قەڵیشابێتەوە بە پیوی قاز بهەنوورێ چاکی ئەکاتەوە، هەروەها ئەم پیوی قازە بۆ لابردنی مووە رێزە ــ داء الثعلب ــ یش چاکە.
* خواردنی گۆشتی قاز رەنگی سەرو روومەت جوان ئەکا.
* مێشکی قاز، خواردنی، ئینسان قەڵەو ئەکاتەوە، رەنگی جوان ئەکا، شەهوەتیشی زیاد ئەکا.

* یەکێ سێبەرۆی هەبێ چاوی چەپی قاز لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ لە کۆڵی ئەکەوێ، هەروەها ئەگەر ئەندامەکانیشی ژان بکا بۆ نەمانی ئەو ژانەش باشە.
* خواردنی هێلکەی قاز شەهوەت زیاد ئەکا.
* ئەگەر یەکێ کۆکە ووشکەی هەبێ ریقنەی قاز ووشک بکاتەوەو بیهارێتەوەو بە کەفلەمە بیخوا بۆی باشە.
* بەردێک لەناو سکی قازدا هەیە یەکێ گرفتی کردبێ ئەو بەردە بهارێتەوەو بیخوا چاک ئەبێتەوە.
هەر چاکەو شتێک لە قازدا هەیە هەمان شت لە مراوی- شدا هەر چەشنی شتەو هیچ فەرقی نی یە.

قازی قولەنگ

قازی قولەنگ باڵندەیەکی گەورەیە، ملێکی درێژو قاچێکی زۆر درێژی هەیە، قازی قولەنگ لەو تەیرانەیە کە بەبێ سەرۆک نایکرێ، زۆر سرک و سڵ کەرەوەو بە پارێزە، کاتێ کە ئەفڕن ریز ئەبەستن و لێک جیا نابنەوە، یەکێک لە پێشەوەیەو ئەوانیتر بە شوێنیا ئەڕۆن، کەسەرەی ئەو دوایی هات یکێکی تر ئەو پێشەنگیە وەرئەگرێ، ئەمەش هەر بەسەرە، بەشەو یکێک ئەبێ بە پاسەوان و بە دەوریانا ئەسوورێتەوە، ئەو پاسەوانە دەنگێکی باریکی وەکوو فیکەی لێوە دێت ئەوەیان تێ ئەگەیەنێ کە ئەو پاسەوانە، کە هەستی بە دوژمن کرد دەنگێکی تری لێوە دێت تێ یان ئەگەیەنێ کەوا خەتەر پەیدا بوو، ئەم پاسەوانیەش دیسان بە نۆبەیە، پاسەوانەکە لەسەر یەک پێ رائەوەستێ بۆ ئەوە خەوی لێ نەکەوێ، کە بەسەر زەوی دا بڕۆن بە ووردی و بەترسەوە ئەڕۆن، گەرمیان و کوێستان ئەکەن، هی واشیان هەیە هەر لە شوێنێکا ئەمێنێتەوەو ئەو گەرمیان و کوێستانە ناکا، بێچوەکانیان کە باوک و دایکەکانیان پیر بوون وازیان لێ دێن و گوێیان نادەنێ.
* یەکێ ئەگەر چاوی قازی قولەنگ بکوتێ و بیهێنێ بە چاوی خۆیا خەوی لێ ناکەوێ.
* گۆشتی قازی قولەنگ بە پیوەکەیەوە بکوڵێنرێ جوان جوان، ئاوەکەی بکرێتە گوێچکەی ئەو کەسەوە کە گوێ گرانە چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ ئاو لە چاوی بێ زراوی قولەنگ بهێنێ بە چاویا چاوی ئیتر ئاو ناکا.
* یەکێ سپڵی هەبێ مێشکی قولەنگ لەگەڵ سرکەی پیازە خوگانە تێکلاو بکرێ و ئەو کەسە لێ بخوا بۆ نەمانی سپڵەکەی باشە. بەڵام ئەمە لەحەماما.

* یەکێ گورچیلە وەیا میزڵدانی ژان بکا جیقڵدانەی قازی قوڵەنگ ووشک بکاتەوەو بیهاڕێتەوە بە ئەندازەی مسقاڵ و نیوێکی لێ بخوا بۆ دەردەکەی باشە.

قەلەباچکە

قەلەباچکە دوو رەنگە؛ رەشەو سپی، کلکێکی درێژی، لەژێر بن میچ و شتەدا هێلانە ناکا، کە هێلکە ئەکا گەڵای داری چنار دێنێ ئەیخاتە ناو هێلانەکەیەوە لە ترسی ئەوە نەوەک شەمشەمە کوێرە بێتە هێلانەکەیەوە چونکە کە ئەوهات هێلکەکانی پیس ئەبێ، لەگەڵ ئەوەشا زۆر کەرە زۆر جار هێلکەکانی خۆی وون ئەکاو ئەچێ بە سەر هێلکەی ترەوە ئەنیشێتەوە، تەبێعەتێکی پیسی هەیە، خائنە، دزە، جووتی خۆی بێ یا جووتی خۆی نەبێ سواری ئەبێ، بە تایبەتی لەهەر لایەک خشڵێکی بەرچاو بکەوێ بۆی ئەچێتە پارێزەوە بۆ دزینی ئەیباو ئەیخاتە شوێنێکی تر گەمەو گاڵتەی پێ ئەکا، ئازۆخە پاشەکەوت ئەکا، حەز لە سەماش ئەکا.
* ئەگەر شوێنێ لە لەشی ئینسان سەرەتیر وەیا بەتایبەتی دەرزیەکی پیا چوو بوو چونکە دەرزی ئەگەڕێ لە لەشاو ئەچێتە ژوورەوە، مێشکی قەلەباچکە بخرێتە سەر لۆکەیەک و بنرێ لەشوێنەکە رایئەکێشێ و ئەیهێنێتە دەرەوە.
* خوێنی قەلەباچکە ووشک بکرێتەوەو لەگەڵ گوڵاودا تێکڵاو بکرێ هەرکەسی بیخواتەوە زمانپاراوو قسەکەر ئەبێ.
* پیوی قەلەباچکە لەگەڵ شەکردا بدرێ بەمناڵ ئەومناڵە زمان لووس و بەلێغ ئەبێ و شتیشی لەبیر ناچێتەوە.
* پەڕی قەلەباچکە بسووتێنرێ و خۆڵەکەی بکرێتە شارە مێروولەوە هەموویان هەڵدێن.
* یەکێ سپیایەتی لە چاویا هەبوو، مێشکی قەلەباچکە بێنێ لە پاش ئەوە کە لە حەمام دەرچوو دوو وەیا سێ جار بیهێنێ بەچاویا سپیایەتی لا ئەباو چاک ئەبێتەوە.

قەلەڕەش

قەلەڕەش یەکێکە لە ترۆمەکانی قەل، شکڵەکەی رەش و بە لەشیش بچووکە، هەندێ لەو قەلەڕەشانە هەیە دەنووک و قاچیان سوورە، ئەمە ئەو قەلەرەش وەیا قالاوە نی یە کە زلەو لەهەزارساڵیش زیاتر عومر ئەکا. ئەم جۆرە قەلەڕەشە کە ئێمە ئەیلێین گۆشتی ئەخورێت. هەرچی تەیرو تیورە کە بەچکەکەیان گەورە بوو دەریان ئەکەن و ئیتر ناچن بەلایانا مەگەر قەلەڕەش نەبێ ئەم با بەچکەکانیشی گەورە ببن و بڕۆن هەر ئەگەڕێ بە شوێنیاناو دڵی

بۆیان ئەسووتێ.
* هەرکە دەنووکی قەلەرەش لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ چاو کاری تێ ناکا.
* ئەگەر یەکێ سپڵی قەلەرەش لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ شەهوەتی زۆر زۆر ئەجووڵێ.
* خوێنی قەلەرەش ووشک بکرێتەوە، یەکێ کە مایەسیری هەیە بی ئاخنێتە ناو مایەسیریەکەی چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ ئەگەر نوشتەو جادووی لێ کرابو بە زراوی قەلەرەش خۆی بهەنوێ ئەو نوشتەو جادوویە ئیتر کاری تێ ناکا.
* قەلەرەشێکی زۆر رەش بە پەڕەکەیەوە بکرێ بەسرکەدا، ئەو سرکەیە بدرێ لەموو، رەش ئەبێتەوە.
* ئەگەر منالێک کۆکەی بوو وەلێ پیر کردبوو، ریقنەی قەلی ئەبڵەق ـ واتە رەش و سپی- بکرێتە ناو پەڕۆیەک و ئەو پەڕۆیە بە منالەکەدا هەڵبواسرێ چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ تێنوی بێ زمانی قەلەرەش ووشک بکاتەوەو بیخوا تێنوێتیەکەی ئەشکێ.
* دڵی قەلەرەش ووشک بکرێتەوەو بکوترێ و بکرێتە ناو ئاو، ئەوکەسەی لە کاروان دایە بیخواتەوە تێنوی نابێ.
* زراوی قەلە رەش لەگەڵ زراوی کەڵەشێردا تێکلاو بکرێ، یەکێ شەو کوێر بێ بێنێ بەچاویا شەوکوێریەکەی نامێنێ، هەروەها ئەگەر ئەمەش بدرێ لە موو زۆر رەشی ئەکا.
* پیوی قەلەرەش لەگەڵ رۆنی گوڵدا تێکلاو بکرێ، یەکێ بیدا لە ناوچەوانی، بچێتە لای هەرکەسێک بۆ هەر ئیشێک بۆی جێ بەجێ ئەبێ و دەست نانێ بەروویەوە.
* ریقنەی قەلەرەش لەگەڵ سرکەدا تێکلاو بکرێ، یەکێ سپڵی هەبێ لێی بدا چاک ئەبێتەوە.

قەتێ

قەتێ مەلێکی جوانکەلەی زیرەکە، دەنگەکەی بەدەنگێکی پیرۆزو بەبوم ئەزانرێ، زیرەکیەکەی ئەوەیە لەو دەشتی چۆڵ و هۆڵەدا هێلکە ئەکاو بە جێ دێڵێ، لە پاش چەند رۆژ بە بێ سەر لێ تێکچوون دێتەوە سەری، بە شەو نانوێ، دێتە سەر رێگاکان بۆ ئەوە باس و خواسێک لەرێبوارەکانەوە وەر بگرێ، هێلانە لە هێلانەی قەتێ جوانتر کەم هەیە کە لەناو پووشا ئەیکا و خاک و خۆڵی لێ دوور ئەخاتەوە، گۆشتیشی بە لەزەتە.
* یەکێ موورێزە - داء الثعلبی - هەبێ بە خوێنی قەتێ خۆی بهەنوێ چاک ئەبێتەوە.

* یەکێ ئیسقا وەیا جەرگی نەخۆشی هەبێ گۆشتی قەتێ بخوا بۆی باشە.
* یەکێ بیەوێ شوێنێکی مووی لێ بێت ئێسکی قەتێ بسووتێنێ خۆڵەمێشەکەی لەگەڵ ڕۆنی زەیتوون تێکلاو بکاو بیدا لە شوێنەکە موویەکی زۆری لێ دێت.
* ئێسقانێک لە لەشی ئینسانا لەشوێنی خۆی ترازابوو بەناوزگی قەتێ بیهەنوون شوێنی خۆی ئەگرێتەوە.
* یەکێ برین لە چاویا هەبوو وەیا پەردەی بەسەرەوە بوو، زراوی قەتێ بێنێ بە چاویا چاک ئەبێتەوە.
* سەری قەتێ ووشک بکرێتەوەو بخرێتە ناو پارچە کەتانێکی تازەوە، ببەسترێ بە رانی ژنی نووستووە ئەو ژنە چی کردبێ هەمووی ئەگێڕێتەوە، بەڵام ئەگەر هاتوو زۆر قسەکانی تێکلاو کرد ئەبێ خێرا لیی بکرێتەوە ئەگینە لەوانەیە لەوە زیاتر ببێتە هۆی عەقل تێکچوونی.
* ئەگەر یەکێ قەتێیەکی نێرو یەکێکی مێ بێنێ زکیان هەڵدڕێ، ناو زکەکانیان پێکەوە بکوڵێنێ و ڕۆنەکەیان بگرێت و بیکاتە ناو بەستووگەیەکەوە تا ماوەیەک، پاشان لەشی هەرکەسی کەخۆی ئەیەوێ پێ بهەنوێ بەڵام ئەبێ کەسەکەی تر پێ نەزانێ، لەشی هەنووراوەکە کەسەکەی تری ئەوەندە خۆشی ئەوێ هەر لەحسابا نەیەت.

قومری

قومری دەنگێکی خۆش و شکڵێکی جوانی هەیە، ئەگەر قومری نێرەکەی بمرێ ئیتر مێ یەکەی ناچێتە لای نێرێکی تر، هەر ئەیلاوێنێتەوە هەتا خۆشی ئەمرێ، مێ یەکەی هەر وایە، قومری و فاختە هەردووکیان ئەنیشن بە سەر هێلکەی یەکەوە، جرو جانەوەر هەڵدێن لە دەنگی قومری. زۆر شت لەشتی قومری هەر وەکوو کۆتر وایە لەباسی کۆتردا باسی ئەکرێ.

کەڕەواڵە

کەڕەواڵە مەلێکی زۆر زل نی یە، گۆشتەکەی لە بەینی گۆشتی مریشک و کەودایە، لە زستانا بەدرێژایی شەو بێ دەنگە، کە دەمە دەمی بەهار هات لە دەمەو بەیانا دەست ئەکا بە هاوار هاوار، خواردنیشی گیایەکی زەهراوی هەیە ئەوەیە، تەنانەت ئەگەر باز تووشی ژانی جگەر بوو کەڕەواڵە ئەگرێ جگەرەکەی ئەخوا چاک ئەبێتەوە.
* خواردنی گۆشتی کەڕەواڵە بەرد لە میزڵدان دا لا ئەباو میز ڕەوان ئەکا.

* یەکێ گوێچکەی ژان بکا خوێنی کەڕەواڵەی تێ تکێنێ ژانەکەی ئەشکێ.
* ئەگەر یەکێ گرفت لە دڵیا هەبێ خۆی بگرێتە خواردنی گۆشتی کەڕەواڵە بە تایبەتی دڵەکەی، چاک ئەبێتەوە.
* ریقنەی کەڕەواڵە بهاڕێتەوەو بکرێ بەسەر برینی خۆرەدا چاکی ئەکاتەوە.
* سەری کەڕەواڵە لەهێلانەی کۆترو شارە کۆتردا دابنرێ جرو جانەوەر رووی تێ ناکا.

کۆتر

کۆتر لەو مەلانەیە کە بەزیرەکی ناوی ئەبرێ، ترۆمی زۆرە، هیچ باڵندەیەک نی یە بە ئەندازەی کۆتر پابەندی مەڵبەندی خۆی بێ، لە کاتێکا کە بەرز ئەبێتەوە بە پێچ پێچی ئەچێ بەئاسمانا بۆ ئەوە نیشانەیەک لەووڵاتی و شوێنەکەی خۆی بەدی بکا بۆ گەڕانەوە ئەگەر هەزار فرسەخ دوور بکەوێتەوە لە شوێنی خۆی هەر بۆی دێتەوەو ئەڵهای ئەکاتەوە، زۆر تیژە لە فڕینا، لەوانەیە بە رۆژێک سێ هەزار فرسەخ ببڕێ، لەبەر ئەمەیە بۆ نامە بردن بەکاریان هێناوە، زۆرجار رێ کەوتووە کە گیراوەو چەند ساڵێکی بەسەرا چووە لە ئەنجاما هەلی دەست کەوتووە گەڕاوەتەوە بۆ شوێنەکەی خۆی، تا هەشت ساڵ عومر ئەکا، بۆ برسیەتی خۆی ئەگرێ بەڵام بۆ تینوێتی هیچ خۆی ناگرێ. مەلە گۆشت خۆرەکان بەشوێنیان ئەگەڕێن، لە هیچیان ناترسێ وەکوو لە شاهێن ئەترسێ، لە ئاسمانەوە هەڵۆو واشەو شاهێن جیا ئەکاتەوە، هەر چەندە ئەم لەوان لەفڕینا خێرا ترە بەڵام بەتایبەتی کە شاهێن چاو پێ کەوت وورە بەر ئەداو لە فڕینەکەی کەم ئەکاتەوە، وەکوو چۆن مەڕ گورگ و مشک پشیلەی چاو پێ بکەوێ ئەمیش بەچاوی ئەوەوە وایە. گاڵتە کردنی نێرو مێ کۆتر زۆر سەیرە، لە کاتێکا کە نێرەکە سواری مێ یەکە ئەبێ قاچی مێ کە ئەکاتەوە لە پێش ئەوەدا گەلێ جار کڕنووشی بۆ ئەبا. کەنێرەکە سواری مێ کە ئەبێ کلکی دێنێتەوە بەسەر مێ کەدا بۆ ئەوە ئەو شوێنەی دەرنەکەوێ، کە عومری گەیشتە شەش مانگ وەکوو بڵێت بالغ ئەبێ، مێ کە دوو هێلکە ئەکا، چواردە رۆژ بەسەریەوە ئەبن. مێ کە هەر بە چل رۆژ جارێ دوو هێلکە ئەکا، بەینی هەردوو هێلکەکە شەوو رۆژێکە، نێرەکە ئەنیشێتە سەر هێلکەکە تا نیوەی رۆژەکەو باقی رۆژەکە مێ کە ئەنیشێتە سەریەوە، شەویش هەروایە، ئەگەر مێ یەکە لەبەر شتێک نەنیشتە سەر هێلکەکە نێرەکە لێی ئەداو بە زۆر ئەیخاتە سەری، مێ یەکە خۆی جوان ئەکا بۆ مێ یەکە، ئەو جووتە کەهەن تا یکێکیان نەفەوتێ ئەویکەیان ناچێتە لای یکێکی تر، گەلێ جار واش ئەبێ کە نێرێک دوو مێ ئەبێ، وەکوو پیاوێک

دوو ژنی هەبێ، بەڵام نەبووە مێ یێک دوو نێرەی هەبێ، نێرە کە هەست ئەکا بەوە کە گەرای هێلکە پیەدا بووە لەمێ یەکەدا ئەکەوێتە کۆششتی دروستکردنی هێلانەیەک کە بەشی خۆیان و بەچکەکانیان بکا، زۆرتر مێ یەکە هێلکەکان ئەم دیو ئەو دیو ئەکا، کە بێچوو پەیدا بوو زۆرتر شت پێ دانیان ئەکەوێتە ئەستۆی نێرەکە، کە بەچکەکە لەهێلکەکە دەرچوو فوو ئەکەن بە دەمیا بۆ ئەوە گەرووی فراوان ببێتەوەو بەکەڵکی شت خواردن بێت، لە پێشا لیک ئەکەن بە دەمیانەوە، پاش ماوەیەک شتیان بۆ دێنن و بەو لیکە نەرمی ئەکەنەوەو ئەیاندەنێ خۆراک دانی کۆتر بە بە چکەکانیان نیشانەیەکی گەورەی بەزەیی پیاهاتنەوەیە، کۆتری دەشتەکی کە نەخۆش کەوت کولە ئەخوا چاک ئەبێتەوە، هی ماڵی گەڵای زەل و قامیش ئەخوا. یەکێ ئەگەر رەنگی کۆترێکی بەلاوە جوان بوو وە بیەوێ لەو رەنگەی هەبێ، ئەو کۆترە بێنێ لەنزیک جووتە کۆترێکەوە داینێ، لەو کاتەدا نێرەکە سواری مێ کە ئەبێ مێ یەکە چاوی بکەوێ بەو کۆترە ئەو بەچکەیە کە ئەیانبێ لەو رەنگە دەر ئەچێ.

* ئەگەر یەکێ شوێنەکەی لە نزیکی هێلانە کۆتر وەیا شارە کۆترەوە بێ ئەو کەسە تووشی تەزووی لەش و ئیفلیجی و سەکتە نابێ.
* یەکێ چاوی بە خوێنی کۆتر برێژێ بەڵام خوێنەکە هێشتا گەرم بێ و سارد نەبێتەوە ئەو برینانە کە تووشی چاو ئەبن ئەو کەسە تووشی ئەو برینانە نابێ و پەردە بەسەر چاویا ناکشێ.
* یەکێ ئەگەر تووشی میزگیران بوو جیقنەی کۆتری کێوی بهێنێ بکرێتە ناو ئاوی گەرمەوە ئەو کەسە لەناو ئەو ئاوەدا دانیشی لەو میزگیرانە رزگاری ئەبێ.
* یەکێ بەرد لە میزڵدانیا هەبوو بە ئەندازەی مسقاڵ و نیوێک لەجیقنەی کۆتری سوور لەگەڵ سێ مسقاڵ دارچینی تێکلاو بکا بیخوا بەردەکەی نامێنێ.
* دووپشک دای بە یەکێکەوە، کۆترێک زک هەڵبدڕن بە گەرماوگەرمی بیخەنە سەری ژانەکەی ئەشکێنێ.
* ژنێک لەکاتی مناڵ بوون دا بەگران مناڵەکەی لێ ئەبووەوەو مناڵەکە نەئەهات، جیقنەی کۆتری لەژێرا بسووتێنن و ئافرەتەکە خۆی بگرێ بە دووکەڵەکەیا هەر زوو مناڵەکەی لێ ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەکێ کۆتربازی بکا ئەبێ بە هەژاری بمرێ.
* زراوی کۆتری سپی بهێنێ بەچاوا، شەوکوێری و پەردەیەک کە لەسەر چاوی بێ لای

ئەبا.
* خوێنی بەچکە کۆتر بدرێ لە برین چاکی ئەکاتەوە، هەروەها هەر جێگایەک لە لەش کە کوترابێ وەیا لێ درابێ و مۆر بووبێتەوە ئەو خوێنەی کەلێ بدرێ چاکی ئەکاتەوە.
* دەوام کردن لەسەر خواردنی گۆشتی کۆتر گێل گەوجی لائەباو زیرەکی دێنێ.
* برینێک کەدەمی کردبێتەوە ئێسقانی کۆتر بسووتێن و پیوە بکەن چاکی ئەکاتەوەو ئەیهێنێتەوە یەک.
* ریقنەی کۆتری سوور بکرێ بە دمەڵەوە چاکی ئەکاتەوە.

کەڵەشێر

کەڵەشێر لە هەموو مەلێک بەشەهوەترە، زۆر بەخۆی ئەنازێ و شانازی بەخۆی ئەکا، شەو کورت بێ یا درێژ بێ قەت وەختی لێ تێک ناچێ و خەبەر بە بەیان ئەدا، یەکێ ئەگەر بەدەنگی کەڵەشێر خەبەری بێتەوە لەش گرانی نوستوێتی نامێنێ، لە کوردەواری دا بەتایبەتی لادێی کان هەموو ماڵێ بۆ وەخت زانین کەڵەشێری هەیە، شێر لە دەنگی کەڵەشێری سپی هەڵدێ، کەڵەشێر مریشکی لە خۆی خۆشتر ئەوێ، دانەکە بە دەنووکی هەڵئەگرێ و بانگی مریشکەکە ئەکاو ئەیداتێ، بەیەک چاو سەیری هەموو مریشکەکانی ئەکا، بەڵام کە پیر بوو کۆششی ئەکەوێتە سەر نەفسی خۆی و دانەکە خۆی ئەیخوا، کە دوژمنێک رووی کردە مریشکەکانی ئەو لە پێشا پەلاماری ئەدا، بەشەو مریشکەکانی کۆ ئەکاتەوە لە کولانەکەداو ئەیانخاتە سەروی خۆیەوە و خۆی لەبەر کولانەکەدا ئەبێ و پاسەوانیان ئەکا، بەقسە کەڵەشێر لەعومری خۆی هێلکەیەکی پچووک ئەکا، کەڵەشێری چاک ئەوەیە پۆپەی زۆر سووربێ، گەردنی ئەستووربێ، چاوی تەنگ و رەش بێ، دەنگی بەرزبێ، چنگی تیژ بێ، ئەم کەڵەشێرە شەڕانی یە، لەگەڵ ئەمانەشا بێ عەقڵیەکی هەیە ئەویش ئەوەیە ئەگەر لە سەر دیوارێک بکەوێتە خوارەوە ئیتر نازانێ رێ بەرێتەوە ماڵی خاوەنەکەی خۆی، ئەگەر کەڵەشێرێکی بێگانە بکەوێتە ناو چەند کەڵەشێرێک هەموویان سواری ئەبن وەکوو سواری مریشک بن!.
* پۆپەی کەلەشێر ووشک بکرێتەوەو بیهاڕنەوەو بدرێ بەو کەسە کە میز ئەکاتە جێ تەرکی ئەکاو لە کۆڵی ئەکەوێ.
* پۆپەی کەڵەشێر سپی وەیا سوور بسووتێنرێ و دوکەڵەکەی بچێ بەسەر شێت دا بۆی چاکە.

* یەکێ پەردەو تاریکایی لە سەرچاویەوە بێ زراوی کەڵەشێر بێنێ بە چاویا بۆی باشە.
* یەکێ ئەگەر تووشی کەم فیکری و شت لە بیرچوونەوە بوو زراوی کەڵەشێری سپی بخاتە ناو ئاو بیکولێنێ و ئەو ئاوە بخواتەوە ئەو دەردی شت لەبیرچوونەوەیە لەکۆڵ ئەکەوێ. بەڵام ئەبێ لەناشتا بیخواتەوە.
* ئێسکی باڵی کەڵەشێری سپی ئەگەر سوار پێ بێ ماندوو نابێ لەسواری.
* خوێنی کەڵەشێر لەگەڵ هەنگوین تێکڵاو بکرێ و لەسەر ئاگر تۆزێ گەرم بکرێ، یەکێ بیخواو هەندێکیشی لێ بدا لە دەعباکەی شەهوەت و لەزەت زیاد ئەکا.
* یەکێ تووشی ژانە زگ بوو بێنێ گۆشتی کەڵەشێر لەگەڵ مازوو سماق هەموو بە ئەندازەی یەک تێکڵاویان بکاو بیکا بە مەعجوون و بە حەبی بچکولەی وەکوو نیسک ئەمجا بەرە بەرە لێ قووت بدا ژانە زگەکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* لەناو زگی کەڵەشێردا هەندێ بەردی بچووک هەیە شین کارو وەکوو رەنگی بلوور، ئەگەر لەو بەردە بکرێتە مل شێت رزگاری ئەبێ و چاک ئەبێتەوە بکرێتە مل غەیری شێت هێزی چوونە لای ژنی زۆر زیاد ئەکا.
* گونی کەڵەشێر بکرێتە مل کەڵەشێرێکی ترو ئەو کەڵەشێرە بکەوێتە شەڕەوە هیچ کەڵەشێرێکی تر بە سەریا زاڵ نابێ.
* یەکێ خوێنی کەڵەشێر بێنێ بە چاویا بۆ سپێنەی چاوی باشە.
* ئەگەر ناوچاوان و پۆپەی کەڵەشێر بە رۆن چەور بکرێ ئیتر ناخوێنێ.
* پەرێکی زۆر درێژ هەیە بە سەر کلکی کەڵەشێرەوە، لە کاتێکا کە کەڵەشێرەکە ئەچێتە سەر مریشکەکەو پیا ئەتسێ لەوکاتەدا ئەو پەڕەی لێ هەڵکێشن و بیخەنە ناو ئاوەوە، هەرکەس بەوئاوە مەلە بکا دەعباکەی هەڵئەستێ.
* ئەگەر شتێکی وەکوو مێش و مێشوولە دای بە شوێنێکی ئینسان خوێن وەیا مێشکی کەڵەشێر بدرێ لەو شوێنە چاک ئەبێتەوە.
* لە قەراخ باڵی کەڵەشێرەوە دوو ئێسکی گەورە هەیە ئەڵێن ئەگەر یەکێ دائم تای هەبوو ئێسکی باڵەراستەکەی هەڵبگرێ تایەکەی لە کۆڵ ئەکەوێ ئەگەر سێبەرۆی هەبێ ئێسکی باڵە چەپەکەی هەڵبگرێ سێبەرۆکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.

کوننەبەبوو

کوننەبەبوو زۆر جۆری هەیە، لەراستی دا تەیرێکی جوانە، حەز بە وێرانە ئەکا، بە رۆژ

دەرناكەوێ، بەشەو زۆر سەر بەرزە، بەشەو رێ كەوتە هێلانەی هەر مەلێك مەلەكە دەر ئەكا بەچكەكانی ئەخواو هێلكەكانی ئەشكێنێ، جا لەبەر ئەمە هەرچی تەیرو تیورە رقیانە لێ ئەگەر بە رۆژ دەسیان كەوێ چاوی دەردێنن و هیچ پەری پێوە نایەڵن، لەبەر ئەم بەزمە نێچیرەوانەكان ئەیگرن و ئەیبەن لەكاتی راوا لەشوێنی دیاری دا ئەیشارنەوە بۆ ئەوە بخوێنێ و تەیرو تیور لەبەر رقبوونیان لێ لەو شوێنە كۆ ئەبنەوە، چاوی كوننەبەبوو زۆر زۆر جوانە، هەندێك ئەڵێن لەبەر ئەوە بەرۆژ دەرناكەوێ مەلەكانی تر هەموو رقیان لێ لەبەر چاو جوانیەكەی دێن چاوی هەڵئەكۆڵن، زۆر دوژمنایەتیەكی تیژ هەیە لەگەڵ رەسەنی قەلەرەش دا، زۆرتر بەسەر وێرانەوە ئەنیشێ، وا مەشهورە كەبەدیومە، بەسەر هەرشوێنێكەوە خوێندی وێران ئەبێ، مارو ئەژدەها لەدەنگی هەڵدێن.

* كوننەبەبوو ئەگەر سەر ببڕێ چاوێكی هەروا بەكراوەیی ئەمێنێتەوەو چاوێكی ئەنوقێ، ئەو چاوەی كەكراوەتەوە ئەگەر یەكێ بیخاتە ژێر نقێمی ئەنگوسیلەكەی و هەڵیبگرێ تا ئەو ئەنگوسیلەیەی پێ بێ خەوی لێ ناكەوێ، ئەو چاوەكەی تریش ئەگەر بیخاتە ژێر نقێمی ئەنگوسیلەی تا پێ بێ خەوی لێ ئەكەوێ و خەبەری نابێتەوە. ئەگەر هاتوو لێ تێك چوو نەیزانی كامیان هی بێ خەبەریەكەو كامیان هی بێ خەبەریەكەیە بیانهێنێ بیانخاتە ناو كاسە ئاوێكەوە، ئەوەیان كە كەوتە سەر ئاوەكە ئەوە هی بەخەبەریەكەیە، ئەوەشیان كەكەوتە بن ئاوەكە هی نوستوێتی یەكەیە.
* ئەگەر دڵی كوننەبەبوو بنرێتە سەر دەستی چەپی ژنێك كە نووستووە، وەیا ببەسترێ بەو دەستەیەوە، ئەو ژنە لەم رۆژەدا چی كردووە هەمووی بە دەم خەوەوە ئەگێڕێتەوە.
* ئەگەر یەكێ زراوی كوننەبەبوو وەكوو كل بهێنێ بەچاویا تاریكایی لە چاویا نامێنێ.
* ئەگەر یەكێ دڵی كوننەبەبوویەكی گەورە بهێنێت و بچێ بە تۆزێ لە پێستی گورگەوەو بیبەستێ بە باڵیەوە ئەو كەسە دزو هیچ حەیوانێك پێ ناوێرێ و لە كەسیش ناترسێ.
* ئەگەر یەكێ پیوی كوننەبەبوو بتوێنێتەوەو بیهێنێ بە چاویا، بە شەوی تاریك بچێتە هەر شوێنێك چاوی لەو شوێنەدا وەكوو رۆژ ئەبینێ و شوێنەكەی لەبەر چاو رووناك ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەكێ هەردوو چاوی كوننەبەبوو لە گەڵ مسك دا تێكلاو بكاو لەگەڵ خۆی دا هەڵیبگرێ، هەركەس بۆنی بكا خۆشی ئەوێ.
* زراوی كوننەبەبوو لەگەڵ خۆڵەمێشی دار بەرِوودا تێكلاو بكرێ، ئەوكەسەی بەرد لەمیزڵدانیا هەیە بیخوا بەردەكە وورد ئەكا.

* یەکێ میز بکاتە جێ زراوی کونەبەبوو لەگەڵ خۆڵەمێشی دارگەزدا تێکەڵاو بکاو بیخوا تەرکی ئەکاو چاک ئەبێتەوە.
* کونەبەبوو دوو هێلکە ئەکا، یەکێکیان موو دێنێ، یەکێکیان لای ئەبا، کەسێ بیەوێ جیایان بکاتەوە بیانشواو توێکیان بگرێتەوە، ئەوەیان کە بەلای رەش دا ئەڕوانێ موو دێنێ، ئەوەیان بەلای زەردی دا ئەڕوانێ موو لا ئەبا، جا ئەگەر یەکێ بیەوێ موو لە شوێنێکی بێ موو هێنەرەکەیانی لێ دا، وەیا ئەگەر بیەوێ مووی لێ نەیە ئەویکەیان بدا لەو شوێنە مووی لێ نایە ئیتر .

کەو

کەو باڵندەیەکی جوانی خۆش گۆشتە، شوێنی لە کێوا ئەبێ، دەنووک و قاچی سوورە، لە کۆترێکی خڕین گەورەترە، تاپانزە ساڵ ئەژی، ماکەو تابیست و پێنج هێلکە ئەکاو ئەو وەختە کڕ ئەکەوێ بە سەریا، نێرە کەو لەبەر ئەوە زۆر حەز لە پەڕین ئەکا هەموو دەم لە کۆششی ئەوەدایە ئەگەر هێلکەی دەست کەوێ ئەیشکێنێ، جا لەبەر ئەمە ماکەوەکە ئەچێتە شوێنێک هێلکە ئەکا کە نێرە کەوەکە پێ نەزانێ، وەیا گەلێ جاریش ماکەوەکە لە دوو شوێن هێلکە ئەکا، لەشوێنێکیان خۆی کڕ ئەکەوێ بە سەریا، لە شوێنەکەی تر نێرە کەوەکە زانی ماکەوەکەی دەست ناکەوێ ئەنیشێ بە سەر ئەو بەشەیانەوە، بارەکان لە ئاخرا هەر شوێن دایکەکەیان ئەکەون، ماکەو هەوا دەنگی نێرەکەوی بگەیێنێتی ئەو هێلکانەی ئەکا تۆی تیا ئەبێ، نێرەکان زۆر تیژن لە سەر ماکەو، دوو نێرەکەو لەسەر ماکەوێک بوو بە شەڕیان کامیان زاڵ بوون ماکەوەکە شوێن ئەوەیان ئەکەوێ، هەروەها ئەگەر نێرەکان ماکەویان دەست نەکەوت و ماکەوەکان بە هۆی هێلکە کردن و کڕکەوتنەوە خۆیان وون کردبوو نێرەکان ئەبێ بەشەڕیان کامیان سەرکەوتن ئەویکەیان شوێنی ئەکەوێ و بە هێزەکە سواری بێ هێزەکە ئەبێ، کەو دەنگی خۆشە، بەگەلێ جۆر دەنگی خۆی ئەگۆڕێ، کەو زۆر حەز لە دەنگی خۆش ئەکا ئەم حەز کردنەی گەلێ جار ئەبێتە هۆی راو کردنی چونکە راوچیەکان ئەم فێڵەشیان لێ ئەکەن بۆ راو کردنیان، کە راوچی شوێنی ئەکەوێ سەری خۆی ئەکا بە ژێر بەفرەوە واتێ ئەگا لە بەرئەوە خۆی چاوی لەخۆی نی یە راوچیەکەش چاوی لێ نی یە. ماکەو ئەگەر هێلکەی خۆی نەما بنیشێتە سەریەوە ئەچێت ئەگەڕێ هێلانەی کەوی تر ئەدۆزێتەوە کە هێلکەی تیا بێ بە سەریەوە ئەنیشێت، لەبەر ئەو رقە بەریە نێرەکەوەکانا هەیە راوچی نێرەکەو رائەگرێ و ئەیبا بۆ راو، ئەو نێرەکەوە بە هەموو

جۆر دەنگی خۆی ئەگۆڕێ و کەوی تری لێ کۆ ئەبێتەوە، زۆر حەز لە دێو جامە ئەکا راوچیەکان بە دێو جامە گەلێ جار راوی ئەکەن، کوردەکان لە کاتی بەهارا بۆیان ئەچنە حەشار کە کەو سەرەوخوار ئەبێتەوە راویان ئەکەن، بارەکەو هەرکە لەهێلکەکە هاتە دەرەوە ئەفڕێ، بارەکەو ئەوەندە تیژە وەکوو بەردێک وایە لە قۆچەقانێ دەرچێ، یەکێک ئەگەر لە دەشتا تووشی دایکەیەک بوو بە بارەکانیەوە، دایکەکە وا خۆی پیشان ئەدا کە ناتوانێ بفڕێ و بێ هێزە، هەڵئەسێتەوەو ئەنیشێتەوە، کابرا شوێنی ئەکەوێ بەو تەمایە کە بیگرێ، بەم جۆرە تۆزێ خۆی لە بارەکانی دوور ئەخاتەوە، کابراش لای وایە ئەگەر ئەوی گرت بارەکان ئاسانە، ئەوەندە ئەزانێ کەو ئەدا لەشەقەی باڵ و ئەڕوا، کابراکە دێتەوە بەسەروەخت بارەکانەوە سەیر ئەکا دەنکیان نەماون. لەراستی دا کەس نازانێ چۆن خۆیان وون ئەکەن، کەو تەبێعەتی وایە لەشاخ و کێوا نێرە لەمایەکە ئەپەڕێ، کەو گوڵی قامیش ئەباتە هێلانەکەی بۆ دەفعی ئەو دوژمنانەی کە هەیەتی و خۆی ئەزانێ کامانەن وا سڵ لە گوڵی زەل و قامیش ئەکەنەوە. گەلێ جار بێچووەکان کە لەهێلکەکە دەر ئەچن رووتن بەڵام زوو تووک دێننەوە، لە کوێستانەکانا لەناو کورددا راوەکەو زۆر باوەو کورد زۆر حەز لەگۆشتی کەو ئەکا، کەو لە پێش هەڵهێنانی هێلکەکانیا هێلکەکان ئەناسێ و ئەزانێ کامەیان ئەبێ بە نێرەو کامەیان ئەبێ بەمایە، ماکەو ئەگەر نێرەی دەست نەکەوت خۆی ئەپلکنێتەوە بە خۆڵەوە بەو خۆ پلکاندنەوەیە تۆی بۆ پەیدا ئەبێ بۆ هێلکەکانی و گەرا بۆ هێلکەی، کە دەنگی نێرەکەو بێت هێلکە ئەکا وەیا بەو بایە کە لە لایەن دەنگی نێرەکەوە بێت هێلکە ئەکاو تۆ ئەکەوێتە هێلکەیەوە.

* یەکێ تاریکایی بەسەرچاویەوە هەبێ بەزراوی کەو چاوی بڕێژێ تاریکاییەکە نامێنێ.
* زراوی کەو بکرێ بە وەکوو برنووتی ئەگەر یەکێ هەموو مانگێ جارێ ئەو برنوتیە بدا بە لووتیا زەین و چاوی زۆر تیژ ئەبێ، دەردی کەم فیکری ئەگەر هەیبێ نایێنێ و ئیتر شتی لە بیر ناچێ.
* جەرگی کەو بە برژاوی بدرێ بە مناڵ تووشی فێ نایەت.
* خوێنی کەو بهێنرێ بە چاوا ئەو چاوە نەبرینی لێ دێ وەنە پەردەی بەسەرا ئەکشێ .
* خواردنی گۆشتی کەو بۆ نەمانی ئیسقا باشەو شەهوەت زیاد ئەکا.
* بۆن کردنی پیوی نێرەکەو بۆ تووش نەبوون بە سەکتەی دڵ باشە.
* ئەگەر ئاردی جۆ تێکەڵاو بە شەراب بکرێ لە رێبازگەی کەوا هەڵبرێژرێ کەوەکان ئەیخۆن سەرخۆش ئەبن، وایان لێ دێ بەدەست ئەگیرێن.

* ئەگەر یەکێ بە ئەندازەی نیو مسقاڵ لە جگەری کەو بخوا بە گەرمی ترس و لەرزێ کە لە تەبێعەتیا هەبێ نایمێنێ.
* هێلکەی کەو جوانترو باشترە لە هێلکەی مریشک بەڵام بۆ ئەو کەسانە کەوا بە خۆشی و بێ ئیشی رائەبوێرن نەوەک بۆ ئەو کەسانە کە ئیش کەرن.

کۆلارە «الحداة»

کۆلارە ترۆمێکە لە رەسەنی قەلەرەش و شتە، لە زۆر لەباڵندە دڕەکان ئەترسێ وەنەبێ رەوشتێکی بەرزی هەبێ، گەلێ جار قەلەرەش هێلکەکانی ئەدزێ هێلکەی خۆی لەشوێنیان دائەنێ، کۆلارەکە ئەنیشێ هەڵیدێنێ، نێرەکە لەمە سەری سڕ ئەمێنێ چونکە لەخۆی ناکا، دەست ئەکا بەقرەقرو بە دەنووک بەر ئەبێتە مێ یەکە تا ئەیکوژێ، کۆلارە کە نەخۆش کەوت پەڕی خۆی ئەخوا چاک ئەبێتەوە، کە شتێکی سووری چاو پێ کەوت ئەیفرێنێ، هەندێک ئەڵێن کۆلارە ساڵێک ئەبێ بە داڵ و ساڵێک کۆلارەیە، کۆلارە دوو وەیا سێ هێلکە ئەکا، بە بیست رۆژ هەڵیاندێنێ، کە نێرەکە سواری مێ یەکە ئەبێ مێ یەکە دەست ئەکا بە قرە قڕ، گوایە ئەڵێن ئەمە بۆ ئەوەیە شایەت پەیدا ئەکا بۆ پاشەرۆژ کە تەیرو تیور بزانن ئەم بەچکانەی کە ئەیبێ لەهی ئەو نێرەیەو زۆڵ نی یە، کۆلارە لەکاتی فڕینا لە هەواوە رائەوەستێ لەو تەیرانەش نی یە کەشت راو بکا بەڵکوو شتەکەی ئەفڕێنێ، وە شتیش کە ئەفڕێنێ هەر لەلای راستەوە ئەیفڕێنێ، واتە لە لای راستی ئینسانەوە، کۆلارە با لەبرسانیشا بمرێ قەت پەلاماری بێچووی پەلەوەری تری دراوسێ نادا، کۆلارە کەرە ئەگەر بەکەلکی راو پێ کردن بهاتایە لە باز بەنرختر ئەبوو چونکە شێوەی فڕین و وەستانی لە ئاسمانەوە زۆر جوانە.

* زراوی کۆلارە لە سێبەرا ووشک بکرێتەوەو بکرێتە ناو شووشەیەک، ئەگەر یەکێ دەعبایەکی وەکوو مارو دووپشک پێوەدا لەوە بکرێتە سەر شوێنی پێوەدانەکەی، وە سێ میلیش لێ بهێنری بە چاوا بەڵام بەپێچەوانە، واتە ئەگەر شوێنی پێوەدانەکە بەلای راستیەوە بوو ئەو بیهێنێ بەچاوی چەپیا، ئەگەر بەلای چەپیەوە بوو بیهێنێ بەچاوی راستیا رزگاری ئەبێ لە ئازاری ئەو پێوەدانە.
* ئەگەر زراوی کۆلارە بخرێتە کونی مارەوە، چی مار لەو کونەدا هەبێ هەمووی ئەتۆپێ.
* ئەگەر یەکێ تەنگەنەفەسی هەبوو خوێنی کۆلارە لەگەڵ تۆزێ میسک و هەندێ گوڵاو تێکڵاو کاو لەناشتا بیخواتەوە رزگاری ئەبێ لە تەنگەنەفەسیەکەی.

* ئەگەر کۆلارە بەزینوێتی لەماڵێکا هەڵواسن مارو دووپشک روو ناکاتە ئەو ماڵە.
* یەکێ زەهر کاری تێ کردبوو خوێنی کۆلارە بخواتەوە زەهرەکە ئیتر کاری تێ ناکا.
* ئێسقانی کۆلارە بسووتێنرێ و بیهاڕنەوەو بینێن لە دمەڵی زۆر خراپ ئەیگەیەنێ و دەرگای پێ ئەدا.

گۆرەویلە

گۆرەویلە باڵندەیە لە قەد دار هێلانە ئەکا، بە ئەندازەی چۆلەکەیەکە، گۆشتی ئەخورێ، هێلانەکەی لە گوش و پووش وەک دزوو دروست ئەکاو ئەیتەنێتەوە وەکوو گوێرەوێ، کە شەو داهات لەناو هێلانەکەیا هەر ئەسووڕێتەوە لەترسی ئەوە نەوەک بکەوێ وەیا شتێک بێت بیخوا، دەنگی وەکوو فیکە بکا وایە.
* یەکێ لەکاتی سەرخۆشی دا هەراو هۆریا بکات، گۆرەویلە بەچەقۆ سەر ببڕن و خوێنەکەی بدەنێ ئیتر قەت ئەو هەراو هۆریایە ناکا.
* ئەگەر منالێک بەدخولق بوو، زراوی گۆرەویلە بکولێنرێ و لەگەڵ شەکردا بیدرێتێ ئیتر بەدخولق نابێ و زۆر چاک ئەبێ.
* ئەگەر ئێسکی گۆرەویلە لەکاتێکا کە مانگ لەزیادیە هەڵبواسرێ بەمناڵا، ئەو مناڵە لەلای خەڵک خۆشەویست ئەبێ با زۆر ناشیرینیش بێ.

لەق لەق

حاجی لەق لەق باڵندەیەکی زلی مل درێژی دەنووک درێژی قاچ درێژە، دوژمنی مارە، کە ماری دەستکەوێ ئەیبا بەئاسمانا ئەیخاتە خوارەوە ئەپرۆکی و بۆی دێتە خوارەوە ئەیخوا، حاجی لەق لەق لەئاوەدانی کە هێلانە بکا لەشوێنی بەرزی وەکوو سەری مەنارەو گوێ بانی بەرز ئەیکا، حاجی لەق لەق زۆر زیرەکە هێلانەیەکی لە گەرمیان و یەکێکی لە کوێستان هەیە، ئەگەر لەشوێنێک هەستی کرد ئەوا هەوا ئەگۆڕێ وەیا بەڵایەک دێت خێرا هەستی پێ ئەکاو ئەو شوێنە بەجێ دێڵێ با هێلکەشی هەبێ، ئەو هێلانەیە کە ئەیکا لەوانەیە هەرچەندە بەشووڵ ئەیکا بەتەشوێ بەزەحمەت تێک ئەدرێ، جروجانەوەر و مێش و شتە زۆر لە حاجی لەق لەق ئەترسن، ئەو شوێنەی ئەوی لێ بێ ئەوانی لێ نابن، حاجی لەق لەق کە لە ئاوەدانی نەبوو زۆرتر لە دارستانا ئەبێ، ئەو شوێنە ئەکەن بە شار، کە یەکێکیان دەستی کرد بە تەقەتەق هەموو دەستی پێ ئەکەن. ئەگەر لەق لەقێ هەستی کرد مێیەکەی خیانەتی کرد نێرەکە ئەچێ هەچ لەق لەقێک لەو وولاتەدا هەبێ کۆیان ئەکاتەوە

دێن بە دەنووک ئەو لەق لەقە پارچە پارچە ئەکەن.
* لەشی گول بە خوێنی بێچو لەق لەق بهەنووری کەڵکی هەیە بۆی.
* ئەگەر بە ئەندازەی دانقێک لەمێشکی حاجی لەق لەق، وەلە «ئامیان ـ انفحه»ی کەروێشکیش بە ئەندازەی ئەو تێکلاو بکرێ و لەسەر ئاگر پێکەوە بتوێنرێنەوە، هەر کەسێ ئەمە بەناوی هەرکەسێکەوە کە ئەیەوێ بیخوا، ئەو کەسە خۆشەویستی لەدڵیا چەسپ ئەبێ و زۆر دڵی پێوە بەند ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ ئێسقانی لەق لەق لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ خەم و هەمی نامێنێ.
* یەکێ ئەگەر گلێنەی چاوی راستی لەق لەقی پێ بێ خەوی لێ ناکەوێ، ئەگەر گلێنەی چاوی چەپی پێ بێ هەر ئەنوێ مەگەر لێ بکرێتەوە.
* ئەگەر یەکێ چاوی لەق لەقی پێ بێ بچێتە ناو ئاو مەلە بکا ناخنکێ با مەلەش نەزانێ.

مریشک

باڵندەیەو باڵندەش نی یە؛ باڵندەیە بە ناخێری گیانی باڵ ئەگرێتەوە بەڵام باڵ گرتنەوەکەی هیچ نی یە هەموو دەهەنگاو نابێ، باڵندەش نی یەو چونکە هەر لە ئاوەدانی دایەو ئەگەر بچێتە ناو باڵندەکان دەری ئەکەن، مریشک هەموو دڕندەیەک دەستی بکەوێ ئەیخوا وەئەمیش چاوی بەوان بکەوێ ناترسێ بەڵام ئەگەر ئەم لەسەر دیوار وەیا دارێک بێ تەنانەت ئەگەر چەقەڵ بە بنیا تێپەڕی لەترسا خۆی فڕێ ئەداتە بەردەستی، مەسەلەی ئەم و چەقەڵ وەکوو مەسەلەی پشیلەو مشک و گورگ و مەڕ وایە، مریشک خەوی زۆر کەمەو لەنوستنیا زۆر سرکە، تەنانەت ئەڵێن نووستن و بە ئاگا بوونەوەی بە ئەندازەی نەفەسێکە کە ئینسان ئەیدات و ئەیهێنێتەوە، وە ئەڵێن ئەمەش هەمووی لەترسایە، ئەگەر نەکرێتە کولانەوە لەسەر ئەرز نانوێ بەڵکوو یا ئەچێتە ناو تاقێکەوە، یا سەر لقەدارێک، یا شوێنێکی بەرز، هەر لەگەڵ رۆژ هاتە ئاوا بوون ئەو ترسی لێ ئەنیشێ و روو ئەکاتە کولانەی نوستنی، جوچکەکەی کە لەهێلکەکە دەرئەچێ زۆر جوانە کەم باڵندە ئەوەندەی ئەو جوانە، تووکێکی نەرمی هەیە کەم تووک ئەوەندە جوانە، زۆر گورج و گۆڵ و هەڕاکەرە بەشوێن شتا، هەر دایکەکە قرتەی کرد هەموویان هەڕا ئەکەن بۆلای، لەپاش ئەمە هەتا گەورەتر ئەبێ ناشیرینتر ئەبێ، کەرتر ئەبێ و گەوج تر ئەبێ، هەر بەم جۆرە ئەم شتانەی لە زیادی یە تا ئەگاتە پایەیەک کە لەوێ دا ئیتر بەکەڵکی هیچی تر نایە یا سەربڕین،

یاخوێندن، یا هێلکەکردن نەبێ، مریشک وەکوو راوچیانی باڵندە گۆشت ئەخواو وەکوو تەیرو تیوری تریش دان ئەخواو لەخواردنی ووردە نانا هاوبەشی ئینسانیش ئەکا، کەواتە گەلێ تەبێعەتی دژی یەکی تێدا هەیە ئەگەر هێلکە درێژ کۆلەو دەورو بەرەکەی باریکۆلە بوو، واتە ئەم سەرو ئەو سەرەکەی ئەوە ئەبێتە مریشک، ئەگەر خڕو ئەم لاو ئەولای پان بوو ئەبێتە کەڵەشێر. هێلکە ئەگەر بخرێتە ژێر پەینی گەرمیشەوە هەر هەڵدێت، مریشکی وا ئەبێت رۆژێ دووجار هێلکە ئەکا، مریشک ئەبێت هێلکەی دوو زەردێنەش ئەکا، مریشک هەموو ساڵ هێلکە ئەکا تەنها دوو مانگی زستان نەبێ، بە دە رۆژ هێلکەکەی دروست ئەبێ لەسەرەتای گەرابوونیەوە تا دروست بوونی، کە ئەیکا زۆر نەرمە هەرکە هەوا لێ دا رەق ئەبێ، سپێنەکە شتێکەو زەردێنەکە شتێک، لەسپێنەکە چاوو مێشک و سەری جووچکەکە دروست ئەبێ، پەردەیەکی تەنک بەمانەوە پێچراوە پێستی جووچکەکە دروست ئەکا، پەردەیەکیش بەزەردێنەکەوە پێچراوە ئەندامەکانی تری جووچکەکەی تیایە، بە تایبەتی ئەم پەردەیە وەکوو بۆریەیەکە لە وێنەی ناوکاو ئەبێتە هۆی ئەوزاری خواردنی جووچکەکە لەهی زەردێنەکە، وەکوو چۆن مناڵ لە زکی ئافرەتا لە رێگەی ناوکەوە لە خوێنی حەیزی دایکەکە ئەبێتە مایەی خواردنی ئەمیش وایە، هەر مریشکێ کەڵەشێری نەبێ هێلکەکەی ئەوەندە مایەی بەکاری بەهێزی تێدا نییە وەکوو ئەو مریشکەی کە کەڵەشێری هەیە، هەروەها ئەم جۆرە هێلکانەی کە مریشکەکەی کەڵەشێری نییە مایەی تۆی تێدا نییە بۆ بوونی بە جووچک، هەروەها ئەو هێلکانەش کە سپێنەکەیان کەمتر ئەبێ چونکە بە تاقی کردنەوە دەرکەوتووە هێلکەیەک کە لەسەری مانگەوە تا پانزەو شانزەی مانگ مریشکەکە ئەیکا ئەمە زیاتر پڕترو زیاتر خاوەن تۆیە تا ئەو هێلکەیەک کە مریشکەکە لە کەم بوونەوەی مانگەوە ئەیکا تا دوایی مانگ، واتە هەتا مانگ لە زیادی دابێت هێلکەی ئەو ماوەیە پڕترو پڕ تۆو ترە، کە مانگ دایە کورتی ئەمیش ئەو مادەیە کەم ئەکاتەوە. مریشک و کەڵەشێر لەناو هێلکەکەدا لەپاش دە رۆژ ئەزانرێ، ئەویش بەم جۆرە: بنەوە لە دەنووکی جووچکەکە ئەگەر جووڵایەوە ئەوە کەڵەشێرە، ئەگەر نەجووڵایەوە مریشکە. بە دەگمەن مریشکی وا ئەبێ کە وەکوو کەڵەشێر ئەخوێنێ و وەکوو ئەو شەڕ ئەکا جا ئەو جۆرە مریشکانە قولاپێک لە قاچی دەرئەچێ وەکوو قولاپی کەڵەشێر وا ئەبێ، گەلێ جار کە مریشک خۆی لەخاکا ئەگەوزێنێ ئەمە بۆی ئەبێ بەوە کە وەکوو کەڵەشێر تسابێ بەسەریا لە بارەی هێلکە کردنیەوە، ئەم هێلکانە لە خواردنا خۆشن بەڵام نابن بە جووچک چونکە تۆویان تێدا نییە، ئەگەر هاتو هەر لەسەر ئەم جۆرە هێلکەیەکی زۆری

کردو لەو ماوەیەدا کەڵەشێرێک تسی بەسەریا هێلکەکان هەموو تۆویان تێ ئەکەوێ، مریشک کە بەکڕ کەوت و نیشتە سەر هێلکە لەو ماوەیەدا دەنگی هەوری گوێ لێ بوو هێلکەکان هەموو پیس ئەبن، مریشک کە کەوتە کڕ هەڵژەنرێ لە ئاوا لە کڕ ئەنیشێتەوە.
مریشک کەپیر بوو زەردێنە لە هێلکەیا نامێنێ.

* ئەگەر مریشکێک لەگەڵ دەسەلک پیازی سپی و لوێچێک کونجی بێ توێکڵ بکوڵێنرێ هەتا بە تەواوی دائەرزێ، پاشان بە گۆشت و ئاوەوە یەکێ بیخوا شەهوەت و هێزی چوونە لای ژنی زۆر زۆر ئەبێ.
* پیوی مریشک بدرێ لە قەڵشانی دەم و چاوو دەست و پێ کە بە هۆی سەرماوە بووبێ چاکی ئەکاتەوە.
* چاوێ کە ئاوی لێ بێت زراوی مریشکی پیا بهێنرێ چاکی ئەکاتەوە.
* یەکێ میز بکاتە جێ جیقڵدانەی مریشکی بۆ ببرژێن و بیدەنێ بیخوا چاک ئەبێ.
* دەوام کردن لەسەر خواردنی گۆشتی مریشک مایەسیری دێنێ .
* هێلکەو ڕۆن کە بە نیمرۆ بکرێ و بخورێ بۆ زیاد بوونی مایەی شەهوەت زۆر بەکەڵکە.
* هێلکە بە زستانان لە ناو کادا وە بە هاوینان لەناو کۆزەر- کۆزەر ئەوەیە کە گەنم لە بێژنگ ئەدەن و ئەو خەوش و خاڵە لە بێژنگەکەدا ئەمێنێتەوە- دا دابنرێ ماوەیەکی زۆر ئەمێنێتەوەو خراب نابێ.
* ئەگەر یەکێ مار پێوە بدا مێشکی مریشک بخرێتە سەر شوێنەکەی ژارەکەی ئەکێشێ و ئازاری نامێنێ.
* لە جیقڵدانەی مریشک دا بەردێک هەیە ئەگەر یەکێ فێ دار بوو ئەو بەردەی پێوە ببەستن فێ یەکەی لەکۆڵ ئەکەوێ. هەر ئەو بەردە ئەگەر بخرێتە ژوور سەری مناڵ خەوێکی هێمن ئەکا.
* جیقنەی مریشکی ڕەش هەڵبسوورێ بە دەرگای هەر ماڵێکەوە ئەو ماڵە ئاژاوەی تێ ئەکەوێ.
* ئەگەر پیاوێک لەگەڵ ژنەکەیا بوو بە شەڕو هەرای، سەری مریشکی ڕەش بخرێتە ناو گۆزەڵەیەکی تازەوەو لە ژێر رایەخی پیاوەکەدا دابنرێ هەر خێرا لەگەڵ ژنەکەیا ڕێک ئەکەوێتەوە.
* ئەگەر یەکێ هەر دوو چاوی مریشکێکی زۆر ڕەشی لەگەڵ هەردووچاوی پشیلەیەکی ڕەش دا پێکەوە ووشکیان بکاتەوە و بیانهارێتەوەو پاشان بیهێنێ بە چاویا عالەمێکی

ڕۆحانی ئەبینێ، داوای هەر باس و خواسێک لەو عالەمە بکا پێ ئەڵێین.

مێشەسی

مێشەسی باڵندەیەکی گەورەی گێل گەوجە، یەکێ لەبێ ئەقڵیەکەی ئەوەیە کە گەلێ جار ڕێگا ناباتەوە سەر هێلکەی خۆی و ئەچێ ئەنیشێ بەسەر هێلکەی ترەوەو بەهی خۆی ئەزانێ و زۆر چاکیش بەخێوی ئەکا، لە فڕینا بەهێزو بە توانایە، ملێکی درێژی هەیە، دەنووکی تۆزێ پانە، ڕەنگی لە ڕەنگی خۆڵە مێشایە، لەو مەلانە نی یە کە ڕاو بکا بەڵکوو هەر ڕاوی ئەکەن، لەگەڵ ئەمەشا چەکێکی زۆر سەیری هەیە لەکاتێکا کە تەیرە ڕاوکەرەکان بیانەوێ ڕاوی بکەن بەو چەکەی خۆی ئەپارێزێ، ئەویش ئەوەیە کە لە ناو ڕیخووڵەو دەوری قنگیەوە کیسەیەک هەیە ئەم کیسەیە دائیما پڕیەتی لە شتێکی تەڕی لینج، لە کاتێکا کە تەیرێکی وەکوو چەرخ و هەڵۆ ئەمانە بیانەوێ ڕاوی کەن ئەم لەگەڵیان بەرزو نزم ئەبێتەوە تاهەلی دەست ئەکەوێ، کە هەلی دەست کەوت ئەفیڕێنێ پیانا، ئەو مادەیە وایان لێ ئەکا وەکوو بیانبەسێتەوە وایە پاشا ئەم ئەچێ بە دەنووک هەموو پەڕەکانیان هەڵئەکێشێ و بەو جۆرە ئەیانکوژێ. مێشەسی ئەگەر بیگرن و تەیرێکی تر بخەنە لای، ئەمجا بێن پەڕو پاڵی تەیرەکەی تر لە بەر چاو ئەمەوە هەڵکێشن ئەم لە خەفەتا بۆ خۆی ئەمرێ.

* هێلکەی مێشەسی خەنە چ ڕەنگێک ئەکا ئەویش وایە.
* بەردێک لە جیقلدانەی مێشەسی دایە هەرکەس تا ئەو بەردەی پێ بێ شەیتانی نابێ. هەروەها ئەگەر یەکێ سکی بچێ کە ئەو بەردە هەڵبگرێ ئیتر سکی ناچێ.
* ئەگەر یەکێ خەوی زۆر بێ دڵی مێشەسی لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ خەوەکەی کەم ئەبێتەوە.
* ئەو هێلکە مێشەسی یە کە ئەگەر لە ئەنجاما مێشەسی یە هەڵێنێ و بە مێشەسی نێر دەرچێ ئەگەر بدرێ لە موو ڕەشی ئەکاتەوەو تا ساڵێکیش ئەو ڕەشیەی لاناچێ. ئەمجا هێلکەکەش بەوەدا ئەزانرێ کە ئەمە لە ئەنجاما بە مێشەسی نێر دەرئەچێ یامێ، بهێنرێ دەزوویەکی سپی بکرێ بە دەرزیەکەوە، دەرزیەکە لەم سەرەوە بکرێ بە هێلکەکەداو لەو سەرەوە ڕایکێشی دیارە دەزووەکەشی پێوە ڕائەکشرێ، ئەگەر دەزووەکە ڕەش هەڵگەڕا ئەوە ئەو هێلکەیە کە مێشەسی نێری تیا ئەبێ، ئەگەر ڕەش نەبوو هی مێ یە.

هەڵۆ

هەڵۆ وەیا شاهەڵۆ باڵندەیەکە لە رەسەنی پیرۆزەو سیسارگەکەچەڵە بەڵام ئەم بچووکترە، تەیرو تیورو کەروێشک و رێوی راو ئەکاو لە مەلە گۆشت خۆرەکانە، ئەو گیانلەبەرانە کە ئەیانگرێ پێش هەموو شتێ و زیاتر جەرگەکەیان ئەخوا چونکە ئەو نەخۆشیانە کە ئەو ئەیگرێ جەرگ ئەو حەیواناتە بۆی ئەبێ بە دەرمان، جرنووکی هەڵۆ نشتەرێکی زۆر سەیرە بۆ هەڵدرینی گورگ، کە دادێتەوە بۆ گورگ بەو قولاپەی گورگەکە وەکوو خەیار هەڵئەدرێ، رەوشتی وایە ئەکەوێتە شوێن لەشکر بۆ خواردنی گۆشتی کوژراوەکەی، هەڵۆ قەت ناترسێ، کە سەیری کرد واشتێک هەیە بۆی شۆڕ ئەبێتەوە ئەگەر تەیری گۆشت خۆری راوکەری تر لەسەر ئەو شتە بێ ناچار لەترسی ئەم واز دێنێ و شتەکە بەجێ دێڵێ، هەڵۆ لە دوو هێلکە زیاتر هەڵناهێنێ، ئەگەر هێلکەی زیاتری هەبێ فڕێ ئەدا، ئەمەش لەبەر دڵ رەقی خۆی و زۆر خواردنیەتی کە پێ بەخێو ناکرێ، کە پیر بوو بێچووەکانی بەخێوی ئەکەن، کە زۆر پیر بوو پەکی کەوت و لەبەر پیری چاوی کز بوو سەرەو ژوور ئەبێتەوە رووبەرووی هەوا بۆ ئاسمان تا پەڕەکانی بێهێزو پەرپووت ئەبن ئەمجا سەرەو خوار ئەبێتەوەو خۆی ئەکا بە کانیاوا پیریەکەی ئەڕواو هێزی بەتەواوی ئەگەرێتەوە، عومری درێژە پشووی فڕینی زۆرە، هەڵۆ لە شوێنێکی پانی سەختی کێودا هێلانە ئەکا، لە شوێنێک هێلانە ئەکا ئەگەر بێچووەکەی تۆزێ پێ لە هێلانەکە بترازێ ئەخشێتە خوارەو تا داوێنی کێوەکە لە گەڵ ئەمەشا ئەو بێچووە تا گەورە ئەبێ بەهیچ جۆر ناترازێ لەو هێلانەیە وەکوو بڵێت ئەزانێ ئەخزێت و ئەڕوا، هەر وەها ئەو بێچوویە نیازی فڕین ناکا تاشاپەڕی باڵی بەتەواوی خۆی ئەگرێ.

* ئەگەر پەڕی هەڵۆ لەهەرماڵێکا بسووتێنرێ هەر مارێک لەو ماڵەدا هەبێ ئەتۆپێ.
* یەکێ ئەگەر چاوی ئاو بکا وەیا پەردەی بەسەرا هاتبێ زراوی هەڵۆ بێنێ بە چاویا چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر ژنێک شیر لەمەمکیا وەستاو نەئەهات بێنێ زراوی هەڵۆی پیا بسووێ چاک ئەبێ و کونی مەمکی ئەکرێتەوە.
* جمگەکان کە ژان بکەن پیوی هەڵۆ لەگەڵ رۆنی زەیتوون تێکلاو بکرێ و لێ بنرێ چاک ئەبنەوە.

* پیوی هەڵۆ لەگەڵ هەنگوین و گوژاڵک بنرێ لە ناسور چاکی ئەکاتەوە.

هەنگ

هەنگ زۆر کەس لەزاناکان لەریزی باڵندەکانا دایئانێ بەڵکوو ئەیخاتە ریزی جرۆجانەوەرەوە بەڵام لەبەر ئەو هەموو کەڵکە کە لەودایە پایەی ریزی هەر ئەبێ لەریزی باڵندەکانا بێ، هەنگ باڵدارە بچکۆلەیەکی جوانە کە بەدەنگە نەپچڕە مووسیقادارەکەی پەرەی گوێ ئەزرنگێنێتەوە وەکوو بەهەنگوینە شرینەکەی لەش ئەگەشێنێتەوە.

هەنگ جگە لەبەرهەم و کردەوەکەی خۆی دروستکراوێکی نازکی جوانە، سەرێکی خڕی درێژکۆڵەی هەیە، دواوەی وەکوو وێنەی کەلەشەکرە، ناوەڕاستەکەی باریکێکی چوار گۆشەیی و شەش گۆشەییە، لەناوەڕاستی لەشەکەیەوە چوارقاچ و دوو دەستی هەیە بەئەندازەی یەک وەکوو شکڵێکی شەش گۆشەیی کە لەسەر دایەرەیەک بێ. لەناو خۆیانا پادشایان هەیە کە بە ئەندازەی دوو هەنگ ئەبێ، ئەم پادشایە باووباپیری هەرپادشا بووە، پادشا لە شانەکە دەرناچێ چونکە ئەگەر دەرچوو هەموو هەنگەکان دەرئەچن و ئیش و کار بەتەواوی رائەوەستێ، ئەگەر پادشا مرد ئەبێ زوو، شا دابنێنەوە، ئەگەر خێرا داینەنێنەوە ئیش و کار رائەوەستێ و هەموو هەنگەکان ئەمرن، نابێ دوو پادشا هەبێ، ئەگەر بەرێکەوت دوو پادشا هەبوو بەبێ ئەوە دووبەرەکانێ لەبەینی هەنگەکان پەیدا ببێ یەکێکیان ئەکوژن ئەیخەنە دەرەوەو ئەویتر ئیتر ئیش و فرمان ئەگرێتە دەست.

ئەم پادشایە هەموو فەرمانێک ئەکا بەسەر هەنگەکاناو کەسیان لەژێر فەرمانی دەرناچن، هەر هەنگێک بە ئەندازەی تواناو لێ هاتووی ئیشی ئەداتێ، فەرمان ئەدا بەهەندێک شانەکە دروست بکا، بەهەندێکی تر کە هەنگوێن بکا، ئەوی ئیشی لێ نەیەت فەرمان ئەدا بیکەنە دەرەوە، بە فەرمانی پادشا دەرگاوان لەبەر دەمی ژوورەکەدا هەیە ئەگەر هەنگێک ویستی شتی پیس بێنێتە ژوورەوە دەرگاوانەکە نایەڵێ، واتە تەوزیمی ئەو قاپی وانە ئەوەیە کە نەیەڵێ شتی پیس و خراپ بهێنرێتە ناو دوو بەرەوشانەکەوە، هەنگە کە شوێنێکی شایانی چاو پێ کەوت بۆ خۆی لەپێشا لە مووم خانوو دروست ئەکا، پاشا خانووی پادشا دروست ئەکا خانوو بۆ ئەو هەنگە نێرانە دروست ئەکا کە ئیشێکی وایان نی یە، هەنگە مێ یەکان بە لەش گەورەترن لە نێرەکان، ئەم مێ یانە لە ناو شانەکەدا گەلێ ئیش و فرمانیان بە سەرەوەیە، کە خانووی دروست کرد ئەمجا گەرا دائەنێ، کە گەرای دانا بە سەریەوە ئەنیشێتەوە، ئەم گەرایە ئەبی بەکرمێکی سپی و ئەبێ بە هەنگ.

هەنگ نانیشێ بە سەر گوڵی هەمە جۆرەوە بەڵکوو ئەنیشێ بەسەر یەک گوڵەوەو پاشان ئەفڕێ، هەندێ لەماڵەکانی هەنگوینی تێ ئەکاو هەندێکی بێچووەکانی تێدایە، هەنگ کە بینی شایەکەی بەکەڵک نایەو فەرمان نابا بە ڕێوە یا لێ ئەخەن وەیا ئەیکوژن، زۆرتریش ئەیهێننە دەرەوە ئەیکوژن، شا دەرناچێ مەگەر لەگەڵ هەموو هەنگەکانا نەبێ، ئەگەر شا نەیتوانی بفڕێ هەڵیئەگرن وئەیفڕێنن.

شانەکانیان وەیا ماڵەکانیان هەمووی شەش گۆشەیی یەو بە ئەندازەی یەکە، ئەگەر چوار گۆشەیی بێ هەنگەکە خۆی مەیلەو درێژو شەش لایی یە بۆشایی ئەمێنێتەوە، هەروەها پێنج گۆشەیی وهێلکەییش بێ بۆشایی هەر ئەمێنێتەوە نایانەوێ ئەو بۆشایی یە بە خۆڕایی بڕوا، دارشتن و دروستکردنی ماڵی هەنگ بەو تەشکە لە دەست هیچ مهندسێک نایە.

هەنگ لە بەهارو پایزا هەنگوین ئەکا، لەو دوو وەختەدا ئەچێ ئەگەڕێ ئەنیشێ بە سەر گوڵ و بەری دارانەوە، دەست وقاچەکەی زبرە لە شیرەی گوڵەکانی پێوە ئەبێ و ئەیهێنێتەوە ئەیخوا، لە ئەنجامی خواردنی ئەو شیرەیە ئەوی لێ دەر ئەچێ ئەبێ بە هەنگوین، دوو شفرەی تیژیشی هەیە«شێ» گوڵ و شتەکە بەوە ئەمژێ، هەنگوینەکە بەرهەمی ئەو رتوبەتە کە وەری ئەگرێ، لە هەنگوینەکە خواردنی خۆی و بەچکەکانی پێک دێنێ، ئەوی زیاد بێ هەڵیئەگرێ بۆ زستان، هەموو مقیاسێک ئەزانێ، ئەزانێ چەندە هەنگوین ئەکا، ئەبێ چەندی لێ بخواو چەندی پاشەکەوت بکا، لەهەندێ لە ماڵەکانیا کە دروستی ئەکا بە سەرپۆشێکی تەنک سەری دائەپۆشێ، ئەم سەرپۆشە لە مێوەکەیەتی، شکڵی ئەمانە وای لێ دێ وەکوو گۆزەڵەیەکی پچکۆلە کەبەپارچە کەتانێکی تەنک سەرەکەی گیرابێ، تەنانەت ئەگەر لاریش ببێتەوە نارژێ. هەنگ ئەو شوێنەی خۆی تیایە بەچکە لەو شوێنەدا بەخێو ناکا بەڵکوو بەچکەکە لەخانووی ترایە، هەموو رۆژێ خۆی و بەچکەکەی بە ئەندازەی خۆیان لە هەنگوینەکە ئەخۆن، بەم جۆرە زستان بەسەر ئەبا، کە زستان بەسەرچوو هەنگوینەکەش تەواو ئەبێ و ئیتر وەختی هاتنە دەرەوەی دێت و گوڵ پێ ئەگا. هەنگ کاتێ زانی ئەوا دووکەڵی بەسەرا ئەکەن وهەنگوینەکەی لێ ئەسێنن بە پەلەو بەهەڵپە ئەکەوێتە خواردنی هەنگوینەکەی.

ئەوانەی کەهەنگ بەخێو ئەکەن دوو بەرەی بۆ دروست ئەکەن، ئەمجا لەپشت دوو بەرەکەشەوە پاشکۆیەکی تری ئەدەنە پاڵ، هەنگوینی زیادە ئەرژێتە ئەو پاشکۆیەوەو پاشان ئەیبڕنەوە، گەلێ جار لە شاخەکانا هەنگ هێلانە ئەکاو پێ نازانن، هەنگوینی ساڵەو ساڵ

لەو شوێنانەدا ئەکەوێ بە سەر یەکا. هەنگ لە ناو خۆیانا ئەبێ بە شەڕیان، یەکێ نزیکیان بکەوێتـەوە پێـوە ئـەدەن، کە پێوەدا هەنگەکە خـۆی ئەمرێ، بیـانەوێ بیبـڕنەوە ئەو کـەسە سەرو دەست و دەم و چاوی ئەبێ بە شتێک بپێچێ و داپۆشێ چونکە هەنگەکە شەڕ ئەکا لە سەر هەنگوینەکەی، ئەگەر هەنگێک لە ناو دوو بەرەکەدا مرد ئەیخەنە دەرەوە، بە هیچ جـۆر نـایەڵن شـوێنەکـەیان پیس ببێ، تەبیـعـەتی زۆر پاک و پـوختـە، ئـەگـەر شـتـێک پێـچـەوانەی هەنگوینەکـەی بەرچاوکەوت فڕێ ئەداتە دەرەوە چونکە ئەزانێ هەنگوینەکەی بەوە بۆن ئەکا، لە بەهارو پایزدا ئیش ئەکا، ئەو هەنگوینەی کە لەبەرهەمی بەهارانا پێک دێت زۆر ترە لەهی پایز، هەنگە بچووکەکان ئیشکەرترن تا زلەکان، لەئاوا ئاوی جوان و پاک و ساف نـەبێ نایخواتەوە، لەزستانانا ئەگەر زانی ئەوا هەنگوینەکەی کەم بووەتەوەو بەشی ناکـاو نایخـاتە بەهار بەئاو رشێنەیەکی کەمی هەنگوینەکە ئەکا بۆ ئەمـە زۆر ببێ، ئەزانێ کە هەنگوینەکە تەواو بوو ماڵەکانیان ووشک هەڵئەگەڕێ و هەموویان ئەمرن.

هەنـگ ئەوەیان ئیـش نەکـا فـڕێ ئەدەنـە دەرەوە چونکە ئەڵێن جێ گـر و هەنگوین خـۆرە ئەوانیـش ئەو جـۆرەیـان ناوێ، تەنانـەت خـۆیان لەبەینی خـۆیانە ئەزانـن کـامـەیان گـورج و گۆڵەو کامەیان تەمەڵە، هەنگ وەکوو مار کاژ ئەخات، دەنگی خۆشی زۆر خۆش لێ دێ، گیای بەلەک زۆر بۆی خراپە و رقی لێ ئەبێتەوە، جا ئەوانەی کە هەنگ بەخێو ئەکەن خۆ نزیـک دووبەرەکـە بخـەنەوە و مـانـگی جـارێکیـش بیکەنەوە نەوەک لە بۆنی ئەو بەلەکـە چووبێتە ناو دووبەرەکەوە، هەنگ کە ئەچێت بۆ لەوەڕو ئەگەڕێتەوە ممکن نی یە یەکێکی تر بچێتە شوێنی یەکێکی ترەوە.

هەنگ شـەش شت پەکی ئەخا لەئیش کردن؛ تاریکی، هەور، با، دووکـەڵ، ئاو و ئاگر. دەرکـەوتووە کـە هەنگ هەنگوین لە دەمـەوە هەڵدێنێـتـەوە، هەنگوین گـوو ئەکـا ئەو گـووە هەنگ بە پاکی نازانێ فـڕێ ئەداتە دەرەوە بۆ ئەوە هەنگوینەکـەی بۆن نەکـاو پیس نـەبێ. هەنگوین سپیەکەی جوانتر و باشترە تا زەردەکەی، سپیەکەی هی هەنگە گەنجەکانە.

هەنگوێن بۆ هەرچێ دەردە بە کـەڵک دێت، دمـەڵ وە ئەو برینانـە کە چڵکی تێ زاوە، وە شوێنی پێوەدانی مار بە هەنگوێن بیبەنوون چاک ئەبنەوە، بەچاوا بهێنرێ بۆ دەردو ئازاری چاو باشە، کە سک چوو هەنگوین بخوا ئەیگرێتەوە، سنگ ژانی کرد هەنگوین باشە بۆی. هەنگوین خوێنی حەیز زیاد ئەکا، میز رەوان ئەکا، بەربەستی زەهر ئەکا، هێزی جماع زیاد ئەکا، کرمی زک ئەکوژێ، زیپکەی ناو ریخۆڵە و شتە ناهێڵێ، مایە کە سەرمای بووبێ هەنگوین بۆی باشە، ژانی جگەر نایەڵێ، سێبەرۆ لەکۆڵ ئەخا. ئاگاداری شت ئەکا، مردوو

هەنگوینی پیا هەڵسوون هەتا هەتایێ ئاگاداری ئەکا لە رزان، گۆشت بخرێتە ناویەوە تا سێ مانگ نایەڵێ خراپ ببێ، تا شەش مانگ ئاگاداری میوە ئەکا، خواردنی هەنگوین تینوێتی دێنێ، کە لەگەڵ ئاودا بکوڵێنرێ کەفەکەی لاببرێ ئەو تیژیە کە هەیەتی نایێنێ و شیرینیەکەشی کەم ئەبێتەوە، ئەگەر هەنگوین خواردنەکەی یەکێکی گرت سێوی مێخۆش بخوا بەرەڵای ئەکاو زیانێکی کە هەبێ نایهێنێ، هەنگوینێ کە ئاو و ئاگرو دووکەڵی نەبینیبێ لەگەڵ میسک دا تێکلاو بکرێ و بهێنرێ بەچاوا نایەڵێ ئیتر ئەو چاوە ئاوی لێ بێ، لەشی پێ بهەنووریێ ئەسپێ و کرێشی ئەکوژێ، یەکێ سەگی هار گرتبێتی خواردنی هەنگوین بۆی باشە، مێوەکەی ئەگەر یەکێ بیخوا وەیا پێی بی غەمی بۆ پەیدا ئەبێ بەڵام شەیتانی نابێ، یەکێ زەهر کاری لێ کردبێ هەنگوینی کوڵاو بخوا زەهرەکە کاری نامێنێ، درک یا دەرزی چووبوو بە شوێنێکا مێوی هەنگوینی بخەنە سەر ئەیکێشێ. بەکورتی هیچ دەردێک نییە هەنگوین بۆی نەشێ.

ماسی

ماسی یەکێکە لە گیانلەبەرە هەرە زۆرەکانی ئاوی، زیاتر لەسێ سەد جۆرە، ئاو بۆ ئەو وەکوو با وایە بۆ گیانلەبەری ووشکانی، ماسی لە هەموو دەعبایەک زۆرخۆرترە، ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە تەبیەتی ساردو مایەی نزیکی دەمیەتی، نە ملی هەیە نەدەنگ، با وەرناگرێ، زۆر ئەجووڵێ، بچووکەکان زۆر خۆیان ئەپارێزن لە گەورەکان چونکە گەورەکان ئەیانخۆن. لەبەر ئەوە بچووکەکان زۆرتر خۆیان ئەکوتن بۆ رووبارو جۆگەکان، گەرای ماسی وەکوو هێلکە وایە بۆ باڵندە بەڵام گەرای ئەو سپێنەو زەردێنەی نییە بەڵکوو هەر یەک رەنگە، قوڵاخیان هەیە لەناو ئاودا، خەویشیان هەیە، ماسی گەرمیان و کوێستان ئەکا، گوڕی ئاو هیچ پەکی ناخا لە رۆیشتن، لە پێچەوانەی ئاوەکەدا بەگوڕترە، ئەو هێزەی کە ماسی ئەجووڵێنێ لە هەموو لەشی دایە وەکوو یەک وەنەبێ وەکوو گیانلەبەرەکانی تر بەش بووبێ بەسەر ئەندامەکانیا، ماسی وا هەیە ئەوەندە وورده چاو بەحاڵ ئەیبینێ، هەیە ئەوەندەش زلە بە ئەندازەی کێوێک ئەبێ، زۆر زۆر بەهێزیشە، کەم گیانلەبەر هەیە هێزی ماسی هەبێ، گیانلەبەری ووشکانی هەوا بەلووت وەرئەگرێ و ئەیدا بە بۆڕیەکانی سی، ماسی سی نییە، ئاو بەهێزی لاجانگی وەرئەگرێ و تەووژمەکەی ئەکا بە رۆحی حەیوان و بە لەشیا بڵاو ئەبێتەوە، زۆرتر وەختیش تێنوبەتی، ئەگەر ئەو رتوبەتی ئاو نەبوایە کە دایم لە ناویایەتی لە تینوانا ئەمرد.

* خواردنی گۆشتی ماسی بۆ تیژی چاو باشەو لەبەر ئەوە کە سووکە بۆ معدەش باشەو هێزی شەهوانیەتیش زیاد ئەکا، خواردنی ماسی زۆرتر لەگەڵ تەبیعەتی ئەو کەسانەدا باشتر رێ ئەکەوێ کە لە وولاتی گەرمیانن.
* سەرخۆش ئەگەر بۆنی ماسی بکا سەرخۆشیەکەی لەسەر لائەچێ.
* زراوی ماسی و زراوی رەقە تێکلاو بکرێ، پاشان بە قەڵەمێکی ئاسن لەسەر کاغەز پێی بنووسن، ئەو نووسینە لە شەوا وەکوو زێڕ دیارە.
* زراوی ماسی بەچاوا بهێنرێ مەنعی هاتنی ئاوی لێ ئەکا.
* یەکێ ئەگەر تەنگە نەفەس بوو زراوی ماسی بخوا بۆی باشە. هەروەها ئەگەر لەگەڵ شەکردا تێکلاو بکرێ و بکرێ بە لووتا هەم بۆی باشە. وەیا ئەگەر سەری زراوەکە بخرێتە گەرووی کابراو فووی پیا بکرێ چەشنی شتە.

"جرو جانـــەوەر"

ئـەژدەها

ئەژدەها مارەو زل ئەبێ، زل ئەبێ هەتا وای لێ دێ بەحاڵ لەشوێنی خۆی ئەجوولێ، شوێنی وا لە مێرگ و کوێستانە دوورە دەستەکانا لە پێنج گەز تا سی گەز درێژ ئەبێ، ئەستووری بە ئەندازەی دار چنارێکی زۆر ئەستوور ئەبێ، چاوەکانی گەورەو تیژ ئەبن بەشەو وەکوو چرا ئەدرەوشێنەوە، هەندێکیان تووکیان ئەبێ، لە ژێر چەناگەیەوە مووی هەیە، دوو شاخی بچووکی لێ پەیدا ئەبێ، ئەم ئەژدەها گەورانە زەهریان نەمێنێ ناتوانن پێوە بدەن، دانێکی زۆریان هەیە، برۆکانی چاوی دائەپۆشێ، نێرەکانیان خراپترن لە مێیەکانیان، ئینسان و حەیوانات هەڵئەلووشن، کە شتێکی هەڵلووشی و چوو بە دەمیا تازە ناتوانێ ئەمە فرێ بداتەوەو شتێکی تر هەڵلووشێ، ئەبێ ئەوە قووت بدا ئەمجا شتێکی تر هەڵلووشێ، هەناسەکەی ئەڵێ گەرمایی ئاگرە، ئەو شوێنەی کە لێ ئەکەوێ بەردەمەکەی لەبەر هەڵمی هەناسەی گژو گیای لێ ناڕوێ، کە حەیوانێکی هەڵلووشی ئەچێ خۆی ئەئاڵێنێ بە دارێکی گەورە وەیا بە تاوێرێکا هەتا ووردی ئەکا ئەوە خواردنەکەیەتی. هەندە ئەژدەهای وا هەیە چەکی ئەو ئەوەیە بە گوڕ پەلاماری شێر وەیا پڵنگ وەیا کەڵەکێوی گەورە ئەداو خۆی پیا ئەئاڵێنێ و ئەمجا هێز ئەداتە خۆی هەموو پەراسووی حەیوانەکە وورد ئەکا بەسەریەکاو بەو جۆرە ئەیکوژێ پاشان هەڵیئەلووشێ، لەپێستی ئەژدەها شتی بەنرخ و نایاب دروست ئەکرێ. ئەژدەها لەبەر ئەو گەرمایی هەناسەیەی کە هەیەتی هەر خۆی ئەکوتێ بۆ شوێنە سەخت و مێرگەکان و بۆ ئەو جێگایانە کە هەواو فێنکاییان هەیە، تەمەنێکی زۆریشی ئەبێ، گەلێ جار ئەو شوێنانەش کە خەزنەو نەختینەی لێیە ئەژدەهای لێیەو پاسەوانی شوێنەکە ئەکا.

* دڵی ئەژدەها هەرکەسێ بیخوا زۆر ئازاو نەترس ئەبێ.
* هەرکەس دڵی ئەژدەها بخوا زۆر لە گیانلەبەرەکان ئەچنە ژێر فەرمانیەوە.
* هەرکەس تۆزێ لە پێستی ئەژدەهای پێ بێ گەلێ حەیوانات ئەچنە ژێر فەرمانیەوە، هەروەها ئەگەر عاشق بێ عەشقەکەی نامێنێ.
* سەری ئەژدەها لە هەر لایەک دابنرێ خێرو بێرێکی زۆر روو ئەکاتە ئەو شوێنە.

ئەسپێ

ئەسپێ دەعبايەكى پيسى ناشيرينە، لەسەر خوێنى ئادەميزاد ئەژى، دەست و قاچێكى زۆرى هەيە، سەرى مەيلەو درێژكۆڵەيە، دوو چاوى هەيەو پێ ئەڕوانێ، پەيدا بوونەكەى لە عەرەق و چڵكەوە ئەبێ لە لەشى ئينسانا، كە عەرەقەكە ووشك بۆوەو جل وەيا مووى بەسەرەوە بوو لە ئەنجاما ئەبێ بە ئەسپێ، پاشان هێلكە ئەكا ئەم هێلكەيە سپيەو ئەبێ بە رشك و ئەنووسێ بە شوێنەكەوە بە گرانى ى لێ ئەبێتەوە. ئەسپێ بەپێ شوێنەكەى رەنگى ئەگۆڕێ، لەناو مووى سپى دا سپى ئەبێ لەرەش دا رەش ئەبێ، مريشك و كۆترو رێوى ئەسپێ ئەبێ، ئەسپێ ناداتە جلى گول، حەرير مەنعى ئەسپێ ئەكا كە لەبەر يەكێكا هەبێ.

* ئەگەر يەكێ ميزى گيرابوو ئەسپێيەك لە ئەسپێ ئەو كەسە بگرن و بيخەنە كونى قنگيەوە ميزەكەى بەرەڵا ئەبێ.
* هەر كەس بنى مووەكانى سەرى بە ئاوى سلق بشوا ئيتر ئەسپێ ناداتە سەرى.
* ئەگەر سركەو ئاوى دەليا تێكەڵاو بكرێ و لەشى پێ بهەنوون ئەسپێ لەو لەشەدا نامێنێ.
* ئەگەر زەيبەق بە رۆنى كونجى بكوژرێ و لەشى پێ بهەنوون هەچ ئەسپێيەك لەو لەشا هەبێ ئەيكوژێ.
* ئەمانەى كەمن لێرەدا لە بابەت ئەسپێيەوە نووسيومە دوور نى يە ئەگەر ئەفەنديەكى شارى بيخوێنێتەوە بڵێت سجادى رێگاى لێ تێكچووە، بێنە لەشت پاك و پوخت رابگرەو بە سابوون خۆت بشۆو جل و بەرگەكەت رۆژى جارێ بگۆڕە ئيتر ئەسپێ چى و شتى چى؟!...

ئەمە ئەڵێت و منيش ئەڵێم راست ئەكەى، بەڵام مەسەلەكەمان وەكوو مەسەلەى شاژنى هۆڵەندەى لێ دێتەوە كە خەڵكەكە هەمهەمەيان كرد بۆنان، ئەويش ووتى ئەمە چى يە؟. پيان ووت ئەمانە داواى نان ئەكەن و نان نى يە بيخۆن، ووتى : جا نان نى يە با بەكسەم و پاقلاوا بخۆن!...

منيش ئەڵێم شوێن و گوندە بەدبەختەكانى كوردستان گەلێ لاى هەيە كە ناوى سابوون نازانێ، گەلێ لاى هەيە كە هەژارى و بێ خاوەنى وا پليشاندوويەتەوە نوێنى ئاسمانەو رايەخى زەوى!.

خۆم بە چاوی خۆم زۆر شوێن و مەردمی وام دیوە.

بۆق

بۆق دەعبایەکی شلەپەتەی پان وپۆرە، هیچ ئێسکی نی یە، بە دوو جۆر پەیدا ئەبێ؛ بە پەڕین لە یەک و بە بێ پەڕین. سەرەتا کە پەیدا ئەبێ لە ناو ئاوێکا ئەبێ کە روەیشتنەکەی زۆر سست بێ، لە ناو ئاوی گۆم وئاوی پیسیشا پەیدا ئەبێ، وەکوو لە پاش بارانیش هەر ئەبێ چونکە ئاوی باراناوەکە لە هەندێ شوێنا گۆماوی پیس دروست ئەکاو ئەویش لەوێ دا پەیدا ئەبێ. سەرەتا کە پەیدا ئەبێ وەکوو خاڵ خاڵێکی رەش وایە بە ئەندازەی دەنکە هەرزنێک لە ناو شتێکی باریکی وەکوو ریخۆڵەدایە لە ناو ئاوەکە، پاشان وورده ووردە لێ دەر ئەچێ وئەبێ بەمێکوتە سەرەو پاشان بە بۆق، هەندێ بۆق هەیە قیرە قیر ناکا بەڵام بەشی زۆری ئەیکا، ئەوانەی کە ئەقیرێنن دەنگەکەیان لە لای گوێچکەیانەوە دەرئەچێ، ئەگەر نەقیرێنێ گوێ زۆر سووکە، زۆرتر لە ئێواران و شەودا ئەم قیرە قیرەی هەیە، کاتێ کە بیەوێ قیرە قیر بکا لەشی لەدەرەوەی ئاوەکە رائەگرێ، کە ئاو چووە لاشەویلەی خواروەی ئیتر ناقیرێنێ، بۆق بەم قیرە قیرەی بەڵا بۆ خۆی دروست ئەکا وەکوو ئەوە زۆر ماری ئاوی وەیا دێمی ـ کە بۆقەکە لە ناو ئاوەکەدا نەبێ ـ کاتێ کە دەستی کرد بەم هەرا هەرایە دێن ئەیخۆن، بەڵام کە ئاگری چاو پێ کەوت واز لەو قیرەقیرە دێنێ. هەر ساڵێک ئەگەر زیاد لەساڵان و عادەت بۆق زۆر بوو ئەو ساڵە وەباو تاعوون ئەکەوێتەوە.

* گۆشتی بۆق خواردنەکەی ئیسهالی لە خوێنا پەیدا ئەکاو نەفس تێک ئەدا، رەنگی لەش وپێست ئەگۆڕێ، ئاوساوی پەیدا ئەکاو عەقل تێک ئەدا.
* پیوی بۆقی ناودارو درەخت بنرێتە سەر ددان ئەو ددانە هەڵئەکەنێ بەبێ ئەوە هیچ ئازارێکی هەبێ.
* ئەو کەسەی تووشی «نقرس» ئەبێ قاچی بۆق بخاتە سەری ژانەکەی نامێنێ. «نقرس» دەردێکە تووشی جومگەکانی پێ و پەنجەی پێ ئەبێ و ئەئاوسێ.
* ئەگەر ژنێک بۆقێکی ئاوی بێنێ دەمی بکاتەوەو سێ جار تف بکاتە دەمی بۆقەکەو پاشان بیخاتەوە ناو ئاوەکە ئەو ژنە ئیتر زکی پڕ نابێ.
* یەکێ بالووک تیایا پەیدا بوو بۆقی سەوز بخاتە سەری لا ئەچێ.
* ئەگەر یەکێ مار پێوە بدا بۆقێک بێنێ سکی هەڵبدڕێ و بیخاتە سەری چاک ئەبێتەوەو

ژاری مارەکە زیانی ناداتێ.

* بۆق بخرێتە سەر مەنجەڵی ئاوی کوڵاو لەکوڵ ئەنیشێتەوە.
* یەکێ ئەگەر سێبەرۆی هەبوو بۆق لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ نایبێنێ.
* دانێک ژان بکا بۆق بخرێتە سەر پووکەکەی بەبێ عەزیەت و ژان ددانەکە ئەکەوێ.
* ئەگەر ژنێک بێنێ بۆقێک لەلای سەریەوە تاخوارەوە بیکا بە دوو کەرتەوەو ئەمجا سەیری بکا شەهوەتێکی زۆری ئەبێ و فرە ئارەزووی پیاو ئەکا.
* ئەگەر زمانی بۆق هەڵبواسرێ بە ژنی نوستوودا ئەو ژنە لە کاتی بەخەبەری دا چی کردووە هەمووی ئەگێرێتەوە.
* ئەگەر زمانی بۆق بخرێتە ناو پارەوە نانێکەوەو بدرێ بە یەکێک کە گومانی دزی لێ ئەکرێ بیخوا، راستی دزیەکە ئەڵێ.
* مووی شوێنێک لە لەش هەڵبکەنرێ و پاشان شوێنەکەی بەخوێنی بۆق بهەنوون ئەو شوێنە ئیتر مووی لێ نایە.
* ئەگەر یەکێ خوێنی بۆق بدا لە دەم و چاوی هەموو کەس خۆشی ئەوێ.
* ئەگەر لە شوێنێکا بۆق زۆر بوو قرە قرەکەی خەڵکەکەی وەرەز ئەکرد بێنن تەشت وەیا جامێک بە سەر ئاوی شوێنەکەوە سەرەو نخوون بکەنەوە ئیتر بۆقەکان لەقرە قر ئەکەون.
* ئەگەر لە شوێنێکا بۆق قیرە قیری زۆر ئەکرد بێنن چرایەک لە ناو جامێ شتێکا دابنێن و بیخەنە سەر ئاوەکە ئیتر بۆقەکان لە قیرە قیر ئەکەوون و دەنگ ناکەن.
* بۆقی زیندوو بخرێتە ناو شەرابەوە ئەمرێ، کە دەربهێنرێ و بخرێتە ناو ئاوی روونەوە زیندوو ئەبێتەوە.
* خوێنی بۆق بخرێتە سەر پووک بە بێ عەزیەت ددانەکە ئەخا.

پیرێژنە سەرە و مارمێلکە

پیرێژنە سەرەو مارمێلکە وەکوو بڵێت ئامۆزا وەیا لەیەک رەسەنن، هەر دووکیان لە دەشتێکی بێ ئاودان، هەردووکیان کلک و دەست و قاچیان وەکوو یەک وایە ئەوەندە هەیە پیرێژنە سەرە سەری پان و پۆرترە و مارمێلکە سەری باریکە، هەردووکیان نێرەکانیان دوو کێری هەیە و مێ یەکانیان دوو قوز ـ هەردووکیان عومرێکی زۆر ئەکەن تا حەوسەد ساڵ ئەژین، هەردووکیان ئاو ناخۆنەوە، هەردووکیان بە چل رۆژ جارێ تنۆکێ میز ئەکەن، هەر دووکیان دانیان ناکەوێ بەڵکوو دانەکانیان هەر یەک پارچەیە، هەردووکیان

گووی خۆیان ئەخۆن، هەردووکیان لەپاش کوشتنیان باسەریشیان پان بکرێتەوە هەر خوێنیان زۆرەو خوێنیان تاماوەیەک لێ ئەڕوا تەنانەت لەوانەیە تاشەوو ڕۆژێک هەر خوێنیان لێ بێت، کە بخرێنە ناو ئاگریش لە پاش سەر بڕین هەر ئەجوولێنەوە، بەزستان لە کون دەرناچن، لەگەڵ دووپشک دا بەینیان خۆشە. کەوا بوو لێرەدا هەر وەسفێک بۆ یەکێکیان بووترێ بۆ ئەوی تریشیانە.

مارمێلکە دەعبایەکی زیرەک و بێ فیکرە؛ زیرەکە چونکە لەشوێنی ڕەق و سەخت دا نەبێ لەترسی ئەوە نەوەک بڕوخێ بەسەریا کون ناکا، بێ فیکریشە ڕێگا ناباتەوە کونەکەی خۆی، جا لەبەر ئەمە کە ڕێگا بەرێتەوە سەری دێنێ لە پاڵ بەرد وەیا دارێکی گەورەدا کون ئەکات بۆ ئەوە ئەو دارو بەردە بکا بەنیشانە بۆ ڕێ بردنەوە سەری، کە بیەوێ هێلکە بکا تا هەشتا هێلکە ئەکاو چاڵێکی بۆ هەڵئەکەنێ و ئەیانخاتە ناوی و خۆڵ ئەداتەوە بەسەریانا و بەجێ یان دێڵێ تا چل ڕۆژ، جار جار هەر ئەوەندەیە دێت لەسەر خۆڵەکەوە سەیرێکیان ئەکات، هێلکەشی وەکوو هێلکە کۆتر وایە، کە بەچکەکانی هەڵاتن دەست ئەکا بەخواردنیان مەگەر ئەوانەی هەڕا بکەن و لە بەر دەستی دەرچن، کە پیر بوو بەهەوا ئەژیت، ئەمە وەنەبێ هەر لەسەر دەمی پیری دا بێ بەڵکوو هەر وەخت برسی بوو هیچی دەست نەکەوت ڕوو بەرووی با ئەوەستێ، ئەو بایە ئەچێ بە دەمیا بەوە تێر ئەخوات.

* ئەگەر لەدەشتا پیرێژنەسەرە لەناو پێ پیاوێکەوە تێ پەڕی ئەو پیاوە لە پیاوەتی ئەکەوێ و ئیتر ناتوانێ بچێتە لای ئافرەت.
* یەکێ خەمبار و تەنگە نەفەسی بێ دڵی پیرێژنە سەرە بخوا خەم و تەنگە نەفەسیەکەی نامێنێ.
* ئەگەر یەکێ بە پیوی پیرێژنە سەرە دەعباکەی خۆی بهەنوێ زۆر ئەچێتە لای ئافرەت و شەهوەتی زۆر ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ پیوی پیرێژنە سەرە بخوا زەمانێکی زۆر تێنوی نابێ.
* ئەگەر میچی پیرێژنە سەرە بکرێت بە ناوچاوانی ئەسپ دا، ئەو ئەسپە لە غارغارێنا هیچ ئەسپێک پێشی ناکەوێ.
* یەکێ سپڵی ژان بکا سپڵی مارمێلکە بخوا ژانەکەی لەکۆڵ ئەکەوێ و قەت نایگرێتەوە.
* گۆشتی مارمێلکە هەرکەس بەسوورکراوەیی بیخوا ئەگەر نەخۆشی دائمی هەبێ لە کۆڵی ئەکەوێ، چاوی تیژ ئەبێ، لەشی بەهێز ئەبێ، شەهوەتی زیاد ئەبێ.

* یەکێ گونی مارمێلکەی پێ بێ خزمەتکارەکانی زۆر خۆشیان ئەوێ.
* پێستی مارمێلکە هەنگوینی تێ بکرێ هەرکەس لەو هەنگوینە بچێژێ شەهوەتی زۆر زۆر زیاد ئەکا.

جاڵجاڵۆکە

جاڵجاڵۆکە دەعبایەکی بێ هێزی قاچ و قول درێژە، فووی لێ کەی با ئەیبا. ئەمانەش چەند جۆرێکن؛ هەندێکیان زۆر بێ هێز و پەرێشانن، ئەم جۆرە چەند لاقێکی درێژی هەیە ئەیەوێ بژیت هیچ هۆیەکیش نی یە بۆ ژیان ئەوە نەبێ کەدێنێ لەبەینی درزی دیواردا بە درێژایی بە لیکەکەی چەند هەودایەک ئەهێنێتە خوارەوە، ئەمە ئەکا بەتانی تەونەکەی، پاشان بەپاناییش پیا دێتەوە ئەمەش پۆپەکەیەتی، ئەم کردەوەیە بە جۆرێکی هەندەسەیی بەبێ زیاد و کەم بەجێ دێنێ، ئەمجا لەشوێنێکەوە خۆی دائەگرێ کەمێشێ میشوولەیە شتێک کەوتە ناویەوە پەلاماری ئەدا ئەیگرێ و ئەیخوا.

هەندێکی تر لەمانە خڕێکی قاچ کورتن، ئەم جۆرەیان خۆی دائەگرێ کەمێش بەنزیکیا تێ پەڕی پەلاماری ئەدا بە گورجی ئەیگرێ و ئەیخوا، کاتی وا هەیە ئەمەیان لە بن میچەوە بە هەودایەکی لیکەکەی خۆی شۆڕ ئەکاتەوە، کەمێشی نزیک کەوتەوە پەلاماری ئەداو ئەیگرێ.

جۆرێکی تر هەیە شەش چاو و هەشت قاچی هەیە، کە مێشی چاو پێ کەوت خۆی ئەنووسێنێ بە ئەرزەکەوەو کوتوپڕ باز ئەدا مێشەکە ئەگرێ و ڕێش ناکەوێ لە بازەکەیا بەهەڵەدا بچێت و نەیگرێ.

جۆرێکی تر ئەمیش دێنێ شوێنێک بۆ خۆی ئەتەنێ و ئەچێتە ناوی کەمێش کەوتە ناویەوە پەلاماری ئەداو ئەیمژێ، مێشەکە دەست ئەکا بە هاوار هاوارو گیزەگیز ئەم گوێ ناداتێ تا چی تەڕایی لە لەشی مێشەکەدا هەیە ئەیمژێ پاشان قاوخەکەی ئەبا هەڵیئەگرێ پاشەکەوتی ئەکا.

جاڵجاڵۆکە زیاتر لە پاش ئاوا بوونی ڕۆژ مێش و شتە ئەکەونە داویەوە، جاڵجاڵۆکە مێ یەکانیان تانەکە ئەتەنێ و نێرەکان پۆیەکە، بەهاری کاری یەک ماڵ دروست ئەکەن و ئەژین، مێ یەکە گەرای هەیە. بێچوو لەگەراکەوە دەرئەچێ وەکوو کرمێکی سپی وایە، ئەو بێچووە هەر لەهێلکەکە دەرچوو ئەزانێ ماڵ بتەنێ، لەپاش سێ ڕۆژ ئەبێ بەجاڵجاڵۆکەی تەواو، جاڵجاڵۆکە نێرەکە ئەپەڕێ لەمێ یەکە وەکوو گیانلەبەری تر، ئەویش بەم جۆرە؛

نێرەکە هەودا رووبەرووی مێ یەکە ئەتەنێ، مێ یەکەش روو بەرووی نێرەکە، بەم جۆرە لەیەک نزیک ئەبنەوە تازکیان ئەنیشێتە سەر یەک و ئیش دروست ئەبێ، ئەوانەیان کەمێش و شتە ئەکەوێتە ناو داوەکەیانەوە مێشەکە بەهەر لایەکا بیەوێ بڕواو داوەکە بدڕێ خێرا ئەم پەلاماری ئەولایە ئەداو گورج ئەیتەنێتەوە، تا بەتەواوی مێشەکە ماندوو ئەکاو پاشان رایئەکێشێ بۆ ژووری ئازۆخە کە دروستی کردووە، ئەم جۆرەیان قەڵشاوی دەمی پێچەوانەی قەڵشاوی دەمی گیانلەبەرەکانی ترە، ئەم بەدرێژایی رێ کەوتووە، وەکوو ئەوە وایە تۆ هەر دوو بەرە لەپت پێکەوە بنووسێنی و پاشان تۆزێکی بکەیتەوە، ماڵەکەشی کە ئەیکا سێ سووچی یە هەر بە ئەندازەی ئەوەندە دروستی ئەکا کەجێگای خۆی تیا ببێتەوە. جۆرێکی تریش هەیە بەلای سووری دا ئەڕوانێ، نەرمە تووکێکی هەیە، لەسەریەوە وەکوو درک چوار دڕکی هەیە بەوە ئیشی خۆی ئەکا، ئەم جۆرەیان تەنینی نی یە بەڵکو لەناو ئەرزا چاڵ دروست ئەکاو ئەچێتە ناوی و بەشەو دەرئەچێ، چاڵەکەی کە ئەیکا لەوێنەی ئەنگوسیلەی خەیاتی دایە، ناوەکەی زۆر سافە، بێنە ئەسپیەک بخەرە ناویەوە کەچی سەیر ئەکەی لە ژێرەوە وورده وورده بۆی ئەجوولێ لە ژێر خۆڵەکەوە دەرئەچێ و ئەسپییەکە ئەباتە ناو خۆڵەکەوە. مەشهوور وایە کەمێش زۆر تەماع کارە، جاڵجاڵۆکەش زۆر بەقنیاتە، کەچی رۆژی ئەم زۆر بەقنیاتە وا لەو زۆر تەماع کارەدا!.

* تەنراوی جاڵجاڵۆکە لەگەڵ تۆوی سێوی تورش دا بهاڕێتەوە، ئەمە بدرێ بە لووتی هەرکەسێکا بێهۆشی ئەکا.
* یەکێ ئەگەر تای هەبوو جاڵجاڵۆکەیەک بخرێتە ناو پارچە قوماشێکی رەشەوەو بیکەنە ملی ئەو کەسە تایەکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* یەکێ شەو تای هەبێ جاڵجاڵۆکەیەکی پێوە ببەستن شەو تایەکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* شوێنێ خوێنی نەوەستێتەوە هەودای جاڵجاڵۆکەی بخرێتە سەر خوێنەکەی ئەوەستێتەوە.
* جاڵجاڵۆکە لەماڵێکا بسووتێنرێ مێشوولە لەو ماڵەدا نامێنێ.
* زیو ئەگەر ژەنگی هەڵهێنا بوو بەتاری جاڵجاڵۆکە بیسوون رەنگ هەڵدێنێتەوە.
* ئەگەر شوێنێک جاڵجاڵۆکەی زۆر بوو گەڵای ئاسی بە تەڕی لەو شوێنەدا بسووتێنن ئیتر جاڵجاڵۆکەی نابێ.
* شوێنێک ئەگەر برین بوو وە ویستی بئاوسێ تەنراوی جاڵجاڵۆکەی بخرێتە سەر، نایەڵێ بئاوسێ و خوێنەکەشی ئەوەستێنێتەوە.
* سێبەرۆدار تەنراوی جاڵجاڵۆکە لەناو پەڕۆیەک دا لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ سێبەرۆکەی

لەکۆڵ ئەکەوێ.

جەڕار

جەڕار یەکێکە لەرەسەنی دووپشک وەیا هەر دووپشکێکی کەمەکێ بچکۆلەیە، زەرد ڕەنگە، کلکی وەکوو دووپشک بەرز ناکاتەوە بەڵکوو هەر بەشوێن خۆیا رایئەکێشێ، لە هەندە خاکێ کە تەبیعەتەکەی شێدار بێ پەیدا ئەبێ، لە هەندێ شوێنی کوردستانا وەکوو مەندەلی و دەورو بەری بیجاڕدا هەیە، کە پێوە ئەدا هیچ ژانی نی یە، پاشان دەست ئەکا بە خوران، هەر ئەخورێ ئەخورێ هەتا گەرمایی و حەرارەتێک لە هەموو لەشی دا پەیدا ئەکا، دەعبایەکی کوشندەیە، کەم کەس هەیە پێوە بدا رزگاری بێ و نەمرێ، گرێکی وا ئەخاتە هەموو لەشەوە پیاو وا ئەزانێ خراوەتە ناو تەنوورێکەوە، ژانەکەی ئەو گڕەیە.

جا یەکێ جەڕار پێوە بدا ئاوی جۆ وەیا ئاوی پەنیر بخواتەوە بۆی باشە. هەروەها یەکێ جەڕار پێوە بدا سێو وورد وورد بکرێ وەیا بدرێ بەرەندەدا، پاشان لەگەڵ ئاوی ساردا تێکلاوی کاو بیخوا بۆی باشە.

جلە-تمساح

جلە دەعبایەکی پیسی ئاوییە لەشکڵی مارمێلکە دایە، زۆر زل و پان و پۆڕە، دەعبای ئاوی هەموو لێ ئەترسن تەنها سەگی ئاوی نەبێ ئەو مێملیەتی، لە کاتێکا کە ئەنوێ دەمی ئەکاتەوە سەگی ئاوی ئەچێ خۆی لەقوڕ هەڵئەسوێ و خۆی ووشک ئەکاتەوە کوتوپڕ خۆی ئەکا بەدەمیاو ئەچێتە ناو سکی هەموو ریخۆڵەکانی ئەخواو لە تەنیشتیەوە کونی ئەکاو دێتە دەرەوە.

جلە دەمێکی زۆر زلی هەیە، لا شەویلکەی سەرەوەی شەست کەڵبەی پێوەیە، هی خوارەوە چل کەڵبە، لە بەینی هەر دوو کەڵبەی دا لەسەرو خوارەوە دانێکی بچکۆڵەی چوار گۆشەی تێدایە کە دەمی نا بەیەکا ئەم کەڵبەو دانانە ئەنیشنە سەر یەک و جووت ئەبن دەرزی ناچێ بە بەینیانا، زمانێکی درێژی هەیە، پشتی وەکوو قاوخی کیسەڵ وایە شیر کاری تێ ناکا، چوار پێ هەیە وکلکێکی درێژ، قنگی نی یە، ناکوژرێ مەگەر لە تەنیشتیەوە نەبێ چونکە هیچ شتێ کاری تێ ناکا ،کە هاتە دەرەوە لە گوێ دەلیاکە ئەسپ بەوێدا تێ پەڕێ وەیا گا ئەیفڕێنێ و ئەیقۆزێتەوە.

نێرەکە کە بیەوێ سواری مێ یەکە بێ لە ئاوەکە دێنە دەرەوە مێ یەکە خۆی ئەخا بەسەر پشتا نێرەکە ئەنیشێتە سەری و زکی ئەدا بەسەر سکیا، پاشان لە بەر ئەوە کە دەست و

قاچی کورتە ئەگەر نێرەکە هەڵینەگێڕێتەوە ناتوانێ خۆی هەڵگەڕێنێتەوە هەڵسێ بەو جۆرە ئەمێنێتەوە تا ئەمرێ، لەو ماوەیەدا کە هێلکە بکا ئەوانەی کە ئەکەونە ناو ئاوەکە ئەبن بە جلە، ئەوەی ئەکەوێتە ووشکانی ئەبێ بە دەعبایەک پێ ئەڵێن سەقەنقورو وەکوو قۆڕی وایە، گەلێ جار ئەم جلەیە خۆی ئەخاتە رۆخی ئاوەکە زەلام بەوێ دا بڕوا نازانێ ئەو ئەیفڕینێ و ئەیخوا.

تمساح بە پێچەوانەی هەموو حەیواناتی تر لاشەویلکەی لای ژوورەوەی ئەجوولێ لەکاتی شت خواردندا، هی لای خواروی ئێسکەکەی نووساوە بە سینگیەوەو ناجوولێ بە پێچەوانەی حەیواناتی تر ئەوان هەموو لای خوارووییان ئەبزوێ. تمساح لەبەر ئەوە کە کونێکی نی یە بۆ ئەوە پیسایی و شتی لێ دەرچێ وەکو هی گیانلەبەرانی تر، کاتێ کە خواردنی خواردو وورگی پڕ بوو سەرەی گو کردنی هات لە ئاوەکە دێتە دەرەوەو دەمی ئەکاتەوە و بەبێ هەست خۆی ئەخا، باڵندەیەک هەیە بە ئەندازەی چوولەکەیەک، ئەوانە دێن لەبەر ئەوە بە شوێن خواردنا ئەسووڕێنەوە لێ کۆ ئەبنەوەو ئەچنە ناو دەمیەوە دەست ئەکەن بە خواردنی ئەو گەنوگووەی ناوسکی، ئەم باڵندانە هەر لەسەر ئەوە ئەژین، تمساحەکەش ناتوانێ تا ئەوانە لە ناو سکیا بن دەم بنێ بە یەکا چونکە ئەو پەلەوەرە لەسەر سەریەوە پۆپەیەکی هەیە وەکوو دڕک وایە هەرکە تمساحەکە دەمی نا بەیەکا دڕکەکە ئەچێ بە قوڕگیا لە ترسی ئەوە ناوێرێ دەم بێنێتەوە یەک، ئەمیش بە هەموو شێنەییەکەوە تێر ئەخواو پاشان دێتە دەرەوەو تمساحەکەش لە ئازاری گو نەکردن رەحەت ئەبێ. ئەڵێن تمساح شەست دەماری هەیە، شەست ساڵ ئەژی، شەست هێلکە ئەکا، نێرەکە شەست جار ئەپەڕێ لەمێ یەکە، لە ناو دەلیاکەدا چوار مانگی زستان لە ژێر ئاوەکەدا ئەمێنێتەوە.

* یەکێ چاوی گل بکا چاوی جلە بخاتە سەری گلەکەی نامێنێ، چاوی راستی بۆ راست و هی چەپی بۆ چەپ.
* پیوی جلە بکرێ بەمۆم و دابگیرێنێ و بنرێتە ئەو شوێنانە کەبۆقی زۆرە، هەر کە ئەو دەستی کرد بە سووتان بۆقەکان قڕە ناکەن.
* یەکێ گوێچکەی ژان بکا لە پیوی جلەی تێ تکێنێ ژانەکەی ئەشکێ و نامێنێ، خۆ ئەگەر گوێ گران بوو دەوام بکا لە سەر تێ تکاندنی گرانیەکەی لا ئەبا.
* ئەگەر سپیایەتی کەوتە سەرچاو زراوی پیا بێنێ ئەو سپیاتی یە ناهێڵێ.
* ئەگەر یەکێ لە ددانی لای راستی تمساح ببەستێ بە قاچی خۆیەوە هێزی چوونە لای ژنی زۆر زۆر ئەبێ.

* یەکێ لەرز بیگرێ ئەوەڵ دانی لای چەپی تمساح ببەسترێ بەو کەسەوە لەرزەکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* فێدرا جەرگی تمساح بسووتێنرێ و دووکەڵەکەی بچێ بە سەریا فێیەکەی نامێنێ.
* ئەو بەرانەی کە شەڕە قۆچی پێ ئەکرێ ئەگەر پارچەیە لە پێستی تمساح ببەستن بە ناو چاوانیەوە، لە شەڕا هیچ بەرانێ بە سەریا زاڵ نابێ.
* هەر جۆرە سپیاتیەک بکەوێتە سەرچاو تازە بێ یا کۆن، ئەو پیساییەی کە لەناو زکی تمساح دایە و گووەکەیەتی بیهێنن و بهێنرێ بەو چاوەدا سپیایەتییەکەی لا ئەبا، سەیرەکەش ئەوەیە ئەوەی کە بە گووی تمساح ناو ئەبرێ بۆنی زۆر خۆشە.

دووپشک

دووپشک دەعبایەکی پیسی دزی بەدفەساڵە، پێ ئەڵێن دمارەکۆڵ و کلاژدوم، کلکێکی درێژی هەیە ئەینێ بە نەڕەی شانیەوە، چزوەکە لەنووکی دەرزی تیژترە، ناوەکەی بۆشە، کەدای بەشتێکەوە خێرا زەهرەکەی تێ ئەرێژێ، هەشت قاچی هەیە، دووچاوی هەیە لەسەر پشتیەوە، زۆر بەهەست و بە ئاگایە، بەمردووە نادا، هەروەها بەیەکێکەوە نادا کەنوستووبێ، پێوەنادا تا ئەبزوێتەوە، هەرکە جوولایەوە چزەی لێ هەڵئەسێنێ، کە بە شتێکەوەدا لەبەر ئەوە خۆی بەتاوانبار ئەزانێ گورج هەڕا ئەکا، دووپشک لەمار پیسترە، مار هەمووی ژەهری نی یە دووپشک هەمووی ژەهردارە، مار تا عەزیەتی نەدەی پێوەنادا دووپشک عەزیەتی بکەی و نەیکەی پێوە ئەدا. دووپشک گەلێ جار لەشوێنی پیسی نماوی پەیدا ئەبێ، دوو خشت بنێرە سەر یەک و شوێنەکە نمناک بێ واتە بەینی خشتەکان، پاش بەینێک بەرزیکەوە دووپشکی لێ پەیدا بووە، لەزاو زێ دا بێچووی زۆر ئەبێ، دووپشکێ کە ئاووس بێ ژارەکەی کوشندەترە، هەندێک ئەڵێن دووپشک لە دەمەوە بەچکەی ئەبێ، هەندێک ئەڵێن کەبەچکەکانی پێ گەیشتن پشتی کون ئەکەن و دێنە دەرەوە ئیتر دووپشکەکە خۆی ئەمرێ.

ئەوەی کە من بەچاوی خۆم چاوم پێ کەوت جارێک لە بەغدا دنیا نیوەڕۆ بوو، لە سەر پێ پلیکانەکە شتێکی رەشم بەدی کرد، کەچاک سەیرم کرد ئەمە دووپشکێکی رەشە سێ بەچکەی بەسەر پشتەوەیە، بەچکەکان هەر ئەوەندە سپی بوون وەکوو بەفر وابوون، باریکیان وەکوو دەزوویەکی باریک وابوون، درێژی یان بە ئەندازەی چزووی دووپشکەکە ئەبوو، سەیر ئەکەم ئەمانە ئەجووڵێنەوە، زۆر سەرم سڕما، کە باش سەرم بردە پێشەوە

ئەبینم ئەمانە لە سەر پشتی دایکەکەیانەوە ئەچنەوە ناو سکی و دێنەوە دەرەوە، چیلکەیەکم ژەند بە دایکەکەیانەوە سەیرم کرد هیچ ناجوولێتەوە، گەلێک خەریک بووم کەڵکی نەگرت، پاشان هەموویانم کوشت.

هەندێ شوێن دووپشکی پیسترە لە هەندێ شوێنی تر، دووپشکی شارەزوورو نصیبین، وە لە شارەزووریش «عەربەت» زۆر پیسە، دووپشک رەشی هەیەو زەردی هەیە، زەردەکان پیس ترن، «حومس» ئەڵێن دووپشکی نی یە، دووپشک کە بکەوێتە ناو ئاوەوە ئاوەکە راوەستاوبێ وەیا بڕوا دووپشکەکە ووشک ئەوەستێ ناتوانێ بجوولێتەوە، کە ماری بەر چاوکەوت مارەکە ووشک رائەوەستێ ئەمیش ئەچێ بەسەر پشتیا لەسەر کلکیەوە پیا ئەڕوا تا ئەگاتە سەر سەری ئەگەر جوولایەوە کە گەیشتە سەر سەری لەوێدا ئەدا بە تەپڵی سەریەوەو، ئەگەر مارەکە هاتە دەست و دووپشکەکەی خوارد ئەوا رزگاری ئەبێ ئەگینا ئەتۆپێ، دووپشک حەز لە کوللە زۆر ئەکا جا لەکاتی راوە دووپشکا دێن کوللەیە بە دزوویێک ئەبەستن پێوە ئەیخەنە کونە دووپشکەوە هەرکە دووپشکەکە بۆنی کرد خۆی بە کوللەکەوە هەڵئاوسێ دەزووە رائەکێشن ئەویش پێوە دێتە دەرەوە بەو جۆرە ئەیانکوژن، وەیا بەجۆرێکی تر بۆ راوە دووپشک کردن ، دووپشکێک دێن دەزوویەکی پێوە ئەبەستن بەرەلای کونەکەی ئەکەن، ئەچێتە ژوورەوە لای دووپشکەکانی تر، لە دەرەوە دەزووەکە رائەکێشن، دووپشکەکە لە ترسی خۆی چنگ ئەکا بە دووپشکێکی تر ئەویتر هەرچەندە جڕە ئەکاو فڕە ئەکا ئەم بەرەلای ناکا، کە هێنایانە دەرەوە ئەو ئەکوژن و دیسان ئەم ئەخەنەوە ژوورەوە، هەر بەم جۆرە هەتا هەچ دووپشکێک لەو کونەدا بێ هەمووی ئەکوژن، لە دەشتا دووپشک گەلێ زۆرترە هەتا لەئاوەدانی دا، دووپشک ئەدەن بە یەکیشەوە، کە دووپشک دای بە دووپشکێکی ترەوە پێوەدراوەکە ئەمرێ، لەگەڵ قالۆچە بەینیان زۆر خۆشە، دووپشک بە«کەوەر» یش هەر راو ئەکرێ، لەبەر ئەوە کە بۆنی کەوەری پێ خۆشە بیخەنە کونەکەیەوە بە دەزووێکەوە رایبکێشنەوە شوێنی ئەکەوێ و دێتە دەرەوە، دووپشک لەگەڵ ئەو بچووکیەدا بدا بە فیل و حوشتر و گاجووتەوە گەلێ جاری واهەیە ئەیانکوژێ، ئەڵێن دووپشک جۆرێکی تایبەتی هەیە کە باڵی هەیەو ئەفڕێ، ئەمانە هەر بەتەواوی کوشندەن، ئەمانە زۆر تر لە «نصیبین»دا ئەبن، جالەو نصیبینەدا جۆرە مێروولەیەک هەیە دەرمانە بۆ ئەم جۆرە دووپشکانە.

* دووپوپشک کەدای بەیەکێکەوە، دووپشکەکە بگرن رتوبەتێکی تێدا هەیە ئەو رتووبەتە بدەن لە شوێنی پێوەدانەکە ژانەکەی ئەشکێ.

* دووپشک دای به یەکێکەوە، هەر ئەو دووپشکە وەیا یەکێکی تر سکی هەڵدڕن و بینێن لە شوێنی پێوەدانەکە ژانەکەی ئەشکێنێ.
* کە دووپشک دای بە یەکێکەوە دووپشکەکە بسووتێنن و بیخەنە سەر شوێنەکە ژانەکەی ئەشکێنێ.
* یەکێ دووپشک پێوەدا، هەندێ خوێ بێنن، ئەو کەسە تۆزێکی لێ بخواو ئەویتری بخەنە سەر شوێنەکە ژانی ئەشکێ.
* یەکێ کە دووپشک پێوەدا خێرا شوێنی پێوەدانەکە بگرێ تون تون و ئەم لاو ئەولای بە بەنێ توند جەڕ بدا بۆ ئەوە ژارەکەی بڵاو نەبێتەوە، پاشان بە دەمە گوێزانێ شتێ شوێنی پێوەدانەکە توێ بکاتەوە، بە کەڵەشاخێ هەڵیمژن ژارەکە دەرئەچێ و ژانەکەی ئەشکێ.
* دووپشک دای بە یەکێکەوە ئەگەر دووپشکەکە نەکوژرا تا شەو و ڕۆژێک هەر ژان ئەکاو کابرا نارەحەت ئەکا.
* دووپشک بخەنە ناو گۆزەڵەیەکەوە و سەری ببەستن و گۆزەڵەکە بخەنە تەنوورەوە هەتا دووپشکەکە وا ئەسووتێ ئەبێ بەخۆڵ، ئەو کەسەی بەردی هەبێ لە میزڵدان دا ئەو خۆڵە مێشە بخوا بەردەکە وورد وورد ئەبێ و دەرئەچێ.
* یەکێ ئیفلیج وەیا با لە لەشیا هەبێ دووپشک بخاتە سەر شوێنە بە ئازارەکە بۆ ئەوە پێوەبدا ئەمە بۆ ئیفلیجی و ژان باکەی کەڵکی زۆرە.
* دووپشک بگرن، لە هەر ماڵێکا بیسووتێنن هەچ دووپشکێک لەو ماڵەدا هەبێ یا ئەمرن یا هەموو هەڕا ئەکەن.
* دووپشکێکی رەش ووشک بکرێتەوە و لەگەڵ سرکەدا بکرێ بە مەعجوون، یەکێ بەڵەک بێ و بەو مەعجوونە بیهەنوێ بەڵەکیەکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* دووپشک بسووتێنن و خۆڵەمێشەکەی لەگەڵ ڕۆن دا تێکڵاو بکرێ، بدرێ لەو شوێنانە کەمووی لێ نایە بدرێ لەو شوێنە و پێ بهەنوون مووی لێ دێ.
* ئەگەر یەکێک شوێنێکی ژان و با تێ بداو ژان بکا، سێ ڕۆژ لە مانگ بمێنێ دووپشک بگرێ بیخاتە ناو هەندێ ڕۆن زەیتوونەوە بیکاتە ناو حاجەتێکەوە و سەری بگرێ و وازی لێ بێنێ هەتا ڕۆن زەیتەکە خۆی ئەگرێتەوە و هێز پەیدا ئەکاتەوە، ئەو وەختە شوێنەکەی پێ بهەنوێ چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر توور بخرێتە ناو حاجەتێکەوە دووپشک بەناویا بڕوا ئەمرێ.
* ئەگەر یەکێ دووپشک پێوە بدا، دووپشکێک لەگەڵ ڕۆنی گادا بکوڵێنێ و بینێتە

سەری چاک ئەبێتەوە. واتە پێ بهەنوێ.

* یەکێ دووپشک وەیا مار پێوە بدا، دە مسقال حەبی ترنج بێنێ بیهاڕێتەوە و پاشان تێکلاوی ئاوی بکاو بیخواتەوە ژانەکەی نامێنێ ئەمە تەنانەت بۆ زەردەواڵە و شەنگە سوورە و شتەش هەر بە کەڵکە.
* یەکێ ئەگەر دووپشک پێوە بدا ریشەی داری زەیتوون لە سەر سەریەوە شۆڕ بکرێتەوە ژانەکەی ئەشکێ.
* توێکلێ توور وەیا توور لە هەر ماڵێکا هەبوو دووپشک لەو ماڵەدا هەڵدێت تا ئەو توێکڵەی تێدا بێت.
* ئەگەر کەرتە توورێک بخرێتە دەرگای کونی دووپشک ئەو دووپشکە ئیتر ناتوانێ بێتە دەرەوە.
* تفی رۆژوەوان مارو دووپشک ئەکوژێ، واتە بکرێتە دەمیەوە.

زەروو

ئەم جۆرە زەرووە کە قسەی لێوە ئەکەین رەشکارە، زۆرتر لەناو کانیاوە ساف و ساردەکانایە، ئەوانەی کە ئیشیان گرتنی ئەوانەیە ئەچن ئەیانگرن و ئەیانخەنە ناو گۆزەڵە وەیا شووشەیەک ئاوی تێ ئەکەن و هەڵی ئەگرن. ئەو خوێنەی کەوا خراپ و پیس بێ لە لەشدا زەرووی لێ ئەنرێ و هەڵی ئەمژێ، کە ویسترا بخرێتە سەر شوێنێکی بە ئازار مەعنای وایە ئەو شوێنە خوێنی پیسی لێ یە، زەرووەکە لەسەر تۆزە قورێک دابنرێ و نزیکی شوێنەکە بخرێتەوە ئیتر خۆی پەلاماری شوێنەکە ئەداو پێوە ئەنووسێ و دەست ئەکا بە هەڵمژینی خوێنەکە، ئەو شوێنەش لە رواڵەتا هیچ برین و شتێکی دیار نی یە بەڵام زەرووەکە ئەیناسێ، کە خوێنەکەی هەڵمژی و پڕ بوو خۆی ئەکەوێتە خوارەوە، ئەو خوێنەش کە ئەو هەڵی ئەمژێ خوێنێکی رەشی پیسە ئەگەر هەر بەری نەدا تۆزێ خوێ پێوە ئەکەن ئیتر بەری ئەداو ئەکەوێتە خوارەوە، ئەگەر ویسترا خوێنەکە هەڵێنێتەوە دیسان خوێ پێوە ئەکەن هەمووی هەڵدێنێتەوە.

* ئەم جۆرە زەرووە ئەگەر لەبەر سێبەردا ووشک بکرێتەوەولەپاشان لەگەڵ نەوشادردا بیهاڕنەوە بیدەن لەو شوێنەی لەش کە مووەکەی ئەوەرێ ئیتر ناوەرێ و مووی لێ دێتەوە.
* ئەگەر زەروو بخرێتە ناو گۆزەڵەیەکەوە هەتا ئەمرێت، پاشان بیهاڕنەوە، ئەو شوێنەی

لەش کەمووی لێ یە مووەکەی هەڵکەنن و شوێنی مووەکە بەو بهەنوون ئیتر مووی لێ نایەتەوە.

* ئەگەر یەکێ لە کاتی ئاو خواردنەوەدا زەروو چوو بەگەروویا و لەگەرووی گیر بوو و نەئەهاتە دەرەوە، بێنن تووکی ڕێوی بسووتێنن و ئەو کەسە سەر بگرێ بە سەریا دووکەڵەکەی بچێ بە گەروویا خێرا ئیتر زەرووەکە ئەکەوێتە خوارەوە. ئەگەر ئەم ئیشە بە سم و نینۆکی حوشتریش بکا هەر چەشنی کردەوەی هەیە و ئەکەوێتە خوارەوە. وەیا خود بێنی غەرغەرە بکا بە سرکەی شەراب دیسان هەر ئەکەوێتە خوارەوەو بەری ئەدا.

ژیشک

ژیشک کە «ژوژوو»یشی پێ ئەڵێین دەعبایەکی دڕکاوی لە قەوارەی کیسەڵ دایە تۆزێ گەورەتر، هەموو لەشی هەر دڕکە، پێنج ددانی لە دەما هەیە. زۆر تر گەڕانی لە شەو دایە، فرە حەز بەترێ ئەکا، تەنانەت ئەچێتە سەر مێو تریەکەی هەموو ئەخاتە خوارەوە و ئەمجا خۆیشی دێتە خوارەوە هەتا ئەتوانێ لێ ئەخوا و پاشان خۆی تیا ئەگەوزێنێتەوە، بۆڵەکان ئەچنە بەینی دڕکەکانیەوە و ئەیباتەوە بۆ بێچوەکانی، ئەو شوێنەی کە ئەیکا بە جێگای خۆی دوو کونی تێ ئەکا؛ یەکێ ڕوو بەرووی بای وەشت یەکێ ڕوو بەرووی بای زریان، لە گەڵ سووچڕدا هەریەک ڕەسەنن بەڵام سیخوڕ گەورەترە، کە دەستی بۆ ببرێ وەیا نزیکی بکەونەوە خۆی ئەباتەوە یەک و سەریشی ئەباتەوە ناوەوە هەر وەکوو تۆپەڵە دڕکێکی لێ دێت، کە نێرو مێیەکەیان بیانەوێ جووت ببن بۆ ئیشی شەرعی نێرەکە ڕائەوەستێ و مێ یەکەش هەر ڕائەوەستێ و خۆی پێوە ئەنووسێنێ بەڵام لە وەستانەکەیانا پشتی نێرەکە ئەکەوێتە بەر سکی مێ یەکەوە. زۆر زۆر دوژمنی مارە، کە تووشی مار ئەبێ ئەگەر بۆی ڕێ کەوت قەپ ئەکا بە ملیا و سەر ئەباتەوە قوڵاخەکەی خۆی، ئەگەر بۆی ڕێ نەکەوت کلکی ئەگرێ و ئەیژێ ئەویش لەتاوانا هەڵئەبلۆقێتەوە و خۆی ئەدا بە دڕکەکەیا تا ئەمرێ پاشان ئەیخوا. سووچڕیش بەڵایەکە بۆ خۆی ئەم لەژیشک گەلێ گەورەترە، ئەم کاتێ کە ئەکەوێتە شەڕەوە چەکەکەی ئەو دڕکانەیەتی کە وەکوو تیر وایە، کاتێ کە یەکێ لەو دڕکە تیرانەی ئەهاوێژێ لە ڕاستی دا وەکوو تیر ئەڕوا و هیچ سەریش ناکا بچێت بەهەر لایەکی ئەو دوژمنەیا وەکوو خنجەر ئەچێتە خوارەوە.

* یەکێ ئەگەر گوێ گران بوو چاوی چەپی ژیشک بێنێ لە ناو زەیت دا سووری بکاتەوە، ئەمجا بە میلێک بیکاتە گوێچکەی و تێ هەڵسووی گرانیەکەی نامێنێ.

* ئەگەر یەکێ بیەوێ موو لە شوێنێکی دەرنەیەت، بێنێت لە پێشا مووەکە هەڵکێشێت پاشان بە زراوی ژیشک شوێنەکەی بهەنوێ ئیتر قەت مووی لێ نایەت.
* یەکێ سپڵ زۆری لێ بستێنێ سپڵی ژیشک ببرژێنێ و بیخوا بە ئەندازەی خواردنەکەی سپڵەکەی سووک ئەبێت.
* ئەگەر یەکێ بەگران میزی بۆ ئەکرا گورچیلەی ژیشک بێنێ ووشکی کاتەوەو بە ئەندازەی تۆزێ کەمتر لە مسقاڵێکی لەگەڵ ئاوی نۆکی رەش کە کوڵێنرابێت و ئاوەکەی ساف بووبێت تێکڵاوی کاو بیخواتەوە چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ سەگی هار گرتبووی خوێنی ژیشک بدا لە شوێن قەپەکەی ژانەکەی نامێنێ و ئەمین ئەبێ لە مردنیش بە هۆی ئەوگرتنەوە.
* گۆشتی ژیشک خواردنی بە کەڵکە بۆ ــ داء الفیل ــ پێ ئەستوور بون، وە مناڵێک کە میز بکاتە جێ وە بۆ پێوەدانی مێشوولەو شتە، وە نەهێشتنی بەڵەکی و سیل و بۆ شتی تریش، وەکوو لەش کرژ بوون و دەردی گورچیلە.
* یەکێ مووەرێزەی هەبێ ــ داء الثعلب ــ پێستی ژیشک بسووتێنێ و لە گەڵ زفت تێکڵاوی کاو پێ بهەنوێ بۆی باشە .
* گونی سووچڕ بکوڵێنرێ و لە گەڵ هەنگوینی ساف دا تێکڵاو بکرێ، ئەگەر یەکێ بیخوا شەهوەتی زۆر بەهێز ئەبێ.
* یەکێ سێبەرۆی بێ نینۆکی چەمۆڵەی راستی ژیشک لە ژێر داوێنیا بسووتێنن چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەکێ چاوی سپی بوو بێ، زراوی ژیشک بهێنێ بە چاویا سپێتیەکەی لا ئەچێ.
* ئەگەر یەکێ سەرەتای گولی لێ دەرکەوت، وەیا سیسی هەبوو، وەیا سک چوونێکی بێ ئامانی هەبوو زراوی ژیشک بخوات بۆیان باشە.
* ئەگەر یەکێ لە ژن بەسترابوو بە پیوو خوێن و چەمۆڵەی ژیشک خۆی بهەنوێ ئەکرێتەوە.
* یەکێ ئەگەر سپڵی هەبوو سپڵی ژیشک لەگەڵ هەنگوین تێکڵاو کاو بیکا بە وەکوو شەربەت و بیخواتەوە سپڵەکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* ئەگەر ژیشکێک بە چەقۆیەک کە هیچ خوێنێکی نەدیبێ سەر ببرێ، ئەو سەرەی هەڵواسرێ بە لەشی شێت وەیا فێدار وەیا یەکێ ئەقڵی تێکچووبێ چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ لەرزو تای هەبێ هەندێ لە قاچی راستی ژیشک بە زیندوێتی ببرن هەڵیواسن

بەوکەسەدا بە بێ ئەوە خۆی پێ بزانێ لەرزو تاکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* چاوی راستی ژیشک لەگەڵ رۆنی کونجی دا بکوڵێنن و بیخەنە ناو حاجەتێکی مسی پاکەوە تا ماوەیەک، هەرکەسێک ئەمە بە میل بهێنێ بەچاویا هەموو شت بە رۆژ چۆن ئەبینێ بە شەویش بەو جۆرە بە ئاشکرا ئەیبینێ.
* ئەگەر بتەوێ یەکێک بخەوێنی بێنە چاوی چەپی ژیشک لەگەڵ رۆنی زەیتوون دا بکوڵێنەو بیکەرە ناو گۆزەڵەیەکەوە تا ماوەیەک، پاشان چیلکەیەک هەندێ لەوە بکە بەسەرەکەیەوە و نزیکی لووتی ئەو کەسەی بکەرەوە خەوی لێ ئەکەوێ.
* ئەگەر یەکێ سێبەرۆی هەبوو دڵی ژیشکی پیا هەڵواسن لە کۆڵی ئەکەوێ.

قۆڕی

قۆڕی دەعبایەکە لە رەسەنی مارمێلکە و پیرێژنە سەرە، ئەوەندە هەیە ئەم گەلێ گەورەترە، نوختە نوختەی جوانی تێدا هەیە، پەنجەکانی وەکوو هی بەنی ئادەم لێک کراونەتەوە، کلکێکی درێژی هەیە، هەتا بڵێت گورج و بەتەوژمە، زۆر زۆر سووکە لە هەڕاکردنا، دوژمنی باوە کوشتەی مارمێلکەو پیرێژنە سەرەو مارە، ئیشی ئەم قۆڕی یە ئەوەیە ئەچێ کونی مارمێلکەو مار ئەدۆزێتەوە خۆی ئەکا بە کونەکەیانا، بەزۆر کونەکەیان لێ داگیر ئەکاو خۆشیان ئەکوژێ، ئەگەر کونەکە هی مار بوو کونەکەی لێ داگیر ئەکاو مارەکە قووت ئەدا، ئەگەر هی مارمێلکە بوو هەر ئەیکوژێ و کونەکەی لێ داگیر ئەکا ئیتر نایخوا. ئەم قۆڕی یە هەر چەندە چڕنووک و دەست و پلێکی لەباری هەیە بۆ کون هەڵکەندن بەڵام لەبەر ئەو تەبێعەتی ستەمە کە هەیەتی قەت کون هەڵناکەنێ ئەچێ لە پیرێژنە سەرەو ماری زەوت ئەکا، لە ناوگیانلەبەرەکانا کەم حەیوان هەیە بە ئەندازەی ئەم بپەڕێ.
* خواردنی گۆشت و پیوی قۆڕی بۆ ژن قەڵەوی ئەکاتەوە.
* مووی قۆڕی ئەگەر ژنێک بیبەستێ بە قۆڵیەوە تاپێ بێ زکی پڕ نابێ.
* ئەگەر دڕک وەیا دەرزی چوو بە شوێنێکاو دەرنەئەهات گۆشت و پیوی قۆڕی پێکەوە بکوتن و بیخەنە سەری رایئەکێشێ.
* ئەگەر یەکێ ئەندامێ لە ئەندامەکانی لەشی سستی بە سەر هاتبوو خاو بووبووەوە پێستی قۆڕی بسووتێنێ، خۆڵەکەی لەگەڵ رۆنی زەیتوون دا تێکلاو بکاو بیخاتە سەری چاک ئەبێتەوە.

کرم

کرم گەلێ جۆری هەیە؛ مۆرانە، کرمی ناوسرکە، کرمی میوە، کرمی پیسایی، کرمی ئاوریشم، کرمێ کە لەسکی ئینسانا پەیدا ئەبێ. کرمی میوە کە هەر لە میوەکە پەیدا ئەبێ و بەرە بەرە ئەو میوەیە پەک ئەخا، کرمی ناو سرکە لە بەڵخی سرکەکەو کەڕووی تریە تورشاوەکە پەیدا ئەبێ، کە سرکەکە بە تەواوی پێ گەیشت و بوو بە سرکە کرمەکەش ووردە ووردە لە ناو ئەچێ، کرمێ کە لەسکی ئینسانا پەیدا ئەبێ ئەمەش دوو جۆرە؛ جۆرێکی پێ ئەڵێن صەفی ئەمە هەر یەک کرمە بەڵام کرمێکی بەڵایە ئینسانەکە هەر شتێک ئەخوا ئەو ئەیقۆزێتەوەو ئەیخوا، ئەمەیان بەرە بەرە زل ئەبێ، ئەبێ بە خەتەر لەسەر ئینسانەکە، جۆرەکەی تریان ووردە کرمە ئەمەیان لەوانەیە لەگەڵ پیسایی دا دەرچێ بەڵام لەبەر ئەوە کە زۆرە دوایی نایەت، ئەو کەسەی کرمی هەبێ دائما رەنگ زەردو بێ تاقەتە، ئەم جۆرە کرمە ئەگەر یەکێ هەیبوو لە ناشتا چەند رۆژێک خورما بخوا کرمەکەی ئەخا. هەروەها ئەگەر یەکێ کرمی هەبوو گەڵای قۆخ – هەشتاڵو بنێ لە ئەژنۆی و بیبەستێ کرمەکەی ئەخا. ئەو کرمانەی کە لەناو شیاکەو شتا پەیدا ئەبن ئەگەر بهێنرین لەگەڵ رۆنی زەیت دا بیکوڵێنن جوان جوان تا ئەبێ بە مەعجوون، پاشان ئەگەر یەکێ مووەرێزەی هەبێ ئەو شوێنی پێ بهەنوون مووەرێزەکەی نامێنێ، مووەرێزە – داء الثعلب.

کرمێکی تر کە هەیەو کرمی ئاوریشم، ئەمە زۆر سەیرە، سەرەتا ئەمە کرم نی یە بەڵکوو بە ئەندازەی ناوکی هەنجیر وەیا ئەو تۆوانە کە لەناو هەنجیر دایە، لەسەرەتای بەهارا ئەم تۆوە دێن و ئەیکەنە ناو پارچە شتێکەوە، لە شوێنێکی نەساردو نە گەرم دا دایئەنێن، ئەگەر نەبوو ئافرەت پارچەکە ئەخاتە ژێر مەمکیەوە تا حەفتەیەک ئەو گەرماییە پێکی دێنێ. کە هەڵهات لەگەورەیی و رنگیا وەکوو گاڵ وایە، کە گیانی تێ کەوت گەڵای داری تووی سپی بۆ وورد ئەکەن و ئەیخەنە بەری ئەیخوا، ووردە ووردە گەورە ئەبێ تا ئەبێ بە ئەندازەی پەنجەیەک، سەرەتا رەشە پاشان سپی هەڵئەگەرێ، ئەمە تا ماوەی شەست رۆژێکی پێ ئەچێ، ئەمجا ئەکەوێتە تەنین، بەلیکێ کە لە دەمیەوە دەرئەچێ هەموو دەورو بەری خۆی وەکوو جاڵجاڵۆکە ئەتەنێ، تا ئەوەی لە سکیایە تەواو ئەبێ، ماڵەکەش کە لەم ماوەیەدا دروستی ئەکا ئەبێ بە ئەندازەی گوێزێک، ئیتر خۆی تیا بەند ئەبێ و رێگای دەرچوونی نامێنێ، تا دە رۆژێک وا ئەمێنێتەوە، پاشان بۆ ئەوە خۆی رزگارکا ماڵەکە کون

ئەکا، بە جوولّە جوولّ دەرئەچێ، دوو باڵی لێ پەیدا ئەبێ، لەم کاتەدا نێرو مێ یەکە جووت ئەبن، نێرەکە کلکی ئەنووسێنێ بەکلکی مێ یەکەوەو ماوەیەک ئەمێنێتەوە پاشان لە یەک جیا ئەبنەوە، مێ یەکە تۆوەکە پەیدا ئەکاو شتێکیان لە ژێرا رائەخەن تۆوەکە ئەکاتە سەر ئەوە، پاشان ئەمرن، ئەمە ئەگەر تۆویان لێ بویسترێ ئاوایە، خۆ ئەگەر ئاوریشم بویسترێ کە لە تەنین بوونەوە لەپاش دە رۆژ ئەیخەنە بەر هەتاو، بە ماوەی رۆژێک یا کەمتر ئەمرن و لە تەنراوەکە حەریرو شتە دروست ئەکرێ.

ئەم کرمی ئاوریشم لە دەنگی هەور، تەقەی تەشت و شتە، زرنگەی ئاوەنی، بۆنی سرکە، دووکەڵ ئەمرێت، ئەبێ لە مشک، چۆلەکە، مێروولە، مارمێلکە بپارێزرێ، هەروەها شوێنەکەی ئەبێ نەزۆر گەرم بێ نەزۆر سارد.

* یەکێ مارو دووپشک وەیا جرِوجانەوەری تر پێوەبدا، کرمی ئاوریشم لەگەڵ زەیت دا بسوونەوەو لێ دەن چاک ئەبێتەوە. ئەم کرمی ئاوریشم ئەگەر دەربهێنرێ و بدرێ بەمریشک ئەوەندە قەڵەو ئەبێتەوە هەر نەبێ.

کولە

کولە دەعبایەکە لەهەموو دەعباو گیانلەبەرێک ترسێنەرترو سەیرترە، گەلێ جۆری هەیە؛ گەورە، بچووک، سوور، زەرد، سپی لەزمانی کوردی دا شتێک کە باسی زۆریەتی بکەن ئەڵێن «ئەڵێ کولەیە ئەوەندە زۆرە». هەندێکیان ئەفرِن سوارەن، هەندێکیان بەسەر زەوی دا ئەرِۆن پیادەن، گەلێ جاری وابووە کە چوون بە ئاسمانا بەری رۆژیان گرتووە. کولە شەش پێ هەیە، دوانی لای سینگیەوەیەتی، دوانی لە ناوەراستیەوە، دوانی لە دوایەوە، پێ یەکانی وەکوو هەرِە وانە، دووباڵیشی هەیە، کولە لەو حەیواناتە کە سەر بۆ سەرۆکی خۆی دائەنەوێنێ، کە سەرۆک و سەرەتاکەی چوون بە شوێنێکا ئەوانیتر ئیتر شوێنیان ئەکەون، ئاو بێ ئاگر بێ هەر شتێک بێ بەسەریا ئەرِۆن، لیکێکی هەیە ئەم لیکەی زەهرێکی تەواوە بۆ گژوگیا، بەتایبەتی دەغڵ و دان هەر بکەوێتە سەری لە ناوی ئەبا.

کولە گەرای هەیە لەکاتی بەهارانا بەدەم گەرِانەوە شوێنێکی سەختی رەقی بەرداوی ئەبینێتەوە لە ئەرزاو لە سەری ئەنیشێتەوە، کلکی ئەباتە ناو ئەرزەکەو گەراکەی لێ ئەخا، ئەم گەرایە لەناو قاوخێکایە، نەوەدو نۆ دانەیە، ئیتر بەجێ دێڵێت، کە هەوا خۆشی کرد گەرایەکە ئەژێتەوەو وورده وورده سەرئەکەوێ، سەرەتا وەکوو مێشێکی پچکۆلە، پاشان وەکوو کرم، ئەمجا شکڵی کولەی لێ ئەنیشێ و لەو ناوەدا دەست ئەکا بە خواردنی

گژوگیای ئەو ناوە، پاشان باڵی لێ پەیدا ئەبێ و ئەکەوێتە ئاسمان. ئەو گەرایانەش کە بوون بە کولە ئەوانیش وەکوو پێشینەکانی خۆیان گەرا دائەنێن هەر یەکە نەوەدو نۆ گەرا. ئەو ئەرزەش کە گەراکەی تیا دائەنێن ئەوەندە سەختە پاچ و بێڵ بە زەحمەت کاری تێ ئەکا کەچی ئەو بەکلکی کونی ئەکا. ئەم گەرا کولانە کە ئەژێنەوە تەنها دووشتی تەبیعی هەیە کە لەناویا بەرێ؛ سەرماو باڵندە. هەندێ کولەی زلیش هەیە پێ یان ئەڵێین شێرە کولە ئەمانە درن. کەم حەیوان هەیە دوژمنی خواردەمەنی ئینسان بێ وەکوو کولە.

لەکولە دا شتی زۆر سەیر هەیە، لەگەڵ ئەوەدا کە گیانلەبەرێکی پچووک و بە تەنیا خۆی بێ هێزە لەدروست بوونەکەیا لە دە گیانلەبەری هەرە بەهێزی حەیوانات شتی وەرگرتووە و لەوان دروست بووە: لە سەرو رووەمەتا سەرو شکڵی لە ئەسپ وەرگرتووە، دوو چاوەکانی لەفیل وەرگرتووە، گەردەن و ملی لە گا وەرگرتووە، شاخەکانی لەکەڵە کێوی وەرگرتووە، سینگ و بەرۆکی لە شێر وەرگرتووە، سکی لە دووپشک وەرگرتووە، دوو باڵەکانی لە «پیرۆزە – نەسر» وەرگرتووە، هەر دوو رانی لە حوشتر وەرگرتووە، هەر دوو پێ لە حوشتر مورغ وەرگرتووە، کلکیشی لە مار وەرگرتووە!..

* کولە ئەگەر رووی کردە گوندێک خەڵکی گوندەکە لە پێش هاتنی کولەکەدا گوندەکە چۆڵ بکەن و بەجێ بێڵن بە جۆرێکی وا کەسیان نەمێننەوە، کولەکان کە هاتن و کەسیان نەدی ئیتر لانادەن و زیان بەو دێ یە ناگات، وەیا بێنن هەندێکیان لێ بسووتێنن ئەوانی تر کە بۆنیان کرد لانادەن و ئەڕۆن وەیا ئەکەون و ئەمرن.
* ئەگەر یەکێ سێبەرۆی هەبوو لەو کولە مل درێژەکان وەیا قاچ درێژەکان بگرێ و بیکا بە خۆیا سێبەرۆکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* یەکێ بالووکی هەبوو بە قاچی کولە بیبەنوێ نامێنێ.
* یەکێ ئەگەر مایەسیری هەبوو وەیا بە زەحمەت میزی ئەکرد کولە بێنێ بیسووتێنێ و ناو گەڵی بگرێ بە دووکەڵەکەیا چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ ئیسقای هەبوو دوانزە کولە بێنێ ملی هەڵکێشێ و قاچ و باڵ و شتەکەی لێ بکاتەوە، پاشان لەگەڵ هەندێ «ئاس»ی ووشک دا تێکلاوی بکاو بیخوا ئیسقاکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.

کێچ

کێچ دەعبایەکی بێ فەڕی بە عەزیەتە، زۆرتر کە پەیدا ئەبێ لە شوێنی تاریک و نمناک

ئەبێ، لە ئاخری زستان و سەرەتای بەهارا زیاتر پەرە ئەستێنێ، شکڵی وەکوو فیل هەڵکەوتووە، دانی هەیە قەپی پێ ئەگرێ، لووتێکی درێژی هەیە وەکوو خورتوومی فیل خوێنی پێ ئەمژێ. رەنگی رەشکارە، پشتی کۆماوەتەوە، بەلاواز دیارە، ئەچێتە ناو جل و بەرگی ئینسان و لەوێوە ئەچێتە سەر گۆشتەکە، زیاتر لە دەور گەڵ و قنگی ئینسانا هەڵئەخاتەوە، زۆر زۆر ئازایە بۆ باز بردن، کە ئینسان چاوی پێ کەوت وەیا هەستی پێ کرد بۆی دەرئەچێ، قەت رووەو پێشەوە باز نادا، بەم لاو بەولاو بەدواوە ئەڕوا بۆ ئەوە سەر لە ئینسان تێک بدا، پێنج رۆژ عومر ئەکا، ئەسپێ کە لە لەشابێ ئەیخوا، گەرا دائەنێ و بەچکەشی ئەبێ، کێچ یەکێکە لەو جانەوەرانە کە زۆر ئەپەڕێ، هەندێک ئەڵێین کێچ لە ئەنجاما ئەبێ بە مێشوولە، هیچ شتێک وەکوو کێچ خەو تێک دەر نی یە، مەگەر من خۆم بزانم کێچی شارەزوور چی کردووە پێم، ئەچوومە سەرکەپریش هەر خەوی لێ هەراسان ئەکردم، بەلام کە بۆنی ژاڵە بکا ئەمرێ. لەناو کورددا ئەڵێین کێچ هەتیوو بازە!..

* ئەگەر لە ماڵێکا کێچ زۆر بوو چاڵێکی تیا هەڵکەنن و ژاڵە بخەن بەسەریا هەموو کێچەکان ئەچنە ناو ئەو چاڵەوەو ئەمرن.
* ئەگەر «رەشکە – سیاوڵە» بکوڵێنن و ئاوەکەی بپرژێنن بە ناو ئەو ماڵەدا کە کێچی هەیە هەموو کێچەکان ئەکوژێ.
* ئەگەر یەکێ کێچ چووە گوێچکەی راستیەوە بە دەستی راستی هێلکە گونی چەپی خۆی بگرێ، ئەگەر چووە گوێچکەی چەپیەوە بەدەستی چەپی هێلکە گونی راستی بگرێ کێچەکە دێتە دەرەوە.

کیسەڵ

کیسەڵ دەعبایەکی سەیرە، قاوخێکی کۆماوەی زۆر قایمی هەیە کە بەم قاوخەی ئاگاداری خۆی پێ ئەکا، کە برینداریش ببێ خوێنی لێ دێ، لە چوار لاوە چوار چەمۆڵەکەی دەردێنێ لەگەڵ ملیاو وورده وورده ئەکەوێتە رێ بەرەو ناو باخەکان، هیچ عەزیەتی خۆی لە رەوێشتنا نادات، کیسەڵ لە ووشکانیا هێلکە ئەکا ئەوەی بکەوێتە ناو ئاوەوە ئەبێ بە «رەقە» ئەویش هەر لە ووشکانیا بمێنێ ئەبێ بە کیسەڵ. کیسەڵ لەبەر ئەوە ژێر سکی رەقەو گەرمایی نی یە بە کەڵکی ئەوە نایە وەکوو گیانلەبەری تر لە سەر هێلکە دانیشێ و هەڵیبێنێ، هەڵهێنانی ئەم بە سەیر کردنە، هێلکەکە ئەکاو چاوی تێ ئەبڕێ زۆر بە تیژی بەم جۆرە هێلکەکەی هەڵدێ، لەکاتی جووت بوونی نێرەکە لەگەڵ مێ کەدا زۆر زۆری پێوە

ئەبن، بە دەم ڕێگەشەوە هەر خەریکن، ئەگەر مێ یەکە مل نەداتە بەرەوە بۆ نێرەکە نێرەکە گیایەک هەیە ئەچێ ئەو گیایە ئەگرێ بە دەمەوەو ڕوو بە ڕووی مێ یەکە دێت ئیتر مێ یەکە بەرهەڵستی ناکا، نێرەکەیان دوو کێری هەیەو مێ یەکەش دوو قوز، کیسەڵ مێملی مارە، مارەکە ئەگرێ لە کلکیەوەو سەر ئەباتەوە قاوخەکەی خۆی و ئەیمژێ، مارەکەش ئەوەندە خۆی ئەدا بە عەرزەکەدا هەتا ئەتۆپێ و پاشان ئەیخوا. کیسەڵ ترێ خۆریشە، چ کیسەڵ و چ ڕەقە هی وایان هەیە ئەوەندە زل ئەبێ هەر بە دوویان ئەبن بە باری گوێدرێژێک ئەگەر ژاری مار کاری تێ کرد گیای «سقر» ئەخوا ئیتر هیچی پێ نایە.

ڕەقەکانیش بەشی خۆیان شت ئەزانن، لەناو ئاوەکە دێنە ئەو شوێنانە کە تەیروتیور ئەچن بۆ ئاو خواردنەوە، خۆیان ئەپلکێنن لە لمەکەوەو بە هەست لەو ناوەدا خۆیان ئەخەن، ڕەنگیان وەکوو ڕەنگی بەردێکی سەر ئەرزەکەی لێ دێ، مەلەکە ئەچێ بەلایا نازانێ لەناکاو ئەویش پەلاماری ئەدا کوێ بەردەم کەوت ئەیگرێ و ئەیباتەوە ناو ئاوەکە تا ئەخنکێ پاشان ئەیخوا. کیسەڵ زۆر گێل گەوجیشە.

* ئەگەر سەرمایەکی زۆ دای بەسەر شوێنێکاو خەڵکەکە ئەترسان ئەو سەرمایە زیان بە شوێنەکە بگەیەنێ، کیسەڵێک بێنن بیخەنە سەر پشت بە جۆرێک کە دەست و قاچی ڕووەو ئاسمان بوەستێ، ئەو سەرمایە ئیتر زیان بەو ناگەیەنێ.
* ئەگەر جومگەی ئینسان هاتە ژان بەخوێنی کیسەڵ بیهەنوێ ژانەکەی ناهێڵێ.
* ئەگەر یەکێ دەستی وەیا قاچی دەمارەکانی لەبەر سەرما وەیا گەرما هاتنەوە یەک کووڕ بوون و لەوانە بوو ڕەپ ببێ هەموو جار بەخوێنی کیسەڵ بیهەنوێ تا ماوەیەک چاک ئەبنەوە. هەروەها خواردنی گۆشتەکەشی ئەو ئیشە ئەکا.
* ئەگەر یەکێ هەر کام لە ئەندامەکانی لەشی دایە ژان ئەو ئەندامەی کیسەڵ بخاتە سەر چاک ئەبێتەوە.
* خوێنی کیسەڵ بهێنرێ ووشک بکرێتەوەو پاشان بیهاڕنەوە، چرا وەیا پیر سۆزێکی پێ بهەنوون، هەرکەس ئەو چرایە داگیرێنێ دەست ئەکا بە تڕ کەندن!.
* نێری کیسەڵ لەوکاتەدا کە دێتە جۆش ئەگەر یەکێک تۆزێ لە کێرەکەی ببڕێ و لەگەڵ خۆی هەڵیبگرێ ئەویش هێزی چوونە لای ژنی زۆر ئەبێ.
* ئەگەر یەکێ فێ هەبوو زراوی کیسەڵ بدرێ بە لووتیا فێ کەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* هێلکەی کیسەڵ بەکەڵکە بۆ کۆکەی مناڵ و بۆ فێ دار.
* ئەگەر لە پێستی کیسەڵ سەرە دیزەیەک دروست بکرێ و بخرێتە سەر مەنجەڵ وەیا

دیزەیەک، هەرچەندە ئاگر لەژێر ئەو دیزەیەدا بسووتێنن هەر نایەتە کوڵ.
* ئەگەر یەکێ ئاوساوی کەوتە جومگەو پەنجەکانی پێ، کە پێ ئەڵێن «نقرس» قاچی کیسەڵی پێوە ببەستێ چاک ئەبێتەوە، راست بۆ راست و چەپ بۆ چەپ.

قالۆچە

قالۆچە کە قۆللنجە-شی پێ ئەڵێن دەعبایەکی زۆر رەشی مەیلەو خڕی قاچ زۆرە، ئەم قالۆچەیە دوو جۆرە؛ قالۆچەیەک هەیە هەروەها لەکەلێن و قوشبنی ئاوەدان دا هەیەو لە دەشتیشا هەیە، ئەمەیان زۆرتر لە گەوڕی گاو رەشەووڵاخا ئەبێ بەلای ئەوانا ئەڕوا، عادەتی وایە شیاکەو شتە کۆ ئەکاتەوەو هەڵیئەگرێ، لەگەڵ دووپشک دا دۆستایەتیان خۆشە، ئەمە ئەچێ قەپ ئەگرێ لە زەهای ئەو ماڵاتانە کە لەگەڵیانا ئەژیت، ئەوانیش ناچار لەدەستی هەڵدێن. ئەمانە نێرەکانیان شاخیان هەیە، سەرەتا خۆبشیان لە شوێنی سەنێراوی و نمناکی دا پەیدا ئەبن. ئەم جۆرە ئەگەر بیانگرێ و بیانخەیتە شوێنێکی پاک و بۆن خۆش ئەمرن، کە بیانخەیتەوە شوێنە پیسەکە زیندوو ئەبنەوە. ئەم جۆرە قالۆچەیە کە لەدەشتا هەبوو هەر لەم رەسەنەن بەڵام ئەوان شەش قاچیان هەیە، پشتیان قوتە، دووباڵیان هەیە لە رواڵەتا هیچ دیار نی یە بەڵام کەبیەوێ بفڕێ خۆی فش ئەکاتەوە باڵەکانی دەرئەکەوێ، لەرۆیشتنیا بەرەو دوا ئەڕوا، واتە پاشەو پاش ئەگەڕێتەوە لەگەڵ ئەوەشا ئەزانێ بچێتەوە کونەکەی خۆی و لێ وون نابێ، ئەگەر ئینسانێک لە دەشتا بخەوێ ئەو پاسەوانی ئەکا، ئەو کەسە ئەگەر هەستا بچێ بۆ سەر ئاودەست ئەو شوێنی ئەکەوێ بۆ ئەوە پیساییەکەی بخوا. ئا ئەم جۆرە قالۆچەیە ئەگەر یەکێ دووپشک پێوەبدا قالۆچەیەک لەمانە بهێنرێ هەر وا بەساغی ووشک بکرێتەوەو بەبێ ئەوە تێکڵاو بەهیچ شتێکی تر بکرێ، بخورێ بۆ نەمانی ژانی دووپشکەکەو بڵاونەبوونەوەی ژارەکەی قازانجی زۆرە. ئەم جۆرە قالۆچەیە دەشتەکیە لەو دەشتەدا پەین و شیاکە کۆ ئەکاتەوەو وەکوو هەڵمات خڕی ئەکاتەوەو خۆی پێوە ئەگلێنێ و ئەڕواو ناشزانێ بۆ کوێ ئەڕوا!.

جۆرەکەی تری قالۆچە قالۆچە بۆگەنکەی پێ ئەڵێن، ئەمە هەر لەدەشتایە، بۆنێکی پیسی لێ دێ، بەتایبەتی کە دەستی پێوە بدرێ ئەتسێ ئەو ناوە پڕ ئەکا لە بۆگەن، بەینی ئەم جۆرەیان لەگەڵ دووپشک دا گەلێ خۆشترە لەوی تر، ئەم ئەچێتە کوڵی دووپشک و دووپشکیش ئەچێتە کوڵی ئەم، ئینسان بیەوێ ئەم جۆرە قالۆچەیە لە شوێنێک نەبێ کەرووز بخاتە ئەو ناوە ئەوان هەڵدێن. ئەم جۆرە هەر بە تەواوی لە شیاکەو تەرسی رەشە

وولاغ پەیدا ئەبێ.

* یەکێ مایەسیری هەبێ ئەم قالۆچە بۆگەنکەیە لەناو رۆنی زەیت دا بکولێنێ و بیهێنێ بە مایەسیریەکەیا نامێنێ و لایئەبا.

* یەکێ چاوی زۆر ژان بکا یەکێ لەم قۆلانجانە بینێ بیکا بە دوو کەرتەوە، میلێک بێنێ بەو رتووبەتەی دا کە لە ناویایەو میلەکە بهێنێ بە چاویا چاوێشەکەی نامێنێ.

* ئەگەر یەکێ گوێچکەی زۆر گران بێ قالۆچەیەک لەگەڵ رۆن دا بکولێنێ و لێ بتکێتە گوێچکەی کەڕیەکەی نامێنێ.

* هەندێ برین هەیە زۆر پیسەو علاجی نایەت، ئەم قالۆچە بۆگەنکەیە ووشک بکرێتەوەو پیایا بپرژێنرێت برینەکە چاک ئەبێتەوە.

* ئەگەر سەری ئەم قالۆچە بۆگەنکەیە لە شارە کۆترا دابنرێ کۆترێکی زۆر لەو شوێنە کۆ ئەبێتەوە.

* ئەو رتووبەتەی کە لە ناوسکی ئەم قالۆچەیەدایە یەکێ بیهێنێ بەچاویا چاوی تیژ ئەبێ، تاریکایی نامێنێ، ئاو بکا ئاوەکەی نامێنێ.

* گوێچکە کە ژان بکا قالۆچە بۆگەنکەیەک لەگەڵ رۆنی کونجی دا بکولێنرێ و تێ بکرێ هیچ ژانێکی تیا نایەلێ.

* یەکێ دووپشک پێوەبدا یەکێ لەم قالۆچانە زک هەڵبدرن و بیخەنە سەری ژانەکەی ئەشکێنێ.

* برین کە هەبوو قالۆچە بۆگەنکە بسووتێن و خۆڵەمێشەکەی پێوەکەن خۆش ئەبێتەوە.

* ئەگەر یەکێ بە رێکەوت یەکێ لەم قالۆچە بۆگەنکانە بخواو پێ نەزانێ دیارە، قالۆچەکە تا چووە ناوسکی هەر زیندوو بوو، هەر خێرا ئەو کەسە ئەکوژێ و ئەمرێ.

قرژاڵ

قرژاڵ کە قرژانگ-یشی پێ ئەڵێن دەعبایەکە لە ئاوو لە ووشکانیا ئەژی، ئاوو هەوا پێکەوە وەرئەگرێ، تیژ ئەڕوا، دوو سەری هەیە، چنگ و نینۆکی تیژی هەیە، دانی زۆری هەیە، هەموو لەشی رەقە بە تایبەتی پشتی، کە تۆ سەیری ئەکەی وا ئەزانی ئەمە دەعبایەکە نەسەری هەیەو نە کلک، دوو چاوی گەشی رووناکی هەیە وا لەسەر شانیەوە، تەنانەت کورد کەباسی سافی و بێ خەوشی شتێک ئەکا بە تایبەتی ئاو ئەڵێ: «ئەڵێ

چاوی قرژانگە». دەمی وا لەسەر سینەیەوە، لەهەردوو لاوە لاشەویلکەکانی هەڵدڕاون، هەشت پێ هەیە، لەسەر یەک لا ئەڕوا، کە قەپی گرت لەیەکێ بەزەحمەت بەرەڵای ئەکا. کورد لەسەر ئەمە قسەیەکی هەیە ئەڵێ: «کە قرژاڵ گازی لەیەکێ گرت تا کەر لەبەغدا نەزەڕێنێ بەرەڵای ناکا!.» ساڵێ شەش جار پێست ئەخا، دوو دەرگا بۆ کونەکەی ئەکا، یەکێ لە لای ئاوەوە یەکێ لە لای ووشکانیەوە، کە پێستی خست کونی لای ئاوەکە ئەگرێ لە ترسی ئەوە نەوەک ماسی و شتە بێن بیخۆن، کونی لای ووشکانیەکەی بەرەڵا ئەکا تا هەوا لێداو تۆزێ توند ئەبێتەوەو خۆی ئەگرێ ئەوجا لای ئاوەکەش بەرەڵا ئەکاتەوە. قرژاڵ وەنەبێ لەزاوزێوە پەیدا ببێ بەڵکوو بەهۆی سەدەفەوە پیدا ئەبێ، واتە قاوخێکی سەدەفەو شتێک لە ناویا پەیدا ئەبێ و ئەبێ بە قرژاڵ، قرژاڵ لە ئاو خێراترە تا ووشکانی.

* ئەگەر لە شوێنێکا قرژاڵێکی مردوو دۆزرایەوەو ئەو قرژاڵە لە سەر پشت کەوتبوو ئەڵێن ئەو ناوچەیە کە ئەو قرژاڵەی لێ کەوتووە دوور ئەبێ لە ئافاتی ئاسمانی.
* قرژاڵ هەڵبواسرێ بە داری بەردارا ئەو دارە بەری زۆر ئەبێ وە ئەوەی پێوە ئەبێ بێ وەی ئەبێ.
* ئەگەر شوێنێک دەرزی وەیا دڕکێکی وای پیا چوو بوو دەر نەئەهات قرژاڵێک سەرببڕن و لێ بنێن ئەیکێشێ و دەری ئەهێنێ.
* ئەگەر یەکێ سیلی هەبوو گۆشتی قرژاڵ بخوا بۆی باشە ئەگەر لەگەڵ شیری ماکەردابێ باشترە.
* ئەگەر یەکێ پشتی ژان بکا قرژاڵ بخوا ژانەکەی نامێنێ و پشتیشی توند ئەبێتەوە.
* یەکێ مایەسیری هەبوو قرژاڵ بسووتێنن و بەخۆڵەمێشەکەی شوێنی مایەسیریەکە پڕکەنەوە مایەسیریەکەی نامێنێ.
* یەکێ مار وەیا دووپشک پێوە بدا قرژاڵی لەسەر دانێن ژانەکەی ئەشکێ و نامێنێ.
* ئەڵێن ئەگەر مانگ لەدەوری ئاخریا بوو یەکێ سەری قرژاڵ لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ خەوی لێ ناکەوێ، ئەگەر خۆ لەدەوری ئەوەڵیا بوو خەوی لێ ئەکەوێ.
* ئەگەر یەکێک چاوی قرژاڵ لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ، کە بنوێ خەوی باش باش ئەبینێ، وە ئەگەر چاویشی ژان بکا ژانەکەشی نامێنێ.
* ئەڵێن ئەگەر یەکێ قاچی قرژاڵی پێ بێ بەراز توخنی ناکەوێ.

مار

مار ترسێنەرترو بەسام تر گیانلەبەرێکە کە هەیە، هیچ حەیوانێک لەو گەورەترو بە ترسترو بە تەمەنتر نی یە، مار تا سەدو پەنجا جۆری هەیە، سی پراسووی هەیە، هیچ حەیوانێکی تریش نی یە کـوشندەتر بێ بە خـێـرایی وەکـوو مـار، هیچ حـەیوانێکی تریش نی یە بە ئەندازەی ئەو بێ دەسەلات بێ لە راکردنا، مەبەست ئەوە نی یە کە راناکا، هەڕا ئەکا بەلاّم دەوامی لەسەر ئەو هەڕا کردنە نی یە، جا چەکی ئەو کە خۆی پێ بپارێزی ئەوترسەیەتی کە نیشـتـۆتە دڵی خـەڵک، دیسـان ئەگەر لەبەر دانەکانی نەبوایە هەمـوو منالێک ئەیگرت و یاری پێ ئەکـرد. جـووت بـوونی مـار وەکـوو دەرکـەوتووە وەنەبێ لەو رێگایەوە بێ کـە حەیواناتی تر هەیانە بەڵکوو ئەمان هەر ئەوەیە نێرومێ کە خۆیان ئەپێچن بە یەکا، ئەم خۆ پێچانە شوێنی جووتبوونیان ئەگرێ، گەلێ جار بینراوە جووتە مارێک خۆیان پێچاندووە بە یەکاو لەناو کورددا پیان ئەڵێن عاشقەو ماشقە، ئەگەر یەکێ لەو عاشقەو ماشقەیە یەکێ کوشتی ئەویتر واز نایەنی ئەگەر سەد سالیش پێ چووە تۆڵەی هاوڕێکەی ئەستێنێ لەو کەسە، ئەو کەسە وەختێ دڵنیا ئەبێ مەگەر بۆی رێ کەوێ بیکوژێ. مار سێ هێلکە ئەکا، نێرەکە لەشوێنی راناوەستێ ئەمەیە کە ئەڵێن مار جێگای بۆ نی یە بەلاّم مێ یەکە لەسەر هێلکەکان ئەوەستێ تا هەڵدێن و بێچووەکانی ئەکەونە گەڕان و لەوانە ئەبن کە ئیتر خۆیان بەخێو کەن، ئەو کاتە دایکەکەیان ئەڕواو بەجێ یان دێڵێ، ئەم هێلکانەش کـەمـیان دێنە ئەنجام چونکە مـێـشـوولەو مـێـرووله پێ فـێـر ئەبن ئەیانخـۆن. هێلکەی مـار درێژکـۆڵەو رەنگیـان جیـایە، هەیە لێـڵـە، هەیە سپی یە، هەیە سـەوزە، هەیە رەشـە، هەیە نوختـە نوختەیە، ئەوانەی کە سپین تیشکێکیان تیا هەیە، لەناو هێلکەکەی شتێک هەیە وەکوو چڵک وەکـوو درێژی هێلکەکـە بە خـەتێک درێژ بووەتەوە، ئەڵێن ئەگـەر مـووی سـەری ئافرەت کەوتە ئاوو پاشان هەتاو کاری تێ کرد ئەویش ئەبێ بەمار.

مار تا هەزار ساڵ عـومر ئەکا، هەر سـالێ نوختـەیەکی لێ پەیدا ئەبێ بەو نوختـانە دا ئینسـان ئەزانێ چەندی عـومر کردووە، هەر سـالێ کاژێکیش فڕێ ئەدا، کە لە عومردا زۆر گـەورە بوو بەلەش پچـووک ئەبێـتـەوە، لەگـەڵ ئەوەشـا مـاری وا هەیە لەگـەورەیی دا هیچ حـەیوانێک بەقـەد ئەو زل نابێ، ئەمانە ئەژدەها گەورەکـانن کـە لەمـێرگـەکـانا ئەبن، مـار زمانی دوو فاقە، کە پێوە ئەدا خۆی هەڵئەگێڕێتەوە، وادیارە ئەمە لەبەر ئەوەیە دانەکانی

چەوتە دەرنایەن تا خۆی هەڵنەگێڕێتەوە، وە ناوی دانەکانیشی بۆشە، ژارەکە تلۆقێکە لەبن دانەکانیەوە، لەو کاتەدا کە خۆی هەڵئەگێڕێتەوە زەهرەکە ئەڕژێتە ناو گۆشتی کەسەکەوە، کەوابوو خۆ هەڵگێرانەوەکەی لەبەر رزگار کردنی خۆیەتی نەوەک لە بەر پێوەدان، مار هەردوو چاوی وەکوو مێخ داکوتراوە بە سەریا، وەکوو کولە وایە، وەنەبی وەکوو گیانلەبەری تر چاوی بگێڕێت و بسووڕێتەوە، مار ئەگەر چاوی دەرێنن چاوی دێتەوە، هەروەها ئەڵێن دانیشی هەڵکێشن ئەویش لە پاش سێ رۆژ دێتەوە، کلکیشی کەببڕن ئەویش هەر دێتەوە. مار کە کوێر بوو لەکون بە کوێرە کوێر دێتە دەرەوە ئەگەڕێ بە شوێن رازیانەدا، رازیانەی کێوی ئەیدۆزێتەوە چاوی پیا ئەماڵێ رووناکی تێ ئەکەوێتەوە، ئەگەر بەدارێک لێ درا ئەو دارە عەرەقی ئەسپی پێوە بوو ئەتۆپێ. سەیر ئەوەیە مار کە چاوی بە ئینسانی رووت بکەوێ هەڵدێت و هەڕا ئەکا، چاوی بە ئاگرو رووناکی ئاگر بکەوێ بە لایەوە سەیرە ئەچێ بۆ لای، شیری ماڵاتی زۆر پێ خۆشە، گەلێ جار لە گوندەکان هەل دەست خۆی ئەخا ئەچێتە سەر مەنجەڵە شیرو تێری لێ ئەخوا، ماستیشی هەر پێ خۆشە. بینراوە کە منداڵ ماستی بۆ کراوەتە کاسەیەک و نراوەتە بەردەمی دەستی کردووە بە خواردنی و کەسی بەلاوە نەبووە، لەو کاتەدا مار چووە لەگەڵی دەستی کردووە بە خواردن و سەری خستۆتە کاسەکەوە، منداڵەکەش بە دەستەکانی هەر نەیهێشتووەو پێ ووتووە بەشەکەی منت خوارد، لە ئەنجاما منداڵەکە سەری مارەکەی گرتووەو کردوویە بە ماستەکەداو بردوویە بۆ دەمی و لستوویەتەوە، مارەکەش هیچ دەنگی نەکردووە، لەو کاتەدا دایکی منداڵەکە چووە بەسەراو ئەمەی دیوە شڵەژاوەو نەیزانیوە چی بکا، خەڵکی تر هاتوون بەسەراو بڕیاریان داوە وازی لێ بێنن تا منداڵەکەی تێر ئەخواو مارەکە بەرەڵا ئەکا، وایان کردووە لە پاشا کە منداڵەکە مارەکەی بەرەڵا کردووە مارە بۆ خۆی لێ داوە روویشتووە.

مار لە بناغەداو سەردەمی زۆر کۆنی ئاوی بووە، پاشان زەمان هاتووە بەسەراو ووشکانی لە ئاو پەیدا بووە بە دێمی. مار لە بارێکا سێ جۆرە؛ جۆرێکیان ئەوەندە کوشندەیە بە هیچ جۆر دەرمانی نی یەو هەر ئەبێ پێوەدراوەکە بکوژێ، جۆرێکیان دەرمان بۆ ژارەکەی هەیەو چار ئەکرێ، جۆری سێ یەم هەر ژاری نی یە، ئەگەر پێوەدا پێوەدراوەکە لە ترسا ئەمرێ وەنەبێ لەبەر زەهری مارەکە بێ، وادیارە ئەو ترسە کە ئەچێتە دڵی ئیشێکی وا ئەکا کونە بچکۆلەکانی پێستی ئەکاتەوەو رێگا بۆ بڵاو بوونەوەی ئەو زەهرە نەبووەی مارەکە بەرەڵا ئەکا، وەیا دەمارەکان ئەو ترس و سامە لە حاڵی تەبیعی خۆیان لا

ئەداو وورەی کابرا نامێنێ.

هیچ شتێک نی یە لە گیانلەبەرەکان بە ئەندازەی مار بەهێزو بە توانا بێت، ئەمەش بەوەدا دەر ئەکەوێ ئەگەر هاتوو چووە کونەوەو هەندێکی بە دەرەوە ماو ویسترا بکێشرێتە دەرەوە هێز نی یە بتوانێ دەری بێنی حەز ئەکا جووتە گایەکیش رایکێشێ، یا ئەپچڕێ یا نایەتە دەرەوە. مار وەکوو ئەزانرێ نەپێ هەیە وە نە نینۆک و چنگی هەیە تا خۆی پێ بگرێتەوە بەڵکوو ئەم هێزەی وا لە پشتیاو وا لە پراسوەکانیا، هەر لەسەر سەریەوە تا لای کلکی سی پراسووی هەیە، کە خۆی بە سەر زکا ئەخشێنێ پراسوەکانی هەموو ئەکەونە جووڵەو پاڵی پێوە ئەنێن بۆ رۆیشتن، جا ئەگەر ویسترا لە کون دەربهێنرێ ئەبێ بیگرێت و دەستی بۆ شل کەی، لەو کاتەدا ئەویش خۆی شل ئەکاتەوەو ئەیەوێ بچێ بۆ پێشەوە ئەم خێرا تۆزێ رایکێشێ، مارەکەی خۆی ئەگرێتەوەو خۆی توند ئەکاتەوە، ئیتر ئەم واز بێنێ لە راکێشانی دیسان شلی کاتەوەو وەکوو جاری یەکەم. بەم جۆرە ئەتوانێ لە کونەکەی دەربێنێ بەڵام کە گەیشتە نزیکی دەرهێنانی ئەبێ ئاگادار بێ ئەگینا ئەگەر هاتە دەرەوە ئەو پەلاماری ئەم ئەدا خۆی تێ ئەئاڵێنێ و پێوە ئەدا. گەیشتە نزیکی مل و سەری ئەم ووریا ئەبێ، ئەمەش بەوەدا ئەزانرێ کە نزیکی سەرو ملی بووەوە باریک ئەبێتەوە چونکە لای مل و سەری باریکە، وورده وورده وا ئەزانێ نزیکی سەری بوەتەوەو لەوانەیە دوایی بێ، ئەبێ لەو کاتەدا زۆر تەڕ دەست بێ هەر کە دەری کرد ماوەی ئەوە نەدا مارەکە بکەوێتە خۆی، ئەم ئەوا کلکی بە دەستیەوەیەتی، ئەو کلکەی کە گرتوویەتی و بیسوورێنێتەوە بە دەور سەریاو گورج بیدا بە عەرزەکەدا بۆ ئەمە بپڕۆکێ جا ئەو وەختە پەلاماری بداو سەری پان کاتەوە. لەو وەختەشا کە دەری ئەکێشێ ئەو کلکەی کە گرتوویەتی نابێ دەستی بگوێزێتەوە چونکە ئەگەر لە کاتێکا کە دەری ئەکێشێ دەستی بگوێزێتەوە بەلای کونەکەوە ئەو مقدارەی کە ئەکەوێتە ئەم لای دەستیەوە خۆی ئەئاڵێنێ بە دەستیاو دەستی بێ هێز ئەکاتەوە کە بتوانێ دەری بکێشێ، ئەمجا بە شێنەیی مارە سەر دێنێتە دەرەوەو پێوە ئەدا.

مار ئەگەر خواردنی دەست نەکەوت بە با ئەژی و بە خۆڵ، بەو جۆرە ئەتوانێ ماوەیەکی زۆر خۆی راگرێ، مار گۆشت ئەخوا بەڵام گۆشتی زیندەوەری زیندوو نەبێ نایخوا، کە زیندەوەرێکی دەست کەوت هەڵیئەلووشێ و قووتی ئەدا، ئەگەر ئەو زیندەوەرە ئێسکی تێدا بوو ئەچێ خۆی ئەپێچێ بە دار وەیا تاوێرێکاو هێز ئەداتە خۆی تا هەموو ئێسکەکان وورد ئەبن لە ناو سکیا. دیسان مار ئاویشی ناوێ و بە تایبەتیش ناچێتە سەر ئاو بۆ

ئاوخـواردنەوە، بەڵام ئەگـەر بۆنی ئاوی کـرد ناتوانێ خـۆێ رابگرێ لە نەخـواردنەوەی ئەو وەختـە ئەچێ دەمی تێ ئەنێ و ئەوەندە ئەخـواتەوە هەتا پێ سـەرخـۆش ئەبێ وەیا نـاتوانێ ئیـتر بجـووڵێ، گەلێ جار ئەم ئاو زۆر خواردنەوەی ئەبێتە هۆی تۆپینی، زۆر جوانیش ئاو ئەخواتەوە. مار کە دووپشک پێوە بدا ئەگەر خوێ وەیا شوێنێکی خوێیاوی دەست کەوت بەسەریا بکەوێ رزگاری ئەبێ ئەگەر دەستی نەکەوت ئەتۆپێ.

مـار لە بارێکی تـرا گـەلێ جـۆری هەیە، لەناو کـورددا ئەوانەی کـە زۆر نـاویان هەبێ رەشمار، کەوەمار، کوڵەمار، سوجەمار، بۆرەمار، توولەمارە، کەوەمار زۆر پیسە. هەندێ مار هەیە هیچ عەزیەت نادا، هەندێکی تر هەیە تا پێ پیا نەنی عەزیەت نادا، هەندێکی تر هەیە تا پێ بە هێلکەو بەچکەیا نەنی عـەزیەتی نادا، هەندێکی تر هەیە هەر هیچ عەزیەتی نی یە هەر مارێ هەڵسێ ئەیخوا، ماری وا هەیە سەرەتا بۆی رێ کەوتووە داویە بە یەکێکەوە وەیا شتێکی خواردووە، ئەوە ئەو مارە چەشە ئەبێ و رێ بە رێبوار ئەگرێ و شەڕی لەگەڵ ئەکا، گەلێ لەو جۆرانە رێگایان بردۆتە بەست و ئیشێکی وایان کردووە کە رێبـوارو سـوار ئەو رێگـایە تەرک کـات. سـاڵێک من خـۆم لە شـارەزوور تـووشی شـتـێکی وابووم.

لەگـەڵ مـامـە شـامـار بووم، مـامـە شـامـار پیـاوێکی پیـری بەسـاڵاچووی نـوورانی بوو، باسکەکـانی وەکـوو باسکی پاڵەوان وابوو، چاویشی زۆر کـز بـوو، نزیکی «قـاینەجـە» بـووینەوە، ئاوێکی تەنکی زۆر پان هەبوو دامـــان لە ئـاوەکـــە، بە ئەندازەی دوو سێ هەنگاوێکمان مـابوو لە ئاوەکە بپەڕینەوە راست لەسـەر چەقی رێگاکـەدا من سەیرم کـرد مارێکی گەورە بە قەد دەستەکێک ئەبوو سەری ناوەتە ناو ئاوەکە ئاو ئەخواتەوە، من ووتم ئەوە مـارە، مـامـە شـامـار لەبەر ئەوە چاوەکـانی کـز بوو ووتی دارە، دنیـاش بەهارەو رۆژ چێـشـتـەنگاوە، لە ئەنجـامـا بە مـامـە شـامـارم سـەلمان کـە مـارەو دار نی یە، رێگـای گەڕانەوەشمـان نی یە، مامە شامار ووتی تۆ لە لایەکی ترەوە دەرچوو لە ئاوەکە من مارەکە فـڕێ ئەدەم، مـارەکـەش کـەوە مـار بـوو، لەولاوە لە ئـاوەکـە دەرچووم و بەردێکی گـەورەم هەڵگرت، مامە شامار بە گاڵۆکە ئەستوورەکەی دەستی کرد بە ژێر مارەکەدا هەرچەندی کرد بۆی راست نەبووەوە، دەستەکەی تری هێنایە یارمەتی بە هەر جۆر بوو بەرزی کردەوە، شەلم کوێرم نا پارێزم ماری فڕێ دا، مار بۆچ نەیە لە تەنیشت منەوە بکەوێ، کە کەوت پەلاماری دام بەڵام لەبەر ئەوە ئاوێکی زۆری خواردبووەوە زۆر بە گوڕ نەبوو، منیش هەڕام کـرد، کـە تۆزێ لێ دوور کـەوتمەوە بۆی گـەڕامـەوەو بەردەکـەم بۆ هاویشت، بەرد بۆ نەچێ

بنووسێ بە تەپڵی سەریەوە، مار پەپکەی خواردو ئالا بە دەردی خۆیەوە، پاشان مامە شاماریش هات ئەو بە گاڵۆکە زلەکەی و من بە بەرد مارەکەمان داگرت و کوشتمان. پاشان چوینە ئاواییەکە ـ ئاوای قاینەجە ـ ئیتر ئاگامان لە هیچ نی یە، خەڵکەکە ووتیان ئەوە لە کوێوە هاتوون؟. ووتمان لەو ڕێگەیەوە، زۆر سەریان سوڕما، ووتیان ئەی چۆن مارەکە هێشتی بێن؟. ووتمان ماری چی نازانین، ئەوەندە هەیە ئێمە مارێکمان کوشت، ووتیان مارێک لەو ڕێگادایە ئەمە دوو مانگ ڕێگاکەی گرتووە نایەڵێ کەس بەوێ دا بڕوا، کە گوێیان لە کوشتنی مارێک بوو زۆر گەشانەوەو بە شەوقەوە چوون بۆ سەری، سەیریان کرد ئەو مارەیە کە ڕێگای گرتووە، زەلامێک مارەکەی خستە سەر شانی و هێنایەوە بۆ ئاوایی، مارەکە لەم لاو لەولای پیاوەکەوە نزیک بوو سەرو کلکی بگاتە زەوی، ئیتر زۆریش ڕێزیان لە ئێمە گرت بەو بۆنەوە.

جۆرە مارێکی تر هەیە درێژیەکەی هەر بستێک وەیا تۆزێ زیاتر ئەبێ، ئەم جۆرەیان بەلایە، لەسەر سەریەوە چەند خەتێکی سپی هەیە وەکوو تاج وایە بۆی، ئەم جۆرەیان بەسەر هەر ئەرزێکا ڕوەیشت چی تێدا هەبێ لە گیاندارو بێ گیانی دارو دەوەن ئەیسووتێنێ، ئەگەر پەلەوەرێ بەسەر سەریا تێ پەڕێ لە تاوانا ئەکەوێتە خوارەوە، کە بەرێ ئەکەوێت و ئەڕوا هەرچی گیانلەبەرە لەبەری هەڵدێت، کە ئەهووشێنێ هەر دەعبایەک گوێ لە هووشەکەی بێ ئەمرێ، وەنەبێ هەر بە مردنەکەش لێ بێتەوە بەڵکوو دەکاو چڵ و خوێن لە لەشی دێت، ئەگەر حەیوانێکی تریش لەو مردارەوە بووە بخوات ئەویش ئەمرێت، تەنانەت ئەگەر سوارێک بە لاشیا بڕوا سوارەکە دارێکی تێوە بژەنێت خۆی و ئەسپەکەش ئەمرن. هەروەها ئەم جۆرە مارە ئەگەر هەرکەس لە دووریشەوە چاوی پێ بکەوێ ئەمرێ.

جۆرە مارێکی تر هەیە هەر چاوی بە ئینسان بکەوێ ئینسانەکە ئەمرێ، جۆرێکی تر هەیە ئەگەر هەر ئادەمیزادێک گوێ لە دەنگی بێ ئادەمیزادەکە ئەمرێ. جۆرێکی تر هەیە لەسەر سەریەوە سێ گۆپکە هەیە وەکوو تاج وایە بۆی، جۆرێکی تر هەیە شاخی هەیە، جۆرێکی تر هەیە تووکی هەیە، ئەمانە ئەبن بە ئەژدەها، لەنزیکی کون و شوێنی ئەمانەوە لەبەر گەرمایی هەناسەیان هیچ دارو دەوەن و گیایەک ناڕوێت. گەرمایی هەناسەیان وەکوو گەرمایی تەنوور وایە. جۆرە مارێکی تر هەیە لە دەشتە گەرمەکانا کە لمەکە وەکوو ئاگری لێ دێ ئەچێ لەو دەشتەدا کلکی لە ناو لمەکە توند ئەکاو وەکوو دارێکی ڕاست ڕائەوەستێ، تەیروتیور دێن وا ئەزانن دارە لەبەر گەرمایی لمەکە نانیشنەوە بەسەر

ئەرزەکـەدا ئەنیـشنەوە بەسـەر ئەوەوە، ئەویش پەلامـاریان ئەدا ئەیانگرێ و ئەیانخـوا، جۆرێکی تر هەیە شەڕ لەگەڵ ئینسانا ئەکا، گوڕی خۆی ئەبەستێتەوەو وەکوو تیر خۆی ئەهاوێژێ بۆ ئینسانەکە، ئەگەر بەری بکەوێ وەکوو تیر کونی ئەکا. باسی مارو ژن قەت لەدوایی هاتن نایەت، هەتا قسەی لێوە بکەیت زیاتر قسەی لێ ئەبێتەوە!.

* مار کەزانی ئەوا ئەکوژرێ پەپکە ئەخواو ئاگاداری سەری خۆی ئەکاو لەشی خۆی ئەکا بە قەڵغانی سەری، ئەمەش لەبەر ئەوەیە تا سەری پان نەکرێتەوە ناتۆپێ، لەدوای سەرپان کردنەوەشی تا شەوو رۆژێک هەر جووڵەی تیا ئەمێنێ.
* دانی مـار لەو سـەردەمـەدا کـە مـارەکـە زیندووەو دانەکـەی هەڵئـەکـەنرێ، یەکێ ئەگـەر سێبەرۆی هەبێ لەگەڵ خوێ هەڵبگرێ سێبەرۆکەی نامێنێ.
* یەکێ ئەگەر ئیسقای بێ، بێنێ گۆشتی مارێک کە چەند ساڵ ژیابی بیخوا ئیسقاکەی لەکۆڵ ئەکەوێ.
* پیـوی مـار بـتـوێنرێتـەوەو لەگـەڵ خـۆی بدرێ لە مـایەسـیـری، کـابرا رزگـاری ئەبێ لە مایەسیریەکەی.
* کاژی مار لەگەڵ سرکەدا بکولێنرێ ئەو کەسەی کە دانی ژان ئەکا قومە قومی پێ بکا لەدەمیا ژانی دانەکەی ئەشکێ.
* ئەگەر یەکێ دانی ژان بکا دانی مار لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ ژانەکەی نامێنێ.
* ئەگەر یەکێ دانی کرمێ بێ و ژان بکا، کاژی مار بسووتێنێ و خۆڵەمێشەکەی بە رۆنی یەکێ لە بۆن خۆشەکانی ـ وەکوو مێخەک بەوێنە ـ بکا بە مەعجوون و بیخاتە سەری ژانەکەی نامێنێ.
* یەکێ ئەگـەر بالـووکی هەبوو کـاژی مـار لەگـەڵ سێ خورمـادا تێکلاو بکـاو بیـانکا بە وەکوو هەویرو بیخوا بالووکەکانی نامێنێ. خۆ ئەگەر یەکێ بالـووکی نەبی و ئەمە بخـوا قەت دەری ناکا.
* دانی مـار کە هەڵکەنرابێ لەکاتـی زیندوێتی مـارەکەدا هەرکـەس پێ بێ، بەهێـز ئەبێ، حواسەکانی ئەپارێزێ، ئاگاداری گەنجێتی ئەکاو بە کەڵکیشە بۆ نەهێشتنی گولی.
* خواردنی گۆشتی مار ئەو کەسە ئەپارێزێ لە نەخۆشیە گرانەکان.
* کـاژی مـار لەناو حـاجەتێکی مس دا بسـووتێنرێ و ئەو خـۆڵەی بهـێنرێ بە چاودا هەر ژانێک لەو چاوەدا بێ لای ئەباو ئەگەر چاوەکەش شین بێ رەشی ئەکاتەوە.
* ئافرەتێک بەگران منالی ئەبوو کاژی ماری پیا هەڵواسن زوو منالەکەی لێ ئەبێتەوە.

* پێستی مار بسووتێنرێ خۆڵەکەی بهێنرێ بەچاودا، ئەو چاوەی کە تاریکایی و پەردەی لەسەرەو ئاو ئەکا هیچی ناهێڵێ.
* گۆشتی مار بکوڵێنرێ و بە ئاوو گۆشتەوە بخورێ چاوتیژ ئەکا.
* کاژی مار بخرێتە ناو جل مۆرانە تێ نادا.
* یەکێ مووەرێزەی هەبوو (داء الثعلب) مار بەسەرەکەیەوە بکوتێ و بیکا بە مەعجوون و بیخاتە سەر شوێنەکە مووی لێ ئەڕوێت.

مشک

مشک جانەوەرێکی زیاندەری بێ ئامانە، هەر چەندە مشکە بچکۆلەکان لەرواڵەتا جوانن، بەلام بەڵا لە فەسالی خۆیان و جوانیان بدا چونکە زیانەکەیان لە ئەندازە بە دەرە، هەموو جۆرە فڕوفێڵێکی هەیە بۆ ئەوە زیان بگەیەنێ، ئەوەندە بەلایە ئەچێ فتیلە لەناو چرادا دەردێنێ، ئەوا ئەو سەرەکەی ئەسووتێ ئەم رایئەکێشێ بە هۆیەوە خانوو دەغڵ و دان و گیانلەبەری ئەو شوێنە هەموو ئەسووتێ، تووشی کاغەزو دەفتەرو کتێبی نایاب و هەموو جۆرە شتی بەنرخی وا ئەبێ ئەیخواو ئەیقرتێنێ و لەکەلکی ئەخا، جل و بەرگ و کوننەو کەنوو هەموو پەک ئەخا. خۆی ئەخاتە ناو رۆن و هەنگوین و دۆشاوو شتی تەڕی بە کەلکەوە تیایا ئەتۆپێ و ئەو شتانە هەموو عەدەم ئەکا. ئەوەندە بەلایە ئەگەر یەکێ برینداری چنگی پڵنگ بوو، وەیا گەستراوی دەمی سەگی هار بوو هەر بە دەوریا خولەی دێ، ئەوەی کە پڵنگ برینداری کردووە ئەچێ خۆڵ ئەپژێنێ بەسەریا، کە پژاندی بریندارەکە ئەمرێ، وەیا ئەوەی سەگی هار گرتوویەتی میزی پیا ئەکاو ئەو کەسەش ئەمرێ، وەیا مارەنگاز لەو کاتەدا کە کابرا بە دەردی خۆیەوە ئەتلێتەوە ئەم ئەچێ باز ئەدا بەسەریا، کە بازی دا کابرا ئەمرێ. ئەمانە هەموو لەزیانی مشکن.

ئەم زیانانەی هەیە کە چی بێ فیکریشە؛ ئەبینی ئەوا لە کونەکەیایە، سەر دێنێتە دەرەوە پشیلەیەک لەوێ دایەو چاوی پێ ئەکەوێ سەر ئەباتەوە کونەکەی خۆی، زۆری پێ ناچێ قوت سەر دەردێنێتەوە لە بیری چووەتەوە کە پشیلەکە لەوێ دایە، لە ئەنجاما خۆی ئەکا بە نێچیری پشیلەکە!. لەگەڵ ئەمەشا ئەوەندە فێڵ بازە حسابی ژیانی خۆی چاک ئەزانێ، ئەوا لە دەشتەوە ئەزانێ زستان بەسەرا دێت و ئیتر شتی دەست ناکەوێ بیخوا، لە هاوینانا بەر ئەبێتە خەرمانەکان هەر لێ ئەباو ئەیکا بە ئازۆخەی زستانی و خەرمان بە قوڕ ئەگرێ. وەیا ئەچێتە سەر کۆپەڵە رۆنی شتێک کە زانی سەری پیا ناچێ کلکی شۆڕ

ئەکاتەوە ناوی و ئەیژەنێ بە رۆنەکەداو دەری ئەهێنێتەوەو ئەیلێسێتەوە، بەو جۆرە هەمووی ئەخوا. وەیا لەناو شتێکا خواردەمەنیەکی تەڕ هەیەو ئەو دەمی نایگاتێ، ئەچێ وورده بەرد دێنێ ئەیخاتە ناوی بۆ ئەوە بەو هۆیەوە خواردەمەنیە تەڕەکە بکەوێتە سەر بەردەکەو ئەم دەمی بیگاتێ. وەیا ئەگەر بیەوێ هێلکەیەک وەیا گوێزێک بەرێ، ئەزانێ بەو جۆرە بۆی نابرێ دێنێ ئەیگرێتە باوەش و دەست و قاچی تێ ئەئالێنێ، مشکێکی تر دێ کلکی ئەم رائەکێشێ و بەو جۆرە ئەیبەنە کونەکەوە!.

وەیا ئەگەر هاتوو یکێکیان کەوتە ناو ئاوی شتێکەوە لە حاجەتێکا، یکێکی تر دێ ئەزانێ ئەگەر بۆی بچێ بۆی دەرنایە، دێنێ دەستی خۆی لە رۆخی حاجەتەکە قایم ئەکاو کلکی شۆڕ ئەکاتەوە، ئەوی ناو ئاوەکە کلکی ئەم ئەگرێ، ئەمیش تەکان ئەداتە خۆی رزگاری ئەکا. ئەمانە هەموو لە فڕوفێڵی مشکن بۆ مانەوەی لە ژیان دا.

مشک گەلێ جۆری هەیە؛ ئەم مشکە بچکۆلانەی کە لە ناو ماڵەکاندان و بۆرکارن، جۆرە مشکێکی تر هەیە هەر بە قەد ئەمانەن بەڵام سپی سپی ئەڵێ کلووی بەفرن، جۆرێکی تر هەیە مشکە زلەکانن، ئەمانە بە رزق ناو ئەبرێن، زۆر دڕن کەم پشیلە پێیان ئەوێرێ. جارێک من تەڵەم نابووەوە تەڵەکە یەکێ لەم رزقانەی گرتبوو، ئەمەی کە گرتبووی مێنگە بوو، نێرەکەی دەردێکی دەردی دامێ دەردی وا بە کەس نادرێ، جارێ نە ئەچوو بەلای تەڵەکەدا، لە کاتێکا من چاوم لێ بوایە ئەچوو بەلای تەڵەکەدا بە کلک تەڵەکەی ئەتەقان و ئەچوو لەو لاوە قوت رائەوەستاو سەیری ئەکردم، کە ئەچوومە دەرەوە تا ئەهاتمەوە سەیر ئەکەم کەوتۆتە ناو کاغەزو کتێب و قەڵەم هەر یەکەی بەلایەکدا فڕێ داوەو کاغەزەکانی هەموو قرتاندووە، جارێکی تر کە ئەهاتمەوە کەوتۆتە ناو لێفەو جل و بەرگ هەمووی شڕو ووڕ کردووە، کە دائەنیشتم ئەهات بە بەردەمما هەڕای ئەکردو پەلاماری شتێکی ئەداو تۆزێ دوور ئەکەوتەوە رائەوەستا سەیری ئەکردم وەکوو بڵێت پێ ئەووتم ئاوات لێ ئەکەم، منیش هەر چەندم ئەکرد چارم نەئەکرد، تەڵەم بۆ دائەنا تەڵەکەی بە کلک ئەتەقان و هیچ، زەهرم بۆ دائەنا نەئەچوو بەلایا، خۆم پەلامارم ئەدا هەڕای ئەکرد، شەوێک نووستبووم هات گازێکی گرت لە پەنجەی پێم، بڕوات ببێ ئەگەر خێرا رانەپەڕیمایە لەوانە بوو پێم بخوا، گەلێ جاریش کە سەیرم ئەکرد لمۆزی ئەجوولانەوەو جیکەیەکی ئەکردو بۆی دەرئەچوو، ئەو رزقە تا چل رۆژێک بەم جۆرە عەزیەتی دام، لە ئەنجاما ئەو تەڵەیە کە مێیەکەی پێوە بوو ئەمیشی پێوە بوو رزکارم بوو لە دەستی بەڵام زیانێکی زۆری لێ دام لە کتێب و جل و بەرگ و لێفەو نوێن. ئەم رزقانە فرسەت دێن

پارەی زێڕو زیویش ئەدزن و ئەیبەنە کونەکەیانەوە، کە دنیایان بە چۆڵ زانی یەکەیەکە ئەیهێننە دەرەوە خۆیانی لەگەڵا ئەگەوزێننەوەو یاری پێ ئەکەن و پاشان ئەیبەنەوە کونەکەیان.

شەڕی مارو پشیلە زۆر خۆشە بەڵام شەڕی مشک لەبەینی یەکا خۆشترو سەیرترە، لەشکر لەیەک ئەکەن و پەلاماری یەک ئەدەن، بەتایبەتی بێنە دوو لەو رزقانە دەزوویەک سەرێکی ببەستە بە کلکی یەکێکیانەوەو ئەو سەرەکەی ببەستە بە کلکی ئەوی تریانەوە، ئەمانە ئەبێ بە شەڕیان، مۆڕ ئەبنەوە لە یەک، پەلاماری یەک ئەدەن و یەکتری ئەخلێوێننەوە، ئەزریکێنن لە یەک و ئەجیکێنن، پاشان کە دەزوەکەت پچڕی هەریەکە روو ئەکەن بەلایەکداو ملی رێ ئەگرن و ئەڕۆن. ئەم مشکە زلانە مشکی دەشتیشی پێ ئەڵێین.

جۆرە مشکێکی تر هەیە عەرەب پێ ئەڵێ «یەربوع»و ئەیخوا، ئەمانە دەستیان کورت و قاچیان درێژە، تا ئەندازەیەکیش گەورەن، گوێیان گوێن و سمێڵ فشن، کە کون ئەکەن لەناوەکەیا بە گەلێ لاوە ئەیبەن و دەری ئەکەن، بە لای راست، چەپ، سەرەو خوار و سەرەو ژوور، واتە بە هەموو لایەکدا کاریز لێ ئەدەن، ئەمەش بۆ ئەوە ئەکەن قۆڕی و شتە راویان نەکەن. ئەم جۆرە مشکانە سەرۆکیان هەیە و شوێن سەرۆکەکانیان ئەکەوون ئەم سەرۆکە لە پێشا لە کونەکە دێتە دەرەوە سەیرێکی دنیا ئەکا، ئەگەر هەستی بە دوژمن نەکرد جیکەیەکی بەرز ئەکا هەموو مشکەکان دێنە دەرەوە، ئەگەر خۆ دوژمنی بەر چاو کەوت ئەگەڕێتەوە و ئەوان ئاگادار ئەکا کە دەرنەچن، لەو کاتەدا کە هەموو دەرئەچن سەرۆکەکە لە سەر بەرزاییەک بۆ خۆی دائەنیشێ و ئەوان ئەچن خواردەمەنی پەیدا ئەکەن و بۆ ئەمیش دێنن، بەڵام ئەگەر هاتوو لەوکاتەدا کە لە دەرەوەن دوژمن هات و ئەم ئاگای لێ نەبوو بۆ ئەوە خەبەر بەوان بدا، دوژمنەکە کەوتە ناو مشکەکان، ئەوانەی کە لە دەست ئەو دوژمنە رزگاریان ئەبێ پاشان پەلاماری سەرۆکەکە ئەدەن ئەیکوژن و ئەیخۆن.

جۆرە مشکێکی تر هەیە مشکی میسکی پێ ئەڵێین، ئەمانە پاش ئەوە کە راوچی راویان ئەکا ناوکیان ئەبەستێ خوێنەکە لەوێ دا کۆ ئەبێتەوە، ئەم خوێنە لەوێ دا ئەبێ بەمیسک، بۆنی ئەم میسکە گەلێ خۆشترە لە بۆنی میسکی ناوکی ئاهوو. جۆرەمشکێکی تر هەیە پیان ئەڵێین مشکی کەمەرە لەمل، ئەمانە نوختە نوختەی سپی یان تێدایەو لای سەرەوەیان رەشە، تووکەکە هاتۆتەوە بە سەریا، وەکوو کچێک کراسێکی

درێژ لەبەر کاو پشتێنێک ببەستێ و یەلەکێک لە رەنگێکی تر بکا بە سەریاو پشتێنەکە داپۆشێ، دیمەنی ئەوەش وەکوو دیمەنی ئەمە وایە.

جۆرە مشکێکی تر هەیە خواردنی هیچ نی یە تەنها ئەو گیایە نەبێ کە ژارە، بەڵام ئەم ژارە کار لەو ناکا. ئەم مشکە راوی ئەکەن و ئەیکەن بە دەرمان بۆ ئەو کەسانە کە زەهر کاری تێ کردوون.

جۆرە مشکێکی تر هەیە پێ ئەڵێن مشکە کوێرە، ئەم جۆرە هەر لە بناغەدا چاوی نی یە، هیچ حەیوانێک نی یە چاوی نەبێ تەنها ئەم مشکە کوێرەیە نەبێ، ئەم جۆرە مشکە بەرانبەر بەبێ چاویەکە هەستی بۆن کردنی هەیە، چاو چەندە کار ئەکاو تا چ ماوەیەک شت ئەبینێ بۆنکردنی ئەمیش ئەوەندە کار ئەکا، وەکوو چۆن ماسی لەناو ئاودایە و خواردنی لەناو ئاوەکەدایە، ئەمیش هەر لەناو ئەرز دایەو خواردنی لەژێر ئەو زەویەدایە، هەندێ جاریش وا رێ ئەکەوێ دێتە دەرەوە بۆ خواردەمەنی، ئەو کاتانەش ئەو وەختەیە کە مێشوولە و شتە زۆرە، دێتە دەرەوە دەمی ئەکاتەوە، مێش و مێشوولە و شتە ئەنیشن بە ناو دەمیەوە، پاشان دەمی ئەداتەوە بەیەکاو ئەمە ئەبێ بە خواردەمەنی بۆی و ئەچێتە ژوورەوە. راو کردنیشی بەو چەشنە ئەبێ ئەچن ئەسپیەک لەبەر کونەکەیا دائەنێن، کە هەستی کرد بە ئەسپیەکە بۆی دێتە دەرەوە، کەهاتە دەرەوە ئەیگرن. هەروەها بۆنی کەوەرو پیازی پێ خۆشە، ئەوانەش لەبەر کونەکەیا دا ئەنێن، کە بۆنی کردن بۆیان دێتە دەرەوە، کەهاتە دەرەوە ئەیگرن. بۆنی خۆشیشی پێ ناخۆشە و لێ هەڵدێت.

* خوێنی مشکە کوێرە بهێنرێ بەچاودا ئەو چاوە ئەگەر ژانی هەبێ لایئەبا.
* ئەو خوێنەی کە لە کلکی مشکە کوێرەدا هەیە ئەو برینە کە پێ ئەڵێن خەنازیر پێ بهەنوون چاک ئەبێتەوە.
* یەکێ سێبەرۆی هەبێ لێوی سەروی مشکە کوێرە لەگەڵ خوێ هەڵبگرێ چاک ئەبێتەوە.
* ئەگەر یەکێ لە پێش ئەوەدا رۆژ دەرچێ و هەڵبێت گۆشتی مشکە کوێرە ببرژێنێت و بیخوا هەموو شت ئەزانێ.
* مێشکی مشکە کوێرە لەگەڵ رۆنی گوڵ دا بکرێتە ناو حاجەتێک باش تێکلاو بکرێ، بەمە گەڕی و ئەو دەردانە کە لە پێست پەیدا ئەبێ بهەنوورێ هەمووی لا ئەبا و نایهێڵێ.
* یەکێ جومگەکانی دەست و قاچی ئەستوور بێ، ئەو خۆڵەی کەمشکە کوێرە دەری ئەدا لەکونەکەی بە ئاو تەڕ بکرێ و شوێنەکەی پێ بهەنوون چاک ئەبێتەوە.

* ئەگەر مشکە کوێرەیەک بخرێتە ناو هەندێ ئاو، ئاوەکە بە ئەندازە دوو سەد و حەفتا مسقاڵ ببێ، لە ناو ئاوەکەدا بخنکێ و بئاوسێ، پاشان ئاوەکە ساف بکرێ، پاشان یەکێ بیخواتەوە تاچل و دوو رۆژ هەر پرسیارێکی لێ بکرێ بە بێ قسە وەڵامی ئەداتەوە.
* ئەگەر یەکێ ژانەسەری لەگەڵ هەبوو سەری مشک بخاتە ناو پارچە کەتانێک و هەڵیواسێ بە سەریا ژانەسەرەکەی نامێنێ. بۆ فێداریش هەر وایە.
* ئەگەر یەکێ چاوی مشک بکا بە کلاوەکەیا لە رێگا روەیشتنا زۆر خێرا ئەڕوا.
* لە هەر ماڵێکا گوی سەگ وەیا گورگ بسووتێنرێ مشک لەو ماڵەدا نامێنێ.
* ریقنەی کۆتر لەگەڵ ئارد دا تێکلاو بکرێ و بکرێ بە هەویر مشک ئەو هەویرە بخوا ئەتۆپێ، تەنانەت حەیوانی تریش بیخوا هەر ئەمرێ.
* پیازە خووگانە لەبەر کونی مشک دا دابنرێ، هەر مشکێ بۆنی بچێ بەسەریا ئەتۆپێ.
* لوولاقی حوشتر جوان جوان وورد بکرێ، پاشان بکرێتە ناو ئاوو بیرێژن بە سەر کونە مشکا هەچ مشکێک لەو کونەدا بێ ئەتۆپێ.
* ئەگەر مشکێک بگرن و کلکی ببڕن، لە هەر ماڵێکا ئەو مشکە کلک براوە بخەنە چاڵ مشکی تر ئیتر روو ناکا بەو ماڵەدا.
* سمی ئێستری رەش لەهەر ماڵێکا بسووتێنرێ هەچ مشکێک لەو ماڵەدا هەبێ هەمووی هەڵدێت.
* ئەگەر یەکێ سێبەرۆی هەبوو چاوی مشکی پیا هەڵواسرێ سێبەرۆکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
* یەکێ ئەگەر بێنێ کلکی مشک بخاتە ناو تۆزێ پێستی کەرەوەو پاشان بیانخاتە ناو پارچە حەریرێکەوە و بیبەستێ بە دەستی چەپیەوە، ئەو کەسە چووە لای هەر پیاوە گەورە و کەسێکی تر بۆ هەر ئیشێک دەست نانێ بە روویەوە و ئیشەکەی بۆ جێ بەجێ ئەبێ.
* نووسراوێک ئەگەر میزی مشکی بکرێ بەسەرا هیچ شوێنێک لەو نووسراوە نامێنێ، میزەکەش بەو جۆرە ئەگیرێ؛ بهێنرێ مشکێک لەناو تەڵە گومەزیەکانا بێ هەر جارە پشیلەیەکی پیشان دەی مشکەکە لەتاوانا دەست ئەکا بە میز کردن ، قوتولەیەکیش لە عاستیا رابگری بۆ ئەوە میزەکە بچێتە ناو ئەو قوتوولەیەوە.
* ئەگەر لەو مشکە دەشتیەکان مشکێک بهێنرێ، نێرەیەک کلکی بقرتێنن و گونی دەرێنن پاشان بەرەڵای کەن، ئەم مشکە ئەچێ هەموو مشکەکانی تر ئەخوا و ئەیانکوژێ،

چونکه زۆر زۆر بەهێز ئەبێ لەبەر خەسانەکەی هیچ مشکێکی تر پێ ناوێرێ وەلەبەر کلک قرتانەکەشی لێ ئەترسێ، ئەم فێڵە بۆ خاوەن جووخێن و دەغڵ و دان زۆر بە کەڵکە.

* ئاسن وەیا پارچە دارو درکێک چوو بوو بە شوێنێکی ئینسانا و دەر نەئەهات، مشکێک هەڵدڕن و بیخەنە سەری رایئەکێشێ.
* شوێنێک لەلەشی ئینسانا وەیاسەری مووی لێ نەئەهات، مشکێک بسووتێنن و خۆڵە مێشەکەی لەگەڵ رۆن دا تێکلاو کەن و شوێنەکەی پێ بهەنوون مووی لێ دێت.
* چاوی مشک یەکێ بیکا بە کلاوەکەیا چووە هەر کۆڕێکەوە زۆرتر لە کۆڕەکە لێ بێ ئاگا ئەبن.
* بە خوێنی مشک هەر شوێنێکی نازک لە لەش دا بهەنوون موو لەو شوێنە نایەتەوە بەڵام لە پاش هەڵکەندنی مووەکەی.
* منالێک لیک لەدەمی نەئەبڕا پیوی مشک بتوێننەوە لەگەڵ رۆنی گوڵ دا، بیدەنێ ئیتر لیکی لێ نایە.
* گونی نێرە مشک هەر ژنێک لەگەڵ خۆی هەڵبگرێ تاپێ بێ سکی پڕ نابێ.
* پێستی مشک پڕ بکرێ لە کا، لەهەر ماڵێکا هەڵواسرێ مشک روو ناکاتە ئەو ماڵە.
* هەر سەرێک مووەکەی ئەوەرا گوی مشک لەگەڵ رۆنی زەیت دا تێکلاو بکرێ و لێ بدرێ ئیتر مووەکەی هەڵناوەرێ.
* ئەسپ ئەگەر تانە بە سەر چاویەوە هەبوو، گوی مشک لەگەڵ هەنگوین دا تێکلاو بکرێ پوخت، پاشان بیهێنن بە چاوەکەدا تانەکەی لائەبا. هەروەها منالێک کە بەرد لە میزڵدانیا بێ ئەوەی بدرێتێ بەردەکە ناهێڵێ. یەکێکیش ئەگەر بەگران میزی ئەکرد بیخوا چاک ئەبێتەوە.
* شتێک کە مشک دەمی تێ نابێ، خواردنی ئەو شتە کەم فیکری دێنێ.
* ئەڵێین چاوێک تانەو سپیاتی بەسەرەوە بوو گووی مشکی پیا بهێنرێ لای ئەبا.
* ئەگەر یەکێک مار پێوە بدا مشک بەسەریا باز بدا کابرا ئەمرێ، ئەم پەندە لەسەر ئەوە هاتووە ئەڵێ: «مار بە گازو مشک بە باز».

مووشی خورما

مووشی خورما دەعبایەکی باریکی درێژکۆلەیە، رەنگی پێست و شتەکەی وەکوو رەنگی

مشک وایە، زۆر زۆر دوژمنی مشکە، لەبەر ئەمە کە ئەمیش باریکەو ئەتوانێ بچێ بە کونی مشک دا ئەگەڕێ بە شوێنیا و کوناو کون بە شوێنیا ئەگەڕێ دەری ئەهێنێ ئەیکوژێ وەیا ئەیخوا، زوویش کەوی ئەبێ، لە مالان رایئەگرن ئەویش وا گورۆ ئەبێت دێتە سەر شانی ئینسان و سەردەستی. مشک لێ ئەترسن زۆر بەڵام نەوەک ئەو ترسەی کە لە پشیلە هەیەتی، ئەم مووشی خورمایە دوژمنی ماریشە و ماریش ئەکوژێ، کە نەخۆش بکەوێ هێلکەی مریشک ئەخوا چاک ئەبێتەوە. هەروەها مێملی تمساحیشە، تمساح دەمی ئەکاتەوە ئەم لە ناکاو خۆی ئەکا بە دەمیا و ئەچێتە ناو سکیەوە هەموو ریخۆڵە و شتەکەی ئەخواو پاشان دێتە دەرەوە. زۆر دڵی بە خشڵ و ئاڵتوون و شتەوەیە وەکوو رزق ئەیدزێ و ئەچێ گەمەی پێ ئەکا.

* ئەگەر یەکێ تەم لەسەر چاوی بێ مێشکی مووشی خورما بێنێ بە چاویا تەمەکەی نامێنێ.
* یەکێ فێدار بوو مێشکی مووشی خورما ووشک بکرێتەوە و لەگەڵ سرکەدا بیخوا فێ کەی نامێنێ.
* ئەگەر یەکێ جومگەکانی لەشی ژانی ئەکرد گۆشتی مووشی خورما بخاتە سەری ژانی نامێنێ.
* دانێ کە یەکێ بیەوێ بیخا بە پیوی مووشی خورما بیهەنوێ خێرا ئەکەوێ.
* یەکێ لوو لەمل وەیا لەشیا هەبوو بە خوێنی مووشی خورما بیهەنوێ و دەستی پیا بێنێ ئەیرەوێنێتەوە.
* خوێنی مووشی خورما و خوێنی مشک تێکلاو بکرێ و بکرێتە ناو ئاو، ئەو ئاوە بپرژێنرێتە هەر ماڵێک هەرا لەو ماڵەدا پەیدا ئەبێ.
* گووی مووشی خورما بکرێ بە برینەوە خوێنەکەی ئەوەستێنێتەوە.
* هەر ژنێک دوو دەستی مووشی خورمای پێ بێ سکی پڕ نابێ تا پێ بێ.

مێروولە

مێروولە دەعبایەکی بەهەستی سەیرە، لە هەموو گیانلەبەرێک بەتەماعترە، چوار حەیوان ئازۆخە هەڵئەگرێ؛ ئینسان، قشقەرە، مشک، چوارەمیان مێروولەیە، ئەڵێن بولبولیش ئازۆخە ئەخا. مێروولە جووتی لە بەینی نێر و مێ دا نی یە، واتە ژن و ژن خوازی وەکوو لە بەینی هەموو گیانلەبەرێکا هەیە بەڵکوو ئەم گەرایەکی ووردی سپی لێ ئەکەوێتە

خـوارەوە و ئەم گـەرایە ئەبێ بە بەچکەی و خزمـەتی ئەکـاو لە پاشا ئەبێ بە مـێـرووله، زۆریش بە پەرۆشە بۆی، ئەگەر زانی شارەکەی تاوانێک رووی تێ کرد ئەو گەرا سپیانە ئەگـرێ بە دەمـەوە و ئەیانگوێزێتـەوە. مـێـرووله دەسـەڵاتێکی بە هێـزی هەیە بۆ شت کۆکردنەوە و بۆ کۆڵ نەدان، تا ئەندازەی سێ بارسایی خۆی هەڵئەگرێ، کە شتێکی بینی هەندێکی لێ هەڵئـەگرێ و ئەچێ خـەبەر بەوانی تر ئەدا زۆری پێ ناچێ لێ کۆ ئەبنەوە و ئەیکێـشن، کـە نەیتـوانی خۆی بە تـەنها شـتـەکـە هەڵگرێ خەبەری مـێـروولەی تر ئەدا بە هەرەووزی ئەیبـەن و رایئـەکێـشن. مـێرووله، کـە رووی کـردە گـیـانلەبەرێک بۆ خـواردنی، گیانلەبەرەکە بابیش جووڵێتەوە ئەو ئەو هەستەی هەیە، کە ئەم سەری تێ کرد ئەو ناتوانێ بەرهەڵـستی ئەم بکات. گیانلەبەرێکی جووڵاوە ئەو ئەزانێ جارێ وەختی ئەوەی ماوە کە ئەم پێ نەوێرێ لەبەر ئەوە وازی لێ دێنێ تا وەختی دێت ئەو وەختە خۆی بۆ خۆش ئەکا.

مێرووله زۆرتر سێ جۆرە؛ جۆرێکیـان هەرەگەورەکـانن، کە ئەمانە لە رووەوە شکڵیـان لە شێر ئەچێ، ئەمانە زۆر نین، جۆرێکی تریان مێرووله هەر ووردە سوورەکـانن کە ئەمانە زۆر زۆرن، جۆرێکیان مام ناونجین لە بەینی ئەم دوو جۆرەدا، ئەمانە لە جۆری یەکەم زۆرتر و لە جۆری سێیەم کەمترن، دوژمنایەتی هەیە لە بەینی هەر سێ جۆرەکەدا، جۆرێ سێ یەمەکە بە لەش لەجۆری یەکەم بچوکتر و لە جۆری سێ یەم گەلێ گەورەترە، ئەم دوو جۆرە گەورەیە خۆیان زۆر ئەپارێزن لە بچووکەکان، مێرووله بە هەموو جۆرەکانیەوە خاوەنی شەش پێ یە، بەو پێ یانەی ئەرز هەڵئـەکـۆڵێ و شـار بۆ خـۆی دروست ئەکـا، شـارەکـەیان لە ناوەوە پێچەڵپێـڵووچ و ژوور ژوورە، ژووری گەراکەیان جیایە، ژوورەکانی تر هی ئازۆخەن، دەغڵ و دان ئەبەنە ئەو ژوورانە، کە گەنم و جۆ و شتە ئەبەن لە ژوورەوە ئەیکەن بە دوو کـەرتەوە بۆ ئەوە ئیـتـر هێـزی سـەوز بوونی تیـا نەمـێنێ، پەرشـە توێکەکەی لێ ئەگرنەوە، نۆک و نیـسـک و شـتـە ئەکـەن بە چوار کـەرت و زیاترەوە ئەمـانە هەمـوو لەبەر ئەوەیە کـە ئیـتـر نەروێنەوە و چەکەرە نەکەن لە کاتێکا کە زستان هات و شوێنەکەیان شێ هەڵهێنا، ئەگەر زانیـان وا ئەو ئازۆخەیە خـەریکە بۆن ئەکـاو عـەدم ئەبێ ئەیکێشنەوە دەرەوە و ئەیدەن بە هەوادا، زۆرتریش ئەمە بە شەوی مانگە شەو ئەکەن، کە هەستیان بەوە کرد بارانێ شتێک ئەبارێ خێرا ئەیکێشنەوە ژوورەوە، هیچ نیشانەی هەور و شتەش لە ئاسمانەوە دیار نییە بەڵام ئەوان بە بۆنی هەواکەدا ئەزانن باران ئەبێ یا نابێ ئەکەونە خۆیان.

مێرووله ناوقەدی باریکە و ورگ و ریخۆڵە و شتەی نی یە، خواردن ئەگەر بڵێت ناخوا بەڵکوو خواردنی ئەو بۆن کردنی ئەو خواردەمەنیەیەتێ، ئەیگرێ بە دەمەوە، شکاندنەکەی

و کەرت کردنەکەی بۆی ئەبێ بە هەڵمژین و بەخواردن، دوو چاوی هەیە، لە ناو دەمیا دوو ددانی تیژی هەیە، هەست و بۆنکردنی لە هەموو دەعبایەک بە هێزترە، شوێنێک کە دەستی ئادەمیزادی تێ کەوت بۆ ئاوەدان کردنەوە لە پاش ماوەیەک سەیر ئەکەی مێروولەی تێدا پەیدا ئەبێ، مێروولە لەگەڵ ئەوەدا کە لە ساڵێک زیاتر ناژیت خواردەمەنی چەند ساڵ کۆ ئەکاتەوە، مێروولە گەورەکان مردنیان بەوەیە باڵیان لێ پەیدا ئەبێ، لە شارەکەی خۆیان دەرئەچن ئەکەونە ئاسمان باڵندە و شتە ئەیانخوات، پەندی پێشینانی کوردی لەسەر ئەمە ئەڵێت:

«مێروولە خوا غەزەبی لێ بگرێ باڵی لێ پەیدا ئەکا!».

لە روەیشتناو ئەو رێچکەیە کە ئەیگرن ئەزانن چ رێگایەک بە کەڵکی ئەوان دێت و چ رێگایەک بە کەڵکیان نایەت، قەت لەو رێگایە لانادەن، ئەگەر مێروولەیەک هەڵبگری و لە رێگا گشتی یەکە لای دەی و دووری خەیتەوە خێرا ئەگەڕێتەوە بۆ سەر رێگاکە با خۆیشی لە تەنیشت شارەکەیەوە بێت، وەختی وا هەیە مێروولە گەورە و ناونجیەکانیش بەتایبەتی ناونجیەکان لەم ریبازە گشتیەدا تێکلاوی بچووکەکان ئەبن بەڵام نابێ لاقەی بچووکەکان بکەن، ئەگەر لاقەیان بکەن وەیا شتیان لێ بسێنن بە هەموویانەوە تێ ئەووروکێن ئەیکوژن. جارێک من ئەمەم بەچاوی خۆم چاو پێ کەوت، سەیرم کرد وا لەریبازی مێروولە ووردەکانا مێروولەی ناونجیش هەیە و بە هەموویانەوە شت ئەکێشن بۆ شارەکەیان، یەکێ لەو مێروولە ناونجیانە پەلاماری دەنکە گەنمێکی دا کە دوو مێروولەی بچووک رایانئەکێشا، ئەمانیش نەیانئەدایە، لەو راکێشان و لەمان راکێشان، هەندێ جار ئەو ئەیبرد هەندێ جار ئەمان، ئەمان هەر ئەیانویست لەدەستی دەرکەن و دەرباز بن، وەکوو بلێیت خۆیان لێ ئەپاراست قایل بوون بەوە کە دەنکە گەنمەکە بەرن و برۆن بەڵام ئەو هەر وازی نەئەهێنا. لە ئەنجاما کە ئیتر بچووکەکان لە ووزەیانا نەما وازیان لە دەنکە گەنم هێناو بەربوونە مێروولە گەورەکە، هەر خێرا مێروولەی تر هاتن و بچووکەکان زۆر بوون و لە گەورەکە ئالان، گەورەش وازی لە دەنکە گەنم هێناو خەریکی پاراستنی خۆی بوو بەڵام کەڵکی نەگرت بەهەر لایەکدا هەڕای ئەکرد مێروولە بچووکەکان رێگاکەیان لێ گرت و تێ ئەئالان، یەکی گازی لەم قاچی ئەگرت، یەکێ لەو قاچی، یەکێ لەناو قەدی، یەکێ لە لای چاوی، ئەویش خۆی گرمۆڵکە ئەکرد و لە پڕ خۆی ئەکردەوە و تەکانی ئەدا هەمووی فڕێ ئەدان، دیسانەوە ئەمان تێ ئەئالانەوە، لە ئاخرا هەر وازیان لێ نەهێنا تا لە ناو قەدەکەیەوە کردیان بە دووکەرتەوە، هەر دەستەیەک کەرتێکیان کردە کێش و بردنیان،

دەنکە گەنمەکەش ئەوە هەر وەختی خۆی دوو مێرووڵەی تر هەڵیان گرت و بردیان بۆ شارەکەیان. مێرووڵە ئیشی سەیری هەیە، دوو سێ ئەوەندەی بارسایی خۆی شت هەڵئەگرێ، سەد ئەوەندەی قەبارەکەی خۆی هەستی بۆن کردنی هەیە، شتێک لە دەستی ئینسان دائەکەوێ، ئەوا هیچ مێرووڵە دیارنی یە، کەچی زۆری پێ ناچێ سەیر ئەکەی ڕێچکەی مێرووڵەی بۆ پەیدا ئەبێ، ئاو ئەخواتەوە، توخنی قالۆچە و کولە و دووپشک ناکەوێ بامردویش بن بەڵام ئەگەر بریندار بوون وەیا قاچێ دەستێ شتێکیان لێ کرایەوە تێ ئەووروکێن با زیندوویش بن.

* مێرووڵە لەشوێنێک بسووتێنرێ مێرووڵەکانی تر هەموو هەڵدێن.
* ئەگەر نزیکەی مسقالێ لە گەرای مێرووڵە بدرێ بە هەرکەس ئەوکەسە ئیتر دوای خۆی ناگرێ و هەر ئەترێ. تەنانەت خواردنی مێرووڵە خۆیشی هەر وایە.
* گەرای مێرووڵە بپژێنرێتە بەینی هەر دەستە و تایەفە و ماڵێکا ئەو ماڵ و تایەفەیە پەرش و بڵاو ئەبنەوە.
* گووی پشیلە نرایە بەر دەرگای شارە مێرووڵە مێرووڵە شارەکە بەجێ دێڵن.
* ئەگەر زیرە بخرێتە بەر کونی شارە مێرووڵەوە مێرووڵەکان ئیتر نایەنە دەرەوە.
* پەڕۆی ئافرەتی حەیزدار بکرێ بەسەر هەر شتێکا مێرووڵە نزیکی ئەو شتە ناکەوێ.
* نەوت بکرێ بە شارە مێرووڵەکەدا مێرووڵەکان هەموو ئەمرن. لەگەڵ ئەمانەشا تێکدانی شارەمێرووڵە لە ئاوەدانی دا بەوە نەوتی پیاکەی وەیا شتێکی تر یومێکی باشی نابێت و ئەو شوێنەش لە ئەنجاما وێران و چۆڵ ئەبێت.
* گەرای مێرووڵە بسووڕێتەوە، بدرێ لە هەر شوێنێک ئەو شوێنە ئیتر مووی لێ نارِوێت.
* شیاکەی گا هەڵبسوون بەکونی شارە مێرووڵەدا ئیتر مێرووڵەکان لەو کونەوە نایەنە دەرەوە، یا هەڵدێن یا لە لایەکی ترەوە کون ئەکەن.

مێش

مێش کە مەگەزیشی پێ ئەڵێن دەعبایەکە هەموو جۆرە زیان و نەخۆشیەکی لێ پەیدا ئەبێ چونکە ئەنیشێ بەهەموو شتێکەوە، زۆر کەریشە خۆی ئەخاتە هەموو تاوانێکەوە، هەروەها بێ شەرمیشە هەر دەری ئەکەی دێتەوە مەگەر بە جۆرێک نەبێ؛ کە نیشتە شتێکەوە جاری یەکەم دەریکە دێتەوە، تۆ دەستت لامەبە، دیسان دەریکەوە، هەم دێتەوە، دەستت لامەبە دەریکەوە ئیتر نایەتەوە بەڵام بەو مەرجە هەرسێ جارەکە لەسەر یەک بێ،